
İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç. Dr. Derya ÇAKMAK KARAPINAR

İletişim Çalışmalarında İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Derya ÇAKMAK KARAPINAR

yaz
yayınları

2024

İletişim Çalışmalarında İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Derya ÇAKMAK KARAPINAR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6171-86-2

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Basın Sektöründe Performans Ölçümü: Hürriyet Örneği..... 1

Hatice LELOĞLU, Hatice DOĞAN

**Dijitalleşen Dünyada Ebeveyn, Çocuk ve Toplum:
Roller ve Sorumluluklardaki Dönüşüm..... 21**

Derya ÇAKMAK KARAPINAR

**5651 Sayılı İnternet Kanunu'na Yönelik Düzenlemelerin
Meclis Tutanaklarında Analizi: Muhalefet Görüşleri 35**

Esra SERDAR TEKELİ

**Dijital Yumuşak Güç: Türkiye'nin Çevrimiçi Eğitim
Platformlarının Küresel Diplomasiye Katkısı..... 53**

Meryem OKUMUŞ

**Social And Political Pattern Recognition From Big Data:
An Apriori Algorithm Study 69**

Vahit ÇALIŞIR

**Sosyal Medya İstihbaratının İletişimsel Süreçler
Çerçevesinde İncelenmesi..... 85**

Nazif Kutay ERDEN

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

BASIN SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: HÜRRİYET ÖRNEĞİ

Hatice LELOĞLU¹

Hatice DOĞAN²

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada etkili olan ekonomik, siyasal ve sosyal değişimler ülkemizde de birçok dönüşüme yol açmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte modernleşme ve liberalleşme çabaları tek partili siyasetin hakimiyetini sona erdirerek çok partili hayata geçişe zemin hazırlamıştır. 1945-50' li yıllarda siyasal alanda meydana gelen değişim basın alanında da libelleşmenin önünü açmıştır. Demokratik hayatın benimsenmesiyle birlikte özgür basının önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. Tek partili dönemdeki parti yanlısı gazetecilik anlayışı ve tek sesli fikir gazeteciliğinden ana akım çok sesli gazetecilik anlayışına geçilmiştir. Bu anlayışın ilk temsilcisi kabul edilen ve ana akım medyanın öncüsü olan Hürriyet gazetesi 1 Mayıs 1948 yılında yayın hayatına başlamıştır (Hürriyet Pazar Gazetesi, 1988).

Kitlesel gazeteciliğin batılı manada uygulamaya koyulduğu Hürriyet gazetesi, Türk basınına biçimsel ve içeriksel olarak yenilikler getirmiştir. Haberlerin içerikleri ve üslubunun yanı sıra haberde fotoğraf kullanımı ile yeni bir habercilik anlayışının ilk adımları atılmıştır. Türk basınında hakim olan edebi dilin yerine halkın anlayacağı sadeleştirilmiş bir dil ile yayımlanan gazete, haberlerinin çeşitliliğiyle de mevcut gazetelerden ve gazetecilik anlayışından ayrılmıştır.

Hürriyet gazetesinin kurucusu olan Sedat Simavi, gazetenin yayın politikasını özgür ve müstakil olarak belirlemiştir. Gazeteyi sadece kendi maddi imkanlarıyla çıkaran Simavi, buradan aldığı güçle yayımladığı haberler nedeniyle hiç kimseyi gücendirmekten korkmadığını ve hiç kimseyi memnun bırakmak zorunda kalmayacağını vurgulamıştır (Hürriyet Gazetesi, 1948). Hürriyet gazetesinin ilk sayısının birinci sayfasında dönemin

1 Öğr. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi, Giresun Meslek Yüksekokulu, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı, hatice.leloglu@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3879-4793.

2 Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Giresun Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, hatice.dogan@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5952-5229.

iktidar ve muhalefet partisi liderlerinin yazıları yan yana yayınlanmıştır. İki farklı siyasi görüşün bir araya getirilmesi gazetesinin tarafsız yayıncılık anlayışının bir göstergesi olarak kabul görmüştür (Hürriyet Gazetesi Yayınları, 1998).

Zengin bir yazar kadrosu bulunan gazetesinin ilk sayısında iç ve dış haberler, köşe yazıları, fotoromanlar ve ilanlar yer almıştır. Yeni bir gazetecilik anlayışıyla hazırlanan haberlerin ve köşe yazılarının edebi dilden uzak, halkın anlayacağı yalın bir dille yazılmasına önem verilerek geniş halk kitlelerine ulaşmak amaçlanmıştır. Fotoğraf kullanımının habere kattığı değeri ön plana çıkaran gazete, Londra Olimpiyatları'ndaki Türk sporcuların büyük boy fotoğraflarını yayınlarak hem haberde fotoğraf kullanımını hem de spor haberlerini gazeteciliğin bir parçası haline getirmiştir (Koloğlu, 2008). İlk yayımlanan sayılarda sadece gazetesinin ismi kırmızı renkte basılırken zamanla fotoğraflı kısımlarda da renkli basıma ağırlık verilmiştir. Günlük gazeteyle birlikte ek gazete verme geleneğini başlatan Hürriyet, basın alanına birçok yenilik getirmiş ve Türkiye' de modern baskı tekniklerini kullanarak yayımlanan ilk gazete olmuştur (Gevgili, 1983).

Hürriyet gazetesi, siyasi haberlerin ağırlıkta olduğu edebiyat eğilimli gazetecilik anlayışını spor, magazin, roman, sağlık, güzellik ve eğlence gibi günlük konularla renklendirmiştir. Bu yeni anlayışla yayımlanan gazete özellikle içeriksel olarak halkın hemen her kesiminin anlayabileceği seviyede olması nedeniyle kısa sürede geniş bir okuyucu kitlesi kazanmıştır. Afrika, ABD., Japonya, Arabistan gibi ülkelere muhabir göndererek dış haberlerin ilk kaynaktan alınıp yayımlanmasını sağlamıştır. Türk basınında ilk kez telefoto sistemini kullanan gazete Hürriyet olmuştur (Dağlar, 2022). Bu sayede merkeze uzak mesafelerdeki olayların fotoğrafları anında yayınlanabilmektedir. Hürriyet, Almanya'da basılan ilk Türk gazetesi olmasının yanı sıra sesli haber servisini kuran ilk gazete olma özelliğini de taşımaktadır.

Basının siyasi iktidarlardan bağımsız olması gerektiğini düşünen Sedat Simavi, basın özgürlüğüne önem vermiştir. Cumhuriyet rejimine verdiği desteği açıkça belirterek Atatürk ilkeleri, milli birlik, demokrasi ve inkılapları konu edinen haberleri sıklıkla kaleme almıştır. Ülkenin iç ve dış meselelerini halkın gündemine taşımıştır. Kıbrıs sorununa dikkat çeken Simavi, bunun yanı sıra Bulgaristan ve Batı Trakya Türklerini konu edinen haberler yayınlamıştır. Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türkleri için yardım kampanyaları düzenlemiştir. Modernleşme sürecinde batıyla ilişkilerin önemini vurgulayan Simavi, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecini desteklemiş, İngiltere ve ABD ile ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayan yayınlar yapmıştır. Komünizm ve dini akımları eleştiren yazıları da dikkat çekmiştir (Dağlar, 2022).

Hürriyet gazetesi, geniş okur kitlesine ulaşmak için sıradan insanları ilgilendiren maaş zammı, geçim sıkıntısı, ev kiralari gibi gündelik yaşama dair konuları haber içeriklerine taşımıştır. Bunun yanı sıra gazetenin bilinirliğini artırmak ve piyasada tutunmak için promosyon verme geleneğini ilk başlatan da Hürriyet gazetesi olmuştur. Magazinsel haberlerin ağırlıkta olduğu ücretli ya da ücretsiz olarak verilen gazete ekleriyle de magazin gazeteciliğinin ilk adımları atılmıştır (Özkır, 2013).

Sedat Simavi' nin ölümünün ardından oğulları Haldun ve Erol Simavi gazetenin yayıncılık işlerini ve yönetimini yürütmeye başlamışlardır. Amerika' da gazeteciliği, baskı sistemlerini ve matbaacılık tekniklerini öğrenen Haldun Simavi tecrübesiyle ön plana çıkarak gazetenin yeni patronu olmuştur (Zincirkıran, 1994). Sedat Simavi' nin çok önem verdiği Kıbrıs Türkleri' nin bağımsızlığı meselesini yakından takip etmeye devam etmiştir. Ayrıca babasının gazetecilik mirasına sahip çıkarak Hürriyet' in yayın politikasını aynı çizgide devam ettirmiştir.

Haldun Simavi döneminde Türkiye' de siyasi açıdan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Demokratik Parti (DP) en fazla oyu alarak iktidar olmuş, DP basına sansür uygulamış ve 1960 ihtilali olmuştur. Hürriyet gazetesi, bu gelişmelerde iktidarın ya da muhalefetin tarafını tutmayıp objektif kalmaya özen göstermiştir. Ancak ihtilal öncesi DP' ye olan ılımlı tutumu ihtilalden sonra tam aksi yönde olmuştur. Genel olarak tüm basının tutumu DP karşıtı olsa da Hürriyet keskin eleştirileriyle eski iktidarı sert bir şekilde yermiştir. İhtilal sonrası Süleyman Demirel' in Adalet Partisi' nin başkanı olmasında önemli katkısı olan gazetesinin siyaset alanındaki etkisi bir kez daha görülmüştür. Haldun Simavi gazeteyi daima ileriye taşıyarak başarılı bir gazetecilik örneği sergilemiş ve satışları oldukça artırmıştır ancak Hürriyet' in yirminci yılında gazeteyle yollarını ayırmıştır. Erol Simavi, gazetenin yeni patronu olmuştur (Hürriyet Gazetesi, 2008).

Erol Simavi, gazetenin başarılı yayın politikasını devam ettirmiş ve tirajını kısa sürede bir milyona çıkarmayı başarmıştır. Babası ve abisinden farklı olarak gazetecilik dışında çeşitli sektörlerde yatırım yapmıştır. Gazetenin Cumhuriyet' e ve demokrasiye bağlı, halkın yanında yer alan, gerçekçi yayıncılık anlayışı bu dönemde de devam etmiştir. Ancak zamanla yönetimin tutumu nedeniyle yazı işleri müdürlerinin de içinde bulunduğu kadro kayıpları tirajların düşmesine neden olmuştur. Erol Simavi' nin yaşam tarzı ve yanlış kadrolaşması gazetenin tirajını geriye götüren nedenler arasında gösterilmektedir. Birçok genel yayın yönetmeni değişikliği yapılan gazete 12 Eylül öncesi ülkede yaşanan olayları sert ve açık ifadelerle haberleştirirken, 12 Eylül sonrası apolitik bir üslupla Kenan Evren' in icraatlarını duyuran haberlere yer vermiştir (Maral, 2022).

12 Eylül sonrası demokratik seçimle iktidara gelen dönemin başbakanı Turgut Özal'a karşı sıkı bir muhalefet yürüten Hürriyet gazetesinin başına Erol Simavi' nin sağlık sorunları nedeniyle oğlu Sedat Simavi getirilmiştir. Ancak Erol Simavi, oğlu Sedat Simavi' nin tecrübesizliği, işiyle ilgilenmemesi ve yetersizlik nedenleriyle Hürriyet gazetesini satmak zorunda kaldıklarını dile getirmiştir. 1993 yılında hisselerinin bir kısmının satıldığı Aydın Doğan, 1994 yılında Hürriyet'in tüm hisselerini alarak yeni sahibi olmuştur. Hürriyet gazetesi artık bir holdingler grubunun bünyesinde yer almaktadır. Bu durum yeni bir yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Artık meslekten yetişen gazeteci patronların yerini sermaye sahibi patronlar ve onlar adına gazeteyi yöneten genel yayın yönetmenleri almıştır. Sahiplik yapısıyla birlikte yayın politikasını da değiştiren gazetenin yeni patronu siyasetle yakın ilişkileri sakıncalı görmemiştir. Bu dönemde medya-siyaset ilişkileri iç içe geçmiştir. Simavilerle birlikte basına giren fotoğraflı, magazin ve eğlence içerikli habercilik anlayışı devam ettirilmiştir. Bunun yanı sıra laiklik vurgusu güçlendirilmiştir. Türkiye' nin siyasi yapısındaki değişiklikler nedeniyle bu dönemde güçlenen siyasal islamcılığın temsili olarak görülen REFAHYOL hükümetine muhalif bir politika yürütülmüştür. Tansu Çiller'le ilişkileri güçlü olan Doğan grubu Çiller'le arası açılınca Tayyip Erdoğan'ı desteklemiştir. Ancak bir süre sonra Erdoğan iktidardayken Doğan Medya Grup' tan yapılan haberler nedeniyle araları açılmış ve seçimlerde CHP' yi desteklemişlerdir. Bu politikanın da etkisiyle seçim sonrası ağır vergi cezaları kesilen Doğan Grup maddi olarak zor günler geçirmiştir. 2007 yılında başlayan iktidar gerilimi artarak devam etmiştir, bu gerilimi yumuşatabilmek için Hürriyet'in yazar kadrosu zamanla tasviye edilmiştir. Son olarak uzun yıllar genel yayın yönetmenliği yapan Ertuğrul Özkök ve başyazar Oktay Ekşi gazeteden ayrılmıştır. Yeni bir dönemin ve yayın politikasının başlangıcı olarak nispeten milliyetçi-muhafazakar olan Taha Akyol genel yayın yönetmenliğine getirilmiştir. Doğan Grup, hükümetle arası düzelse de aynı birçok yayın organını satmak zorunda kalmıştır (Özkır, 2012).

Hürriyet gazetesi Doğan Grubu' ndayken yayın politikasının yanı sıra birçok yeniliğe sahne olmuştur. 1994 yılında dağıtım şirketi değiştirilerek Doğan Grup bünyesindeki Yay-Sat dağıtımın yeni adresi olmuştur. 1997 yılında www.hurriyet.com.tr adresiyle web sitesi kurulmuş ve gazetesinin arşivlerine buradan ulaşılmaya başlanmıştır. 2009 yılında gazetenin logosundan Sedat Simavi' nin ismi çıkarılıp yerine web sitesinin adresi eklenmiştir. 2000 yılında Türkiye' de medya alanında uluslararası derecelendirme kurulu Fitch Ratings tarafından değerlendirilmeye alınarak kredi notuyla derecelendirilen ilk firma olmuştur (Maral, 2022).

Doğan grubunun medya ve ilişkili alanlarda faaliyet gösteren Doğan Yayın Holding A.Ş. nin bünyesinde, Hürriyet gazetesinin yanı sıra ga-

zete, dergi, kitap, radyo, televizyon, internet ve dijital içerik yayıncılığı bulunmaktadır. Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. olarak bu holding içerisinde faaliyet gösteren bir yayın organı ve şirkettir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmektedir ve kârlılık açısından önemli bir yere sahiptir.

2000'li yılların başında Türkiye' nin en büyük medya patronlarından biri olan Aydın Doğan, iktidarla olan ilişkileri bozulduktan sonra ekonomik ve siyasi baskılara dayanamayarak gazetenin yayın politikasını değiştirmiştir. Bunun sonucu olarak eleştirel kimliğini kaybeden Türk basınının Amiral Gemisi Hürriyet gazetesinde, gündemden kaçan ve magazin ağırlıklı yeni habecilik anlayışı nedeniyle hızlı tiraj kayıpları yaşanmıştır.

Gazete, 2018 yılında Demirören grubuna satılmıştır. Gazetinin yeni sahiplik yapısı ile birlikte yayın politikası da değiştirmiştir. Bu değişikliklerle birlikte Türkiye' de ana akım medya olarak adlandırılabilir bir yayın organı kalmamıştır. Halen Demirören grubu bünyesinde yayımlanan Hürriyet gazetesi Türkiye' nin en yüksek tirajlı ilk üç gazetesinden biridir.

Bu çalışmada Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.' nin 2008-2023 yılları arasındaki performansı ölçülmüştür. Bu süreçte iki farklı holding grubunun bünyesinde yer alan Hürriyet gazetesinin değişen yayın politikalarının ve sahiplik yapısının performansa yansımaları maliyet ve fayda yönünden değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Hürriyet gazetesinin konu edildiği literatür incelendiğinde, iletişim alanındaki çalışmaların gazetenin sahiplik yapısı, yayın politikası, gazetede yer alan haberlerin içerik analizi veya söylem analizi yöntemleriyle değerlendirilmesi şeklinde olduğu görülmektedir. Finansal değerlendirme yapılan çalışmalarda ise diğer gazetelerle karşılaştırılmış ya da birlikte değerlendirilmiştir. Hürriyet gazetesinin MEREK ve MABAC yöntemleri kullanılarak değerlendirmesinin yapıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir. Çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Basına yönelik yapılan çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Erdoğan (2023), Türkiye' de medyanın oligopolleşmesini değerlendirdiği çalışmada Hürriyet gazetesinin bünyesinde yer aldığı Demirören Holding'i örneklem olarak incelemiştir. Söğüt ve Öngel (2022), yeni medya ve dijitalleşme sürecinde Hürriyet ve Habertürk'ün Twitter hesaplarından yayımladıkları haberleri tıklanma sayısı bakımından değerlendirmiştir. Gürel ve Çetin (2020), çalışmada Türk basın kuruluşlarının sahiplik yapısı incelenmiştir. Bu çerçevede Hürriyet gazetesinin de aralarında yer aldığı

dört gazeteye ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Civeleker (2017), yeni medya ile birlikte değişen haber söyleminin konu edildiği çalışmada Hürriyet gazetesi ve hürriyet.com.tr de yayınlanan haberlerin söylemi incelenmiştir. Dai ve Tarı (2016), Türkiye’de basın işletmelerinin finansal yapısı üzerine değerlendirme yapılan çalışmada Hürriyet gazetesinin de aralarında bulunduğu 4 gazete değerlendirilmiştir. Basılı gazetelerin 2004-2014 arasında enflasyonun da etkisiyle yükselen bir grafikte zarar ettikleri buna karşın internet gelirlerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aydoğan (2013), gazete piyasasının yapısını incelemek, gazetelerin finansman farklılıklarına değinmek ve piyasanın işleyişini açıklamak amacıyla yaptığı çalışmada Hürriyet gazetesinin reklam gelirinin tiraj gelirinden daha fazla olduğu ancak farklı bir okuyucu kitlesi olan Cumhuriyet gazetesinin tiraj gelirinin reklam gelirinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özkır (2013) çalışmasında, Hürriyet gazetesinin kimlik yapısını ve Türk basınındaki yerini değerlendirmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.’nin 2008-2023 yılları içerisindeki performansını değerlendirmek amacıyla kullanılan MEREC ve MABAC yöntemlerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Yapılan literatür araştırması sonucunda 10 kriter belirlenmiştir. Bu kriterlerin ağırlıklarının belirlenebilmesi amacıyla MEREC kullanılmıştır. MEREC yöntemiyle belirlenmiş olan kriter ağırlıkları MABAC yöntemine aktararak belirlenmiş olan dönem içerisinde Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.’nin performansı ölçülmüştür. Kullanılan yöntemlere ilişkin açıklamalar çalışmayı takip eden kısımda detaylı olarak açıklanmıştır.

3.1. MEREC Yöntemi

MEREC, Keshavarz- Ghoorabae ve arkadaşları tarafından 2021 yılında geliştirilmiş olan bir yöntemdir. MEREC yöntemi, kriter ağırlıklarını belirlemek için her bir kriterin alternatiflerin performansları üzerindeki kaldırma etkisini dikkate almaktadır. Performanslar üzerinde daha yüksek etkiye sahip olan kriterlere daha büyük ağırlıklar atanmaktadır. MEREC yönteminin diğer objektif ağırlıklandırma yöntemlerinden farkı ise bir kriterin ağırlığı hesaplanırken o kriter dikkate alınmayarak toplam kriter ağırlığında meydana gelen değişiklikler incelenmektedir. MEREC yönteminin aşamaları aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır (Keshavarz-Ghorabae, Amiri, Zavadskas, Turkis ve Antucheviciene, 2021; 7-9)

1.Aşama: İlk olarak karar matrisi oluşturulmalıdır. Burada i .’inci alternatife göre j .’inci kriter değerini gösteren her bir x_{ij} ’nin yer aldığı X ile gösterilen karar matrisi Eşitlik (1)’deki gibi oluşturulur.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix} \quad i = 1, 2, \dots, n \text{ ve } j = 1, 2, \dots, m \quad (1)$$

Burada X matrisinde yer alan bütün elemanların pozitif değer alması gerekir. Eğer matriste negatif değerler var ise uygun yöntemler kullanılarak negatif değerler pozitif değere dönüştürülmelidir.

2.Aşama: İkinci aşamada Eşitlik (2) yardımıyla normalize edilmiş değerler () elde edilir. Burada F fayda yönlü kriterleri, M ise maliyet yönlü kriteri göstermektedir.

$$n_{ij}^x = \begin{cases} \frac{\min_k x_{kj}}{x_{ij}}, & j \in F \\ \frac{x_{ij}}{\max_k x_{kj}}, & j \in M \end{cases} \quad (2)$$

3.Aşama: Eşitlik (3) kullanılarak alternatiflerin genel performans değerleri (S_i) değerleri hesaplanır.

$$S_i = \ln \left(1 + \left(\frac{1}{m} \sum_j |\ln(n_{ij}^x)| \right) \right) \quad (3)$$

4.Aşama: S_i değerleri hesaplandıktan sonra her bir kriterin değeri çıkarılarak alternatiflerin performans değerlerindeki değişim değeri () Eşitlik (4) yardımıyla hesaplanır.

$$S'_{ij} = \ln \left(1 + \left(\frac{1}{m} \sum_{k, k \neq j} |\ln(n_{ik}^x)| \right) \right) \quad (4)$$

5.Aşama: Bu aşamada Eşitlik (5) kullanılarak mutlak sapmaların toplam değeri (E_j) hesaplanır.

$$E_j = \sum_i |S'_{ij} - S_i| \quad (5)$$

6. *Aşama*: Son aşamada ise Eşitlik (6) kullanılarak kriter ağırlıkları (w_j) hesaplanır.

$$w_j = \frac{E_j}{\sum_k E_k} \quad (6)$$

Burada kriter ağırlıkları toplamının 1'e eşit olması gerekmektedir.

3.2. MABAC Yöntemi

İngilizcesi Multi-Attributive Border Approximation area Comparison olan ve MABAC olarak kısaltılan yöntem 2015 yılında Pamucar ve Cirovic tarafından geliştirilmiş olan çok kriterli karar verme yöntemidir. Bu yöntem, her bir alternatif için kriter fonksiyonlarının sınır yakınlık alanına uzaklıklarını dikkate alarak gerekli matematiksel hesaplamaları yapmaktadır. MABAC yöntemine ilişkin adımlar aşağıda aşama aşama gösterilmiştir (Pamucar ve Cirovic, 2015: 3019-3021; Pamucar, Petrovic ve Cirovic, 2018: 97-98).

1. *Adım*: İlk aşamada Eşitlik (7) kullanılarak başlangıç karar matrisi oluşturulur. Burada m alternatif sayısını ($i=1,2,...,m$) ve n kriter sayısını ($j=1,2,...,n$) göstermektedir.

$$X = \begin{matrix} & C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \dots \\ A_m \end{matrix} & \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (7)$$

2. *Adım*: Eşitlik (8) yardımı ile normalize karar matrisi (N) oluşturulur.

$$N = \begin{matrix} & C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \dots \\ A_m \end{matrix} & \begin{bmatrix} t_{11} & t_{12} & \dots & t_{1n} \\ t_{21} & t_{22} & \dots & t_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ t_{m1} & t_{m2} & \dots & t_{mn} \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (8)$$

Kriterlerin fayda ya da maliyet yönlü olmasına göre normalizasyon işlemi değişmektedir. Fayda yönlü kriterler Eşitlik (9), maliyet yönlü kriterler ise Eşitlik (10) kullanılarak hesaplanır.

$$t_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^-}{x_i^+ - x_i^-} \quad (9)$$

$$t_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i^+}{x_i^- - x_i^+} \quad (10)$$

Burada , başlangıç karar matrisindeki sütun elemanlarının en büyük değerini, ise başlangıç karar matrisindeki sütun elemanlarının en küçük değerini ifade etmektedir.

3. Adım: Eşitlik (11) kullanılarak ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi oluşturulur ve Eşitlik (12)'deki gibi V matrisi elde edilir.

$$v_{ij} = w_i \cdot (t_{ij} + 1) \quad (11)$$

$$V = \begin{bmatrix} w_1 \cdot (t_{11} + 1) & w_2 \cdot (t_{12} + 1) & \cdots & w_n \cdot (t_{1n} + 1) \\ w_1 \cdot (t_{21} + 1) & w_2 \cdot (t_{22} + 1) & \cdots & w_n \cdot (t_{2n} + 1) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ w_1 \cdot (t_{m1} + 1) & w_2 \cdot (t_{m2} + 1) & \cdots & w_n \cdot (t_{mn} + 1) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} v_{11} & v_{12} & \cdots & v_{1n} \\ v_{21} & v_{22} & \cdots & v_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ v_{m1} & v_{m2} & \cdots & v_{mn} \end{bmatrix} \quad (12)$$

4. Adım: Eşitlik (13) yardımıyla sınır yakınlık alanı değerleri hesaplanır.

$$g_i = \left(\prod_{j=1}^m v_{ij} \right)^{1/m} \quad (13)$$

Yukarıdaki gibi g_i değerleri hesaplandıktan sonra Eşitlik (14)'teki gibi sınır yakınlık alan matrisi G oluşturulur.

$$G = \begin{bmatrix} g_1 & g_2 & \cdots & g_n \\ g_1 & g_2 & \cdots & g_n \end{bmatrix} \quad (14)$$

5. Adım: Eşitlik (15) kullanılarak alternatiflerin sınır yakınlık alanına olan uzaklıkları olan Q matrisi hesaplanır.

$$Q = V - G = \begin{bmatrix} v_{11} - g_1 & v_{12} - g_2 & \cdots & v_{1n} - g_n \\ v_{21} - g_1 & v_{22} - g_2 & \cdots & v_{2n} - g_n \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ v_{m1} - g_1 & v_{m2} - g_2 & \cdots & v_{mn} - g_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} q_{11} & q_{12} & \cdots & q_{1n} \\ q_{21} & q_{22} & \cdots & q_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ q_{m1} & q_{m2} & \cdots & q_{mn} \end{bmatrix} \quad (15)$$

6. Adım: Eşitlik (16) yardımıyla alternatiflerin sınır yakınlık alanına olan uzaklıkları toplanarak her alternatif için kriter fonksiyon değeri (S_i) hesaplanır.

$$S_i = \sum_{j=1}^n q_{ij} , \quad j = 1, 2, \dots, n, \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (16)$$

Burada alternatiflerin sıralanması, S_i değerlerinin büyükten küçüğe dizilmesiyle elde edilir.

4. ANALİZ ve BULGULAR

Bu çalışmada Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'nin 2008-2023 yılları içerisindeki performansını değerlendirmek amacıyla 10 kriter kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan kriterlere ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Kriterlere İlişkin Bilgiler

Kriter Kodu	Kriter Adı	Birim
K ₁	Satış geliri	Bin- TL
K ₂	Reklam geliri	Bin -TL
K ₃	Tiraj ve baskı geliri	Bin- TL
K ₄	Diğer gelirler	Bin- TL
K ₅	Günlük gazete sayısı	Bin - Adet
K ₆	Personel sayısı	Adet
K ₇	Satışların maliyeti	Bin- TL
K ₈	Faaliyet giderleri	Bin- TL
K ₉	Kullanılan kağıt fiyatı	Ton başına- \$
K ₁₀	Kullanılan gazete kağıdı miktarı	Bin- Ton

Çalışmada 2008-2023 yılları içerisinde Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'nin performansı ölçülmüştür. Diğer bir deyişle 10 kriter altında 16 alternatif değerlendirilmiştir. K₁, K₇ ve K₈ kriterlerinin yıllar içerisindeki değerlerine ilişkin veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) veri tabanından derlenmiş, diğer kriterlere ilişkin veriler ise Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'nin internet sitesinden elde edilmiştir. İlk 6 kriter fayda yönlü, diğer 4 kriter ise maliyet yönlü olarak belirlenmiştir. Kriterlere ilişkin karar matrisi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Başlangıç Karar Matrisi

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈	K₉	K₁₀
2008	998.446	712.900	229.600	56.000	518	8.043	595.814	347.696	817	102
2009	784.133	499.100	238.800	46.200	474	8.199	499.032	298.571	737	77
2010	794.226	525.508	225.600	43.119	449	7.986	466.049	359.044	631	82
2011	868.738	585.028	236.512	47.199	435	6.898	540.792	493.100	759	78
2012	830.402	575.307	233.778	44.043	411	6.345	519.196	345.810	748	72
2013	805.575	536.593	230.984	37.998	403	5.290	514.438	334.870	708	66
2014	719.582	541.463	138.990	39.129	380	4.245	471.373	332.489	720	56
2015	596.083	383.395	181.982	30.706	359	2.376	340.678	315.384	570	46
2016	226.586	361.026	186.323	16.753	338	2.050	317.841	235.185	560	45
2017	226.159	338.871	177.523	21.847	316	1.521	312.082	249.383	545	37
2018	422.063	227.321	165.850	28.892	288	1.135	305.868	201.799	578	27
2019	357.435	158.273	167.235	31.927	231	1.053	314.852	166.396	701	17
2020	315.812	127.965	161.771	26.076	196	1.233	306.283	184.430	473	13
2021	350.956	130.959	190.105	29.892	192	1.340	357.907	163.352	508	11
2022	887.442	294.075	503.434	89.993	179	1.302	1.180.625	501.161	717	8
2023	741.321	291.082	402.636	47.603	134	1.347	999.854	514.302	760	7

Tablo 2’deki veriler MEREC yönteminde kullanılarak kriter ağırlıkları hesaplanmıştır. Eşitlik (2) kullanılarak normalize karar matrisi oluşturulmuş ve Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. *Normalize Edilmiş Karar Matrisi*

	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈	K ₉	K ₁₀
2008	0,227	0,179	0,605	0,299	0,259	0,131	0,505	0,676	1,000	1,000
2009	0,288	0,256	0,582	0,363	0,283	0,128	0,423	0,581	0,902	0,755
2010	0,285	0,244	0,616	0,389	0,298	0,132	0,395	0,698	0,772	0,804
2011	0,260	0,219	0,588	0,355	0,308	0,153	0,458	0,959	0,929	0,765
2012	0,272	0,222	0,595	0,380	0,326	0,166	0,440	0,672	0,916	0,706
2013	0,281	0,238	0,602	0,441	0,333	0,199	0,436	0,651	0,867	0,647
2014	0,314	0,236	1,000	0,428	0,353	0,248	0,399	0,646	0,881	0,549
2015	0,379	0,334	0,764	0,546	0,373	0,443	0,289	0,613	0,698	0,451
2016	0,998	0,354	0,746	1,000	0,396	0,514	0,269	0,457	0,685	0,441
2017	1,000	0,378	0,783	0,767	0,424	0,692	0,264	0,485	0,667	0,363
2018	0,536	0,563	0,838	0,580	0,465	0,928	0,259	0,392	0,707	0,265
2019	0,633	0,809	0,831	0,525	0,580	1,000	0,267	0,324	0,858	0,167
2020	0,716	1,000	0,859	0,642	0,684	0,854	0,259	0,359	0,579	0,127
2021	0,644	0,977	0,731	0,560	0,698	0,786	0,303	0,318	0,622	0,111
2022	0,255	0,435	0,276	0,186	0,749	0,809	1,000	0,974	0,878	0,082
2023	0,305	0,440	0,345	0,352	1,000	0,782	0,847	1,000	0,930	0,069

Ardından Eşitlik (3) yardımıyla alternatiflerin genel performans değeri, Eşitlik (4) yardımıyla alternatiflerin genel performansındaki değişim hesaplanmıştır. Ardından Eşitlik (5) kullanılarak mutlak sapmaların toplam değeri (), Eşitlik (6) kullanılarak kriter ağırlıkları () hesaplanmış ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. *Mutlak sapmaların Toplam Değeri ve Kriter Ağırlıkları*

	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈	K ₉	K ₁₀
	0,817	0,912	0,400	0,718	0,765	0,880	0,897	0,527	0,216	1,065
	0,113	0,127	0,056	0,100	0,106	0,122	0,125	0,073	0,030	0,148
Sıra	5	2	9	7	6	4	3	8	10	1

Tablo 4'ten de görüldüğü gibi en önemli kriter K₁₀ (kullanılan gazete kağıdı miktarı) olarak belirlenmiştir. Bu kriteri sırasıyla; “K₂: Reklam geliri”, “K₇: Satışların maliyeti”, “K₆: Personel sayısı”, “K₁: Satış geliri”, “K₅: Günlük gazete sayısı”, “K₄: Diğer gelirler”, “K₈: Faaliyet giderleri”, “K₃: Tiraj ve baskı geliri” ve “K₉: Kullanılan kağıt fiyatı” kriteri izlemiştir.

Kriterlerin ağırlıkları belirlendikten sonra MABAC yöntemi kullanılarak Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'nin 2008-2023 yılları içeri-

sindeki performansını ölçülmüştür. İlk aşamada Tablo 2'deki karar matrisi kullanılarak Eşitlik (9) ve Eşitlik (10) yardımıyla normalize edilmiş karar matrisi hesaplanmış ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈	K ₉	K ₁₀
2008	1,000	1,000	0,249	0,536	1,000	0,978	0,669	0,475	0,000	0,000
2009	0,722	0,634	0,274	0,402	0,885	1,000	0,779	0,615	0,233	0,263
2010	0,736	0,680	0,238	0,360	0,820	0,970	0,817	0,442	0,541	0,211
2011	0,832	0,781	0,268	0,416	0,784	0,818	0,731	0,060	0,169	0,253
2012	0,782	0,765	0,260	0,373	0,721	0,741	0,756	0,480	0,201	0,316
2013	0,750	0,699	0,252	0,290	0,701	0,593	0,762	0,511	0,317	0,379
2014	0,639	0,707	0,000	0,306	0,641	0,447	0,811	0,518	0,282	0,484
2015	0,479	0,437	0,118	0,191	0,586	0,185	0,960	0,567	0,718	0,589
2016	0,001	0,398	0,130	0,000	0,531	0,140	0,986	0,795	0,747	0,600
2017	0,000	0,361	0,106	0,070	0,474	0,065	0,993	0,755	0,791	0,684
2018	0,254	0,170	0,074	0,166	0,401	0,011	1,000	0,890	0,695	0,789
2019	0,170	0,052	0,078	0,207	0,253	0,000	0,990	0,991	0,337	0,895
2020	0,116	0,000	0,063	0,127	0,161	0,025	1,000	0,940	1,000	0,937
2021	0,162	0,005	0,140	0,179	0,151	0,040	0,941	1,000	0,898	0,954
2022	0,856	0,284	1,000	1,000	0,117	0,035	0,000	0,037	0,291	0,985
2023	0,667	0,279	0,723	0,421	0,000	0,041	0,207	0,000	0,166	1,000

MEREC yöntemiyle elde edilmiş ağırlıklar MABAC yöntemine entegre edilerek Eşitlik (11) yardımıyla ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi hesaplanmış ve Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi

	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8	K_9	K_{10}
2008	0,227	0,253	0,069	0,153	0,213	0,242	0,208	0,108	0,030	0,148
2009	0,195	0,207	0,071	0,140	0,200	0,245	0,222	0,118	0,037	0,187
2010	0,197	0,213	0,069	0,136	0,193	0,241	0,226	0,106	0,046	0,179
2011	0,208	0,226	0,070	0,141	0,190	0,222	0,216	0,078	0,035	0,185
2012	0,202	0,224	0,070	0,137	0,183	0,213	0,219	0,108	0,036	0,195
2013	0,199	0,215	0,070	0,129	0,181	0,195	0,219	0,111	0,039	0,204
2014	0,186	0,216	0,056	0,130	0,174	0,177	0,226	0,111	0,038	0,220
2015	0,168	0,182	0,062	0,119	0,169	0,145	0,244	0,115	0,052	0,235
2016	0,114	0,177	0,063	0,100	0,163	0,139	0,247	0,132	0,052	0,237
2017	0,113	0,172	0,061	0,107	0,157	0,130	0,248	0,129	0,054	0,249
2018	0,142	0,148	0,060	0,116	0,149	0,124	0,249	0,139	0,051	0,265
2019	0,133	0,133	0,060	0,120	0,133	0,122	0,248	0,146	0,040	0,280
2020	0,127	0,127	0,059	0,112	0,123	0,125	0,249	0,142	0,060	0,287
2021	0,132	0,127	0,063	0,118	0,122	0,127	0,242	0,147	0,057	0,289
2022	0,211	0,163	0,111	0,199	0,119	0,127	0,125	0,076	0,039	0,294
2023	0,189	0,162	0,096	0,142	0,106	0,127	0,150	0,073	0,035	0,296

Eşitlik (13) ve Eşitlik (14) kullanılarak Sınır yakınlık alan matrisi hesaplanmış ve Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Sınır Yakınlık Alan Matrisi

	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8	K_9	K_{10}
	0,167	0,180	0,068	0,129	0,158	0,163	0,218	0,112	0,043	0,230

Eşitlik (15) yardımıyla sınır yakınlık alanına olan uzaklık matrisi hesaplanmış ve Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Sınır Yakınlık Alanına Olan Uzaklık Matrisi

	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈	K ₉	K ₁₀
2008	0,060	0,073	0,001	0,024	0,055	0,079	-0,010	-0,004	-0,013	-0,082
2009	0,028	0,027	0,003	0,010	0,043	0,082	0,004	0,006	-0,006	-0,043
2010	0,030	0,033	0,001	0,006	0,036	0,078	0,009	-0,007	0,003	-0,050
2011	0,041	0,046	0,002	0,012	0,032	0,060	-0,002	-0,035	-0,008	-0,044
2012	0,035	0,044	0,002	0,007	0,025	0,050	0,001	-0,004	-0,007	-0,035
2013	0,032	0,035	0,001	-0,001	0,023	0,032	0,002	-0,002	-0,003	-0,026
2014	0,019	0,036	-0,013	0,001	0,017	0,014	0,008	-0,001	-0,005	-0,010
2015	0,001	0,002	-0,006	-0,011	0,011	-0,018	0,027	0,003	0,009	0,006
2016	-0,054	-0,003	-0,005	-0,030	0,005	-0,023	0,030	0,019	0,009	0,007
2017	-0,054	-0,008	-0,007	-0,023	-0,001	-0,032	0,031	0,016	0,011	0,020
2018	-0,025	-0,032	-0,009	-0,013	-0,009	-0,039	0,031	0,026	0,008	0,035
2019	-0,034	-0,047	-0,008	-0,009	-0,025	-0,040	0,030	0,034	-0,003	0,051
2020	-0,040	-0,053	-0,009	-0,017	-0,034	-0,037	0,031	0,030	0,017	0,057
2021	-0,035	-0,053	-0,005	-0,012	-0,035	-0,035	0,024	0,034	0,014	0,060
2022	0,044	-0,017	0,043	0,070	-0,039	-0,036	-0,093	-0,036	-0,004	0,064
2023	0,022	-0,018	0,028	0,012	-0,051	-0,035	-0,067	-0,039	-0,008	0,066

Analizin son aşamasında ise Eşitlik (16) kullanılarak alternatif için kriter fonksiyon değeri () hesaplanmış ve Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Alternatifler İçin Kriter Fonksiyon Değerleri

Alternatifler		Sıralama
2008	0,184	1
2009	0,154	2
2010	0,138	3
2011	0,103	5
2012	0,119	4
2013	0,094	6
2014	0,067	7
2015	0,022	8
2016	-0,044	12
2017	-0,047	13
2018	-0,025	10
2019	-0,052	14
2020	-0,056	15
2021	-0,044	11
2022	-0,005	9
2023	-0,091	16

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere en iyi performans 2008 yılında gösterilmiştir. İşletmenin ilerleyen yıllarda performansında giderek düşüşlerin olduğu görülmektedir. İşletme en kötü performansı ise 2023 yılında göstermiştir.

5. SONUÇ

Hürriyet Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.'nin 2008-2023 yılları arasındaki finansal performansının değerlendirildiği bu çalışmada, işletmenin performansının 2008 yılından itibaren düşüşe geçtiği ve 2023 yılında en düşük performansı sergilediği görülmektedir. Satış, reklam, tiraj ve baskı gelirleri düşüş gösterirken baskı maliyetleri artmıştır. Tirajda yaşanan düşüş basılan gazete sayısında da azalmaya neden olmuştur. 2008 yılında 102 ton kağıt kullanılarak basılan gazete 2023 yılında sadece 7 ton gazete kağıdı kullanılarak basılmıştır. Gazeteciliğin dijitalleşmesi ve internet gazeteciliğinin yaygınlaşması basılı gazetelerin daha az tercih edilmesindeki önemli nedenlerinden biridir. İnternet mecralarına kayan gazetecilik nedeniyle reklam ve ilan gelirlerinde de önemli düşüşler yaşanmıştır. Matbu gazete sayısındaki düşüşle orantılı olarak çalışan personel sayısı da azaltılmıştır. Değişen gazetecilik pratikleri sebebiyle masabaşı gazeteciliğin yaygınlaşması ve daha az personelle işlerin devam ettirilebilmesi, basın alanında faaliyet gösteren tüm işletmelerde aktif gazeteci sayısının azalmasındaki diğer bir neden olarak gösterilmektedir.

2008 yılında küresel çapta yaşanan ekonomik kriz ve buna bağlı olarak 2009 yılında başlayan ekonomik durgunluk firmaların finansal performansını etkileyen önemli bir faktördür. Bu durum basın alanını da etkilemiştir. Artan enflasyon nedeniyle işletmelerin giderleri artarken gelirlerinin düşmesi finansal performansa olumsuz olarak yansımıştır.

2008-2023 yılları arasında iki farklı holding bünyesinde yer alan Hürriyet Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.'nin tiraj düşüşünde siyasi nedenler de önemli rol oynamıştır. 2008'de Doğan Holding bünyesinde yer alan gazete dönemin iktidarıyla ters düşünce iktidar lideri tarafından hedef gösterilmiştir. Seçimlerde iktidara karşı muhalif bir yaklaşım sergileyen ve muhalefet partisini açıkça destekleyen Doğan Grup'a seçimi iktidar partisinden kazanmasıyla birlikte yüklü miktarda vergi cezası kesilmiştir. Ekonomik olarak zor günler yaşayan Doğan Grup bünyesinde yer alan bazı basın organları satılmıştır. İktidarla arasını düzeltmek zorunda kalan Aydın Doğan Hürriyet gazetesinin genel yayın yönetmeni ve yazar kadrosunda köklü değişiklikler yapmıştır. Gündemden kaçan ve magazin ağırlıklı yeni yayın politikası okuyucu tarafından benimsenmemiştir. Bu durum gazetenin tirajını düşüren önemli nedenler arasındadır. 2018 yılında Demirören Gruba satılan Hürriyet A.Ş. ile birlikte Türkiye'de ana akım medyayı temsil eden

bir yayın organı kalmamıştır. Halen Demirören Grup bünyesinde yer alan gazetenin sahiplik yapısı ve yayın politikası değişse de bu durum tirajlara yansımamıştır. Türkiye’deki medya kuruluşlarının önemli bir kısmını elinde bulunduran Demirören Grup basında oligopolleşmenin bir örneğidir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar değerlendirilirken bazı sınırlılıkların da dikkate alınması gerekmektedir. Performans değerlendirilmesi yapılırken ulaşılabilen kriterler dikkate alınmış, performansa etki edecek bütün kriterler analize dahil edilememiştir. Diğer yandan analizde kullanılan dönem uzatıldığında elde edilen sonuçların değişebileceği göz ardı edilmemelidir. Aynı veriler kullanılarak farklı yöntemlerle sonuçların değişebileceği muhtemeldir. Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinin kullanılmasıyla basında performans ölçümüne yönelik çalışmaya rastlanmamış olması nedeniyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, T. (2013). Gazete Piyasası Finansman Yapısı, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 301-322.
- Civeleker, M. (2017). Yeni medya ile değişen haber söylemi: Hürriyet gazetesi ve hurriyet. com. tr örneği, I. *Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*.
- Dai, T. & Tarı, İ. (2015), Medya Ekonomisinde Gazeteler: G7 Ülkeleri Ve Türkiye’de Basın İşletmelerinin Finansal Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37:2, 191-212. <https://doi.org/10.14780/iibd.57084>
- Dağlar, A. (2022). *Türkiye’de Ana Akım Medya Örneği Olarak Hürriyet Gazetesi Bağlamında Basın Özgürlüğü Kavramı*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2023). Türkiye’de Medyanın Oligopolleşmesi: Demirören Holding Örneği. *In Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar-VI* (pp. 119-133). Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Gevgili, A. (1983). “Türkiye Basını”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gürel, E., & Çetin, B. (2021). Basın Kuruluşlarında Sahiplik Yapısı ve Misyon-Vizyon İlişkisi: Türkiye’de Yayımlanan Ulusal Gazeteler Üzerine Bir Analiz. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 115-134.
- Hürriyet Gazetesi Yayınları, *Amiral Gemisinin Seyir Defteri 1948-1998*, İstanbul, 1998.
- Hürriyet Gazetesi*, “60.Yıl koleksiyon Sayısı Hürriyet Ailesi Eki, 1 Mayıs 2008, 42.
- Hürriyet Pazar Gazetesi*, “Hürriyet’e Uzanan Zahmetli Yol”, 1 Mayıs 1988.
- Hürriyet Gazetesi*, 1 Mayıs 1948.
- Keshavarz-Ghorabae, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z. & Antucheviciene, J. (2021). Determination of Objective Weights Using a New Method Based on the Removal Effects of Criteria (MERECE), *Symmetry*, 13(525), 1-20. <https://doi.org/10.3390/sym13040525>.
- Koloğlu, O. (2008), *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Maral, T. (2022). *12 Eylül 1980 Müdahalesi Öncesi ve Sonrasında Hürriyet Gazetesinin Yayın Politikası*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özkır, Y. (2012). *Hürriyet Gazetesi 1948-2012 Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özkır, Y. (2013), Hürriyet Gazetesi’nin Kimliği, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 45-70.

- Pamucar, D. & Cirovic, G. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using multi-attributive border approximation area comparison (MABAC). *Expert Systems with Applications*, 42, 3016-3028.
- Pamucar, D., Petrovic, I. & Cirovic, G. (2018). Modification of the Best-Worst and MABAC methods: A novel approach based on interval- valued fuzzy-rough numbers. *Expert Systems With Applications*, 91, 89-106.
- Söğüt, Y. & Öngel, A. (2022), Yeni Medya-Dijitalleşme ve Tık Odaklılık: Habertürk ve Hürriyet Gazetesi Örneği, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 212-230. <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1073093>
- Zincirkıran, N., (1994), *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu*, Gençlik Yayınları.

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA EBEVEYN, ÇOCUK VE TOPLUM: ROLLER VE SORUMLULUKLARDAKİ DÖNÜŞÜM

Derya ÇAKMAK KARAPINAR¹

1. GİRİŞ

Hızla dijitalleşen dünya, bireylerin yaşam tarzlarından toplumsal yapılar ve iletişim biçimlerine kadar geniş bir yelpazede köklü değişimlere yol açmıştır. Bu dönüşüm, aile içi ilişkilerden toplumsal normlara kadar pek çok alanda etkisini göstermekte; ebeveynlerin, çocukların ve toplumun rollerini ve sorumluluklarını yeniden tanımlamaktadır. Geleneksel aile yapılarından dijitalleşmiş topluma geçiş sürecinde ebeveynlik anlayışı ve çocuk yetiştirme pratikleri derin bir dönüşüm yaşamış, ebeveynler ve çocuklar dijital çağın gerektirdiği yeni sorumluluklar ve rollerle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte, bir yandan çocukların dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi önem kazanırken, diğer yandan dijital medya bağımlılığı ve mahremiyet ihlalleri gibi riskler ortaya çıkmıştır (Mascaroni & Vincent, 2016). Toplum ise, bireylerin dijital ortamda haklarını ve sorumluluklarını anlamalarını gerektiren dijital yurttaşlık kavramı çerçevesinde önemli bir aktör olarak öne çıkmakta; dijital bilgiye erişim ve okuryazarlık düzeylerini artırma konularında kritik bir rol üstlenmektedir (Ribble, 2011). Bu bağlamda, dijitalleşmenin toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkilerin ebeveynler, çocuklar ve toplum üzerindeki yansımalarını incelemek, günümüzün önemli araştırma alanlarından biri haline gelmiştir.

2. DİJİTALLEŞME VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMLER

Dijitalleşme, dijital teknolojilerin iş süreçleri, sosyal etkileşimler ve gündelik yaşam gibi hayatın çeşitli alanlarına entegrasyonunu ifade eden bir kavramdır. Negroponte (1995), dijitalleşmeyi fizikselde sanala geçiş olarak tanımlayarak, bu sürecin bireylerin dünyayı algılama biçimlerini köklü bir şekilde değiştirdiğini belirtmiştir. Castells (1996) de, bilgi çağında ağ toplumunun ortaya çıkışını vurgulayarak dijital teknolojilerin toplumsal yapıları ve ekonomi politikalarını yeniden şekillendirdiğini ifade etmiştir. Dijital araçların, platformların ve altyapının yaygınlaşması, bi-

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, derya.cakmak@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0796-1800.

reylerin, ailelerin ve toplulukların işleyiş biçimlerini değiştirmeye başlamış ve değiştirmeye de devam etmektedir. Bu teknolojilerin yaşamın her alanına nüfuz eden yapısı, iletişim kurma, öğrenme, çalışma ve etkileşim biçimlerimizi derinlemesine dönüştürmektedir (Vaska vd., 2021). Özellikle Covid-19 pandemisi bu dönüşüm sürecini hızlandırmış; eğitim, sağlık ve uzaktan çalışma gibi alanlarda dijital çözümlerin hızla benimsenmesini sağlamıştır. Dijitalleşmenin ortaya çıkardığı toplumsal düzende, bilginin hızlı dolaşımı ve erişimi, sosyal etkileşimlerin temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda dijitalleşme, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yeniden tanımlamasını gerektirmiş ve yeni toplumsal normlara uyum sağlama ihtiyacını doğurmuştur. Toplumsal dayanışma ve etik değerlerin dijital ortamda korunması, bu dönüşüm sürecinin yönetilmesi açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle iş süreçlerini ve bireylerin günlük yaşamlarını yeniden yapılandıran çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir. Teknolojik boyut, yapay zekâ, nesnelerin interneti (IoT) ve blok zinciri gibi yeniliklerin yanı sıra yazılım, donanım ve ağ teknolojilerindeki ilerlemeleri içerirken, bu yenilikler iş süreçlerini daha verimli hale getirmekte ve bireylerin yaşam tarzlarını değiştirmektedir (Brynjolfsson & McAfee, 2014). Ekonomik boyutta, dijitalleşme, e-ticaret, dijital ödeme sistemleri ve sanal iş modellerini kapsayan dijital ekonominin yükselişiyle ekonomik faaliyetlerin çevrimiçi platformlara taşınmasını sağlamış; bu durum işgücü piyasasını ve tüketici davranışlarını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Sosyal boyut ise, bireylerin toplumla ve birbirleriyle olan etkileşimlerini yeniden şekillendirerek sosyal medya platformları üzerinden dijital kimlik oluşturulmasına ve bilgi paylaşımına olanak tanımaktadır (Boyd, 2014). Bununla birlikte, dijitalleşme bilgiye erişimi artırarak toplumsal eşitsizlikleri azaltma potansiyeline sahip olsa da dijital bölünmelerin ortaya çıkması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir (Van Dijk, 2020). Kültürel boyutta dijitalleşme, sanal gerçeklik, dijital sanat ve çevrimiçi topluluklar aracılığıyla yeni ifade biçimlerinin gelişmesini sağlamış; aynı zamanda yerel kültürlerin küresel kitlelere ulaşabileceği bir platform sunarak kültürel etkileşimleri dönüştürmüştür. Eğitimsel boyut ise, dijital teknolojilerin uzaktan eğitim, çevrimiçi ders materyalleri ve yapay zekâ destekli öğrenme uygulamaları aracılığıyla eğitim süreçlerini yenilikçi yöntemlerle zenginleştirerek eğitimin kapsayıcılığını artırmasıyla öne çıkmaktadır.

Dijitalleşme, aile içi iletişim dinamiklerini ve toplum yapısını derinlemesine etkileyerek yeni fırsatlarla birlikte önemli sorunlar da ortaya çıkarmaktadır. Dijital araçlar, ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşimi artırsa da yüz yüze iletişimde azalmasına neden olmaktadır (Turkle, 2011). Çocukların erken yaşta dijital cihazlarla tanışması, dijital ebeveynlik kav-

ramını ön plana çıkarmış ve ebeveynlerin rehberlik rollerini genişletmiştir (Livingstone & Helsper, 2007). Bunun yanı sıra, eğitim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla çocukların bilgiye erişimi kolaylaşmış, ancak dijital bağımlılık ve siber zorbalık gibi riskler ailelerin yeni sorumluluklar üstlenmesini zorunlu kılmıştır (Mascheroni & Vincent, 2016). Aileler, dijital medya kullanımını denetleme ve çocuklarına dijital okuryazarlık kazandırma gibi görevlerle bu yeni döneme uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Toplumsal düzeyde ise dijitalleşme, sosyal etkileşimlerin ve topluluklar arası ilişkilerin yapısını dönüştürmüştür. Castells (1996), dijital teknolojilerin, bireyler arasındaki bağların fiziksel alanlardan dijital platformlara taşınmasına yol açtığını belirtmiştir. Bu durum, farklı kültürlere erişimi hızlandırarak küreselleşmeyi desteklerken, dijital bölünme gibi yeni eşitsizlik biçimlerini de gündeme getirmiştir (Van Dijk, 2020). Dijital okuryazarlık düzeyi yüksek bireyler, dijital dönüşümden daha fazla faydalanabilirken, kırsal kesimlerde ve dezavantajlı gruplarda bu süreç toplumsal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşımaktadır. Bununla birlikte, dijital yurttaşlık kavramı, bireylerin dijital dünyada aktif ve sorumlu bir şekilde yer almasını teşvik ederek dayanışmayı artırma potansiyeline sahiptir (Ribble, 2011). Olumlu etkiler arasında bilgiye erişimin kolaylaşması, küresel bağların güçlenmesi ve geniş kitlelere sunulan hizmetlerin çeşitlenmesi yer alırken, olumsuz etkiler olarak sosyal medya bağımlılığı, mahremiyet ihlalleri ve yalnızlık gibi sorunlar öne çıkmaktadır (Boyd, 2014; Turkle, 2011).

3. EBEVEYNLİK ROLLERİ VE SORUMLULUKLARININ DÖNÜŞÜMÜ

Dijital çağ, ebeveynlerin rollerini ve sorumluluklarını derinden dönüştürerek yeni zorluklar ortaya çıkarmış ve fırsatlar sunmuştur. Çocukların dijital cihazlarla erken tanışması, ebeveynlerin “dijital arabulucu” rolünü üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu rol, yalnızca çocukları çevrimiçi ortamın risklerinden korumayı değil, aynı zamanda onların dijital yeterliliklerini artırmayı da kapsamaktadır (Harding, 2019). Ebeveynler, çocuklarını dijital dünyada güvenle yönlendirmek ve dirençli bireyler olarak yetiştirmek için rehberlik etme sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu dönüşüm, ebeveynlerin dijital becerilerini geliştirirken çocuklarına dijital medya ile sağlıklı bir ilişki kurmayı öğretmelerini gerektiren yeni bir öğrenme ve öğretme sürecini de beraberinde getirmiştir (Livingstone & Helsper, 2007). Dijitalleşen dünyada başarılı bir ebeveynlik, çocukların dijital ortamda güvenle var olmasını sağlamayı temel alarak bilgiye erişim rehberliği, mahremiyetin korunması ve etik dijital davranış eğitimi gibi unsurları içermektedir.

Dijitalleşmenin hızla yayıldığı çağımızda ebeveynlik kavramı, yeni dinamiklerle şekillenerek çocukların dijital dünyadaki deneyimlerini yönlendirme, denetleme ve destekleme rollerini kapsayan bir boyut kazanmıştır. Ebeveynler, çocuklarının dijital becerilerini geliştirme ve onları çevrimiçi risklerden koruma sorumluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Livingstone ve Helsper (2008), dijital ebeveynliği, ebeveynlerin çocuklarının dijital medyayı nasıl kullandıklarını yönetme ve yönlendirme çabaları olarak tanımlamış, bu süreçte çevrimiçi ve çevrimdışı yaşam arasındaki dengenin önemine dikkat çekmiştir. Dijital çağda ebeveynler farklı stratejiler benimseyerek çocuklarının dijital araç ve platformlarla ilişkisini dengelemeye çalışmaktadır. Clark (2011), ebeveynlerin çocuklarının dijital etkinliklerini yönetmek için “kısıtlayıcı” ve “aktif rehberlik” stratejileri benimseyebileceğini ifade etmiştir. Kısıtlayıcı yaklaşımlar, dijital cihaz kullanımını sınırlandırmayı amaçlarken, aktif rehberlik stratejileri çocuklara güvenli ve bilinçli dijital davranışlar kazandırmayı amaçlamaktadır. Turkle (2011), çocukların dijital davranışlarının büyük ölçüde ebeveynlerinin dijital alışkanlıklarından etkilendiğini ve ebeveynlerin sağlıklı bir dijital yaşam modeli sunmasının önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, dijital ebeveynlik süreçlerinde ebeveynlerin karşılaştığı beklenti ve zorluklar da dikkate değerdir.

Dijital ebeveynlikte eğitim ve farkındalık büyük önem taşımaktadır. Dijitalleşme, ebeveynlerin çocuklarını siber zorbalık, mahremiyet ihlalleri ve zararlı içerikler gibi risklere karşı koruma görevini de genişletmiştir (Boyd, 2014; Mascheroni & Vincent, 2016). Aynı şekilde, Livingstone ve Blum-Ross (2020), siber zorbalık, zararlı içerik ve gizlilik ihlalleri gibi risklerin çocuklar için ciddi tehditler oluşturduğunu, bu nedenle ebeveynlerin çevrimiçi güvenlik sağlama sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Bu noktada teknolojik araçlar, ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyadaki davranışlarını izlemeleri ve yönlendirmeleri için çeşitli olanaklar sunmaktadır. Clark (2011) ebeveynlerin dijital gözetim uygulamalarını kullanarak, çocuklarının çevrimiçi davranışlarını daha etkin bir şekilde yönetebileceğini vurgulamıştır. Livingstone ve Helsper (2008) dijital gözetimi, ebeveynlerin çocuklarının çevrimiçi etkinliklerini izleme, sınırlama ve yönlendirme süreçleri olarak tanımlamaktadır. Dijital gözetim yöntemleri arasında içerik filtreleme, ekran süresi sınırlamaları, ebeveyn denetim uygulamaları ve sosyal medya etkinliklerinin izlenmesi yer almaktadır. Boyd (2014) ise, ebeveynlerin bu yöntemlerle çocuklarının çevrimiçi risklere maruz kalmalarını azaltabileceğini, ancak aşırı gözetimin çocukların mahremiyet algısını olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. Bu da dijital gözetim ve kontrolün ortaya çıkardığı etik bir tartışmadır. Turkle (2011), aşırı denetimin çocukların mahremiyetini ihlal edebileceğini ve ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyebileceğini ifade etmektedir. Aşırı gözetim, çocuklar-

da güvensizlik hissine yol açabilmekte ve onların çevrimiçi davranışlarını daha gizli hale getirebilmektedir. Mascheroni ve Vincent (2016), dijital gözetim uygulamalarının dengeli bir şekilde kullanılmasının ve çocuklara bu uygulamaların neden yapıldığının açıkça anlatılmasının önemine dikkat çekmişlerdir. Ebeveynlerin dijital gözetim ve kontrol uygulamalarını etkin bir şekilde kullanabilmesi, dijital okuryazarlık seviyelerine bağlıdır.

Dijital okuryazarlık, bireylerin dijital teknolojileri anlamlı ve etik bir şekilde kullanma, analiz etme, değerlendirme ve üretme becerilerini içerir (Hobbs, 2010). Ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeyleri, çocuklarının çevrimiçi etkinliklerini destekleme ve yönlendirme becerilerini doğrudan etkiler (Livingstone & Helsper, 2008). Bu bağlamda dijital okuryazarlık, birkaç temel boyutu kapsar: teknik beceriler, çevrimiçi bilgiye erişim ve bu bilgiyi değerlendirme; dijital etik, çevrimiçi güvenli ve saygılı davranışlar ve eleştirel düşünme, çevrimiçi içeriklerin doğruluğunu sorgulama. Bu boyutlar, ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyada karşılaşabileceği riskleri daha etkili bir şekilde yönetmelerini sağlar. Ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeyleri, aynı zamanda ebeveyn-çocuk ilişkisini de etkiler. Livingstone ve Blum-Ross (2020), dijital becerilere sahip ebeveynlerin, çocuklarıyla çevrimiçi dünyadaki deneyimleri hakkında daha açık ve yapıcı bir diyalog geliştirebildiklerini belirtmektedir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyadaki etkinliklerini anlamalarına ve onların ihtiyaçlarına uygun rehberlik sağlamalarına olanak tanır.

4. ÇOCUĞUN ROLLERİ VE SORUMLULUKLARININ DİJİTALLEŞME İLE DEĞİŞİMİ

Ebeveyn rollerindeki değişikliklerle paralel olarak, çocukların dijital çağdaki rolleri ve sorumlulukları da önemli ölçüde evrilmiştir. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren dijital teknolojilerle etkileşime girmektedir ve bu süreç onların ilgi alanlarını, motivasyonlarını ve sosyal faaliyetlerini daha önce görülmemiş bir şekilde şekillendirmektedir. Dijital ortamlar, çocuklara büyük bir eğitimsel ve gelişimsel potansiyel sunmakla birlikte, aynı zamanda dijital okuryazarlık ve dijital yetkinlik becerilerini kazanmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu gelişim, çocukların toplumsal rollerini ve sorumluluklarını yeniden biçimlendirirken, yeni fırsatlar ve zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Dijitalleşmeyle birlikte çocukların eğitim süreçlerinden, sosyal ilişkilerine kadar birçok alanda değişmiş ve dönüşmüştür. Geleneksel sınıf ortamlarından dijital öğrenme platformlarına geçiş, çocukların öğrenme tarzlarını değiştirmiştir. İnternet tabanlı eğitim materyalleri, çocuklara daha bireysel ve özelleştirilmiş bir öğrenme deneyimi sunmakta, bu da onların öğrenme süreçlerini daha etkileşimli hale getirmektedir (Prensky, 2001).

Ayrıca, dijital ortamlar, çocukların küresel bilgiye hızlı erişimini sağlayarak, dünyaya bakış açılarını genişletmektedir (Kellner, 2002). Bu dijital dönüşüm, çocukların eğitimdeki geleneksel yöntemlerin ötesine geçmelerine ve daha kapsamlı bir öğrenme deneyimi edinmelerine olanak tanımaktadır. Çocukların sosyal ilişkilerini dijital platformlar şekillendirmektedir. Sosyal medya ve dijital iletişim araçları, çevrimiçi etkileşimler yüz yüze iletişimin yerini almaktadır. Çocuklar, dijital platformlar aracılığıyla arkadaşlar edinmekte ve sosyal becerilerini bu ortamlarda geliştirmektedirler (Subrahmanyam & Šmahel, 2011). Ancak, dijital dünyanın sunduğu bu olanaklar, çocukların çevrimdışı ilişkilerde zorlanmalarına ve yalnızlık hissi yaşamalarına da neden olabilmektedir (Turkle, 2011). Bu durum, dijitalleşmenin çocukların sosyal dünyalarındaki karmaşıklıkları artırdığını göstermektedir.

Dijitalleşme, aile içindeki dinamikleri de etkilemiş ve çocukların evdeki sorumluluklarını değiştirmiştir. Çocuklar, teknolojiye ve dijital cihazlara erişim sağladıkça, evdeki görevleri ve sorumlulukları yeniden şekillenmiştir. Aile içindeki dijital ortam kullanımına dair kurallar ve sorumluluklar, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini yeniden yapılandırmaktadır. Çocuklar, dijital ortamda eğlence ve eğitim için harcadıkları zamanı, geleneksel ev işlerine katılım gibi sorumluluklarla dengelemekte zorlanmaktadırlar (Radesky, Schumacher, & Zuckerman, 2015). Bu dengeyin sağlanması, çocukların dijital dünyadaki deneyimlerinin yanı sıra aile içindeki sorumluluklarını da düzgün bir şekilde yerine getirmelerine olanak tanır. Çocuk hakları ve dijital güvenlik, dijitalleşmenin gündeme getirdiği önemli konulardandır. Çocukların dijital dünyada güvenliğini sağlamak, dijital mahremiyetlerini korumak ve çevrimiçi ortamlarda karşılaşılabilecekleri tehlikeler konusunda bilinçlenmelerini sağlamak, ailelerin ve devletlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Çocukların dijital ortamda korunma hakları, bu alandaki en öncelikli meselelerden biridir (Livingstone & Haddon, 2009). Bu bağlamda, dijital güvenlik konusunda rehberlik, çocukların dijital dünyada karşılaşılabilecekleri risklere karşı bilinçlenmelerini sağlamak için kritik bir unsurdur.

Günümüzde çocuklar, dijital cihazlar ve internet, çocukların eğitim süreçlerinden sosyal yaşamlarına kadar her alanda etkili bir araç haline gelmiştir. Bu dijital araçlar, çocukların bilgiye erişimini kolaylaştırmakta ve öğrenme süreçlerini desteklemektedir. Ancak, aşırı teknoloji kullanımı, çocukların fiziksel aktivitelerini azaltabilir ve sosyal becerilerinin gelişimini olumsuz etkileyebilir (LeBlanc ve diğerleri, 2012). Bu durum, çocukların daha az yüz yüze etkileşimde bulunmalarına ve sosyal ilişkilerinin dijital ortamda şekillenmesine yol açabilir. Çocukların dijital medya ile etkileşimi, onların psiko-sosyal gelişimlerini de etkileyebilir. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, çocukların benlik saygısı,

kimlik gelişimi ve sosyal ilişkilerini dönüştürebilmektedir. Ayrıca, dijital oyunlar ve sosyal medya platformları, çocukları bağımlılık yapabilecek şekilde tasarlanmış algoritmalarla çekebilir ve bu durum uzun vadede psikolojik sorunlara yol açabilir (Kuss & Griffiths, 2017). Teknoloji bağımlılığı, çocukların dijital cihazları aşırı kullanmaları ve bu kullanımın yaşamlarının diğer alanlarına zarar vermesi durumunu ifade etmektedir. Dijital bağımlılık, okul başarısının düşmesi, uyku düzeninin bozulması, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmektedir (Przybylski & Weinstein, 2017). Ayrıca, aşırı teknoloji kullanımının beyin gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olabileceği ve çocukların duygusal zekâlarının gelişimini engelleyebileceği öne sürülmektedir (Kuss & Griffiths, 2017). Dijital bağımlılıkla başa çıkmak, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk gerektirmektedir. Sağlıklı teknoloji kullanımını teşvik etmek için sınırlı sürelerde cihaz kullanımı, çevrimiçi güvenlik önlemleri ve dijital detoks gibi stratejiler önerilmektedir. Bu stratejiler, çocukların fiziksel ve duygusal sağlıklarını korumalarına yardımcı olabilir (Livingstone ve diğerleri, 2017). Dijital bağımlılığı önlemek için, çocuklara teknolojinin sosyal ilişkiler, yaratıcılık ve eğlence gibi faydalı alanlarda nasıl kullanılacağı öğretilmelidir. Böylece çocuklar, dijital dünyada güvenli ve sağlıklı bir şekilde yer alabilirler.

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, çocukların dijital dünyada karşılaştıkları haklar ve sorumluluklar konusunda yeni soruları gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, çocukların dijital hakları yalnızca çevrimiçi dünyada güvenli bir şekilde var olabilmelerini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda dijital içeriklere erişim, bilgiye ulaşım ve dijital ifade özgürlüğü gibi hakları da kapsamaktadır. Ayrıca, dijital dünyada sorumlu bir şekilde davranmak, etik dijital kimlik oluşturmak ve çevrimiçi güvenliği sağlamak gibi sorumluluklar da büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çocukların dijital hakları ve bu hakların korunması ile dijital ortamda sahip oldukları sorumluluklar ele alınmalıdır. Çocukların dijital hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen genel haklar doğrultusunda şekillenir. Bu sözleşme, çocukların güvenlik, mahremiyet ve erişim gibi haklara sahip olmalarını garanti altına almayı amaçlamaktadır (United Nations, 1989). Dijital haklar, çocukların yalnızca fiziksel dünyada sahip oldukları haklarını değil, dijital ortamda da aynı derecede korunmalarını gerektiren bir çerçeve sunar. Çocukların dijital mahremiyetinin korunması, dijital haklar çerçevesindeki en kritik konulardan biridir. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte çocuklar, kişisel bilgilerini çevrimiçi platformlarda paylaşma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Dijital mahremiyet, çocukların çevrimiçi ortamlarda güvenliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Livingstone ve Haddon (2009), çocukların dijital mahremiyetlerinin korunmasının, çevrimiçi güvenliklerini sağlamak için temel bir hak ol-

duğunu belirtmektedir. Çocukların dijital dünyada bilgiye erişim hakları, eğitim, sağlık ve kültür gibi alanlarda dijital kaynaklara eşit şekilde erişim sağlama hakkını da kapsar. Dijital eşitsizlik, internet erişimi olmayan veya dijital araçlara sınırlı erişimi olan çocuklar arasında fırsat eşitsizliğine yol açabilir. Van Dijk (2012), dijital eşitsizliğin, çocukların eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açabileceğini vurgulamaktadır. Dijital içeriklere ve eğitim materyallerine eşit erişim hakkı, çocukların dijital haklarının önemli bir parçasıdır. Çocukların dijital ifade özgürlüğü de dijital haklar arasında yer almaktadır. İnternet, çocukların düşüncelerini özgürce ifade etmeleri ve toplumsal meseleler hakkında tartışmalara katılmaları için güçlü bir araçtır. Ancak, bu haklar, çocukların güvenliğini tehdit etmeden ve onları zararlı içeriklerden koruyarak sağlanmalıdır. Koller (2015), dijital ifade özgürlüğünün, sorumlulukla birleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Çocukların dijital dünyadaki sorumlulukları, dijital etik ve güvenlik gibi unsurları içerir. Çocuklar, çevrimiçi ortamda sadece kendi güvenliklerini değil, aynı zamanda başkalarının güvenliğini de düşünerek davranmalıdırlar. Dijital sorumluluklar, çevrimiçi kimlik oluşturma, etik dijital davranışlar ve doğru bilgi paylaşımı gibi temel unsurları kapsar. İnternette başkalarına zarar verme, hakaret etme veya siber zorbalık yapma gibi davranışlar, dijital sorumlulukların ihlali anlamına gelir.

5. TOPLUMSAL ROLLER VE SORUMLULUKLARIN DÖNÜŞÜMÜ

Dijitalleşmenin ailelerin içinde bulunduğu geniş toplumsal bağlam üzerinde önemli etkileri olmuştur. Dijital teknolojilerin gündelik yaşamın çeşitli alanlarına entegrasyonu, eğitim, sağlık ve topluluk hizmetleri gibi sosyal kurumların dönüşümüne yol açmıştır. Castells (1996), dijital teknolojilerin toplumların yapısını dönüştüren bir güç olduğunu ve bu dönüşümün toplumsal etkileşimleri, ekonomik süreçleri ve kültürel normları şekillendirdiğini ifade etmektedir. Eğitim alanında dijitalleşme, pedagojik yaklaşımların yeniden yapılandırılmasını, öğretmen eğitimlerinin güncellenmesini ve öğrenci destek sistemlerinin dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Sağlık sektöründe ise tele-tıp ve uzaktan izleme teknolojilerinin kullanımının artması, veri gizliliği ve hasta-hekim ilişkilerinde yeni düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir.

Dijitalleşme ve küreselleşme gibi faktörler, toplumsal rollerin ve sorumlulukların dönüşümünde kritik bir rol oynamaktadır. Giddens (1991), kültürel değişimin geleneksel toplumsal yapıların çözülmesine neden olduğunu ve bireylerin rollerini daha dinamik bir şekilde belirlemelerine yol açtığını savunmaktadır. Özellikle iş ve aile yaşamı arasındaki sınırların belirsizleşmesi, toplumsal rollerin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Greenhaus ve Allen, 2011). Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği

hareketleri ve kadınların iş gücüne katılımındaki artış, toplumsal rollerin dönüşümünde önemli bir etken olarak öne çıkmıştır (Connell, 2005). Küresel sorumluluklar da bu dönüşümün önemli bir parçasıdır. Dijitalleşme ve küreselleşme, çevre sorunları, insan hakları ve adalet gibi konularda bireylerin toplumsal sorumluluklarını daha geniş bir çerçevede ele almasını sağlamıştır. Sachs (2015), toplumsal sorumlulukların yalnızca yerel düzeyde değil, aynı zamanda küresel perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla bireyler, toplumsal sorumluluklarını daha görünür kılabilmekte ve küresel hareketlere aktif katılım sağlayabilmektedir.

Dijital platformlar topluluk düzeyinde yeni sosyal katılım, bilgi paylaşımı ve kolektif eylem biçimlerini mümkün kılmış; geleneksel sivil katılım ve sosyal destek kavramlarını sorgulamaya açmıştır. Boyd (2014), sosyal medyanın bireylerin toplumsal rollerini genişlettiğini ve farklı kimliklerin bir arada yaşadığı dijital toplulukların oluşumuna olanak tanıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, dijitalleşmenin hem bireysel kimlik hem de toplumsal roller üzerindeki etkisi giderek belirginleşmektedir. Bauman (2000), postmodern toplumlarda bireylerin toplumsal rollerini daha serbest ve esnek bir şekilde belirleyebildiğini ifade etmektedir. Bu durum, özellikle iş gücü, aile yapıları ve eğitim alanlarındaki değişimlerle kendini göstermektedir. Taylor (1991), toplumsal sorumlulukların bireylerin topluma olan bağlılıklarıyla ilişkili olduğunu ancak bu bağlılıkların giderek daha bireysel bir hale geldiğini savunmaktadır.

Toplumsal roller, bireylerin toplumdaki yerini ve kimliklerini tanımlayan kültürel normlara dayalı yapılar olarak, dijitalleşme ve küreselleşme süreçlerinden doğrudan etkilenmiştir. Bu süreçler, bireylerin kimliklerini oluşturma ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirme biçimlerini yeniden şekillendirmiştir. Dijital teknolojilerin ve internetin yaygınlaşması, bireylerin toplumsal rollerini ve bu rollerin ifa edilme biçimlerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Sosyal medya ve dijital platformlar, bireylere kimliklerini ifade etme ve toplumsal rollerini yeniden tanımlama olanakları sunmuştur. Ayrıca, teknolojinin iş ve aile yaşamını birbirine yaklaştırması, bireylerin daha esnek roller üstlenmelerine olanak tanımış, özellikle kadınların iş gücüne katılımını artırarak aile içindeki geleneksel rolleri dönüştürmüştür. Toplumsal sorumluluklar, bireylerin toplumda yerine getirmesi gereken görevlerdir ve bu sorumluluklar zamanla bireysel haklar ve özgürlüklerle ilişkilendirilerek yeniden tanımlanmıştır. Dijitalleşme ve küreselleşme süreçleri, toplumsal sorumlulukları yerelden küresele taşıyarak çevre, insan hakları ve adalet gibi konulara yönelik bireysel ve kolektif farkındalığı artırmıştır. Dijital platformlar ve sosyal medya, bireylerin toplumsal sorumluluklarını daha görünür kılmalarını ve çeşitli toplumsal hareketlere katılımlarını kolaylaştırmıştır.

6. DİJİTALLEŞMENİN GETİRDİĞİ FIRSATLAR VE RİSKLER

Dijitalleşme, toplumsal, ekonomik ve bireysel düzeyde çok sayıda avantaj sunarak modern yaşamın temel bir unsuru haline gelmiştir. Eğitim, ekonomi ve sosyal bağlantılar gibi çeşitli alanlarda sunduğu olanaklar, bireylerin yaşam kalitesini artırma potansiyeline sahiptir. Ancak bu dönüşüm, aynı zamanda birtakım riskleri de beraberinde getirmekte, bu nedenle fırsatların ve tehditlerin dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir.

Dijitalleşme eğitim alanında devrim niteliğinde değişikliklere yol açmıştır. Selwyn'in (2016) belirttiği gibi, dijital araçlar eğitime erişimi kolaylaştırarak, coğrafi ve ekonomik sınırlamaların ötesinde daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Çevrimiçi platformlar, açık ders materyalleri ve dijital içerikler sayesinde bireyler, dünya çapında bilgiye erişim sağlayabilmekte ve daha esnek bir öğrenme modeli deneyimlemektedir. Ekonomik açıdan, dijitalleşme iş dünyasında önemli fırsatlar sunmuştur. Brynjolfsson ve McAfee (2014), dijital teknolojilerin, özellikle otomasyon ve yapay zekâ gibi yeniliklerin iş süreçlerini hızlandırarak verimliliği artırdığını ifade etmektedir. Bu teknolojiler, işletmelerin maliyetlerini düşürürken, dijital platformlar üzerinden girişimcilik yapma olanağı da sunmaktadır. Küçük işletmeler, e-ticaret ve dijital pazarlama stratejileriyle daha geniş kitlelere ulaşarak yeni iş modelleri geliştirebilmektedir.

Sosyal bağlamda, dijitalleşme bireyler arasındaki iletişimi güçlendirmiştir. Wellman ve Haythornthwaite'in (2002) çalışmaları, dijital medyanın bireyler arasındaki sosyal bağlantıları artırarak iletişim hızını ve kolaylığını vurgulamaktadır. Sosyal medya platformları ve dijital iletişim araçları, uzak mesafelerdeki bireylerin etkileşimlerini kolaylaştırırken, bireylerin sosyal ağlarını genişletmelerine olanak tanımaktadır. Ancak dijitalleşmenin sunduğu bu fırsatların yanı sıra çeşitli riskler de bulunmaktadır. Bunlardan biri, dijital güvenlik ve mahremiyet konusundaki tehditlerdir. Solove'un (2006) vurguladığı gibi, dijital platformlar kullanıcıların kişisel bilgilerini toplayarak bu verilerin kötüye kullanımına zemin hazırlayabilmektedir. Siber saldırılar ve veri ihlalleri, bireylerin finansal ve kimlik bilgilerinin tehlikeye girmesine yol açabilmekte, bu da dijitalleşmenin güvenlik açısından yönetilmesi gereken önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Dijital bağımlılık ise başka bir önemli risk unsurudur. Kuss ve Griffiths'in (2017) araştırmaları, sosyal medya ve dijital oyunların, özellikle genç bireylerde bağımlılık yapıcı etkiler oluşturduğunu ve bunun zihinsel sağlık üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Dijital bağımlılık, bireylerde depresyon, anksiyete ve yalnızlık gibi sorunları tetikleyebildiği gibi yüz yüze etkileşimlerin azalmasına da neden olabilmek-

tedir. Dijitalleşmenin eşitsizlik üzerindeki etkileri de dikkat çekicidir. Van Dijk'in (2005) çalışmaları, dijital bölünmenin sosyal sınıflar arasındaki bilgiye erişim ve fırsat eşitsizliklerini artırdığını göstermektedir. Özellikle düşük gelirli ve kırsal bölgelerde yaşayan bireyler, dijital araçlara ve internet erişimine sahip olamadıkları için eğitim, istihdam ve bilgiye erişim açısından dezavantajlı duruma düşmektedir.

Son olarak, dijitalleşmenin toplumsal ve kültürel yapılar üzerindeki etkileri ele alınmalıdır. Castells'in (2010) belirttiği üzere, dijital medya, toplumsal normların ve değerlerin dönüşümüne yol açmaktadır. Bu durum, bir yandan yenilik ve ilerleme sağlarken, diğer yandan toplumsal bağların zayıflamasına ve kültürel homojenleşmeye neden olabilmektedir. Dijital platformlarda yayılan dezenformasyon ve yanlış bilgiler ise toplumsal kutuplaşmayı artıran unsurlar arasında yer almaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dijitalleşme, çağımızın en belirgin dönüşüm dinamiklerinden biri olarak bireyler, aileler ve toplumlar üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu süreç, bireylerin yaşam alışkanlıklarından sosyo-kültürel yapılarına kadar birçok alanda değişimi tetiklemiş; özellikle ebeveynlik, çocuk yetiştirme ve toplumsal rollerin yeniden tanımlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Dijital dünyanın sunduğu fırsatlar ve beraberinde getirdiği riskler, ebeveynlerin, çocukların ve toplumun rollerine ilişkin yeni sorumluluklar üstlenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Dijitalleşen dünyada ebeveynlerin görevleri, yalnızca çocukların fiziksel, duygusal ve akademik gelişimlerini desteklemekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda onların dijital dünyaya sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarını da içermektedir. Ebeveynler, teknoloji kullanımını sadece denetlemekle kalmamalı, çocuklarına doğru rehberlik sunarak teknolojiye dair bilinçli alışkanlıklar kazandırmalıdır. Örneğin, internetin bilgiye erişim ve öğrenme potansiyeli ebeveynler için bir avantajken, kontrolsüz bir kullanım; siber zorbalık, dijital bağımlılık ve mahremiyet ihlalleri gibi risklere zemin hazırlayabilir. Bu durum, ebeveynlerin kendi dijital farkındalıklarını artırmalarını ve bilinçli birer teknoloji kullanıcıları olarak çocuklarına örnek olmalarını gerektirmektedir. Çocuklar açısından dijitalleşme hem fırsatlar hem de tehditler içeren karmaşık bir süreçtir. Eğitim ve öğrenme süreçlerinde teknoloji, çocukların bilgiye erişimini hızlandırırken, iletişim ve sosyal etkileşimlerini de kolaylaştırmaktadır. Ancak, aşırı ekran kullanımı, sosyal izolasyon ve dijital ortamda güvenlik açıkları gibi problemler, çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu noktada, çocuklara dijital okuryazarlık, bilgi doğ-

rulama becerileri ve etik teknoloji kullanımı konularında rehberlik edilmesi kritik öneme sahiptir.

Dijitalleşmenin bireysel ve aile yaşamının ötesindeki etkileri, toplumun tüm kesimlerini kapsayan yapısal bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Teknolojiye erişimde fırsat eşitliği, dijital eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması ve bireylerin dijital dönüşüme uyum sağlamalarını destekleyecek politikaların geliştirilmesi, toplumsal sorumluluklar arasında yer almaktadır. Ayrıca, dijital dünyadaki etik sorunlar, mahremiyet ihlalleri ve bilgi güvenliği gibi konular, sadece bireysel farkındalıklarla değil, aynı zamanda güçlü yasal düzenlemeler ve toplumsal bilinçlendirme kampanyalarıyla ele alınmalıdır.

Sonuç olarak, dijitalleşmenin yaşam üzerindeki etkileri kaçınılmaz ve çok boyutludur. Ebeveynler, çocuklar ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim, dijital çağda rollerin ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda, bireylerin ve toplumların dijital dünyada daha bilinçli, güvenli ve etkili bir şekilde var olabilmesi için ortak bir çaba zorunlu hale gelmiştir. Dijitalleşen dünyada bireylerin, ailelerin ve toplumun daha bilinçli ve dengeli bir şekilde dönüşüme uyum sağlaması için ebeveynlere dijital okuryazarlık ve rehberlik becerileri kazandıracak eğitim programları sunulmalı, çocuklara okullarda dijital vatandaşlık eğitimi verilerek etik ve güvenli teknoloji kullanımı desteklenmeli, teknolojiye erişimde fırsat eşitliği sağlamak için düşük gelirli ailelere yönelik destek programları ve ücretsiz internet erişim noktaları oluşturulmalı, dijital sağlık kampanyalarıyla teknoloji kullanımının dengelenmesi teşvik edilmeli, dijital ortamdaki etik sorunları çözmek için yasal düzenlemeler geliştirilerek kullanıcı hakları korunmalı ve disiplinler arası araştırmalarla elde edilen veriler politika geliştirme süreçlerine entegre edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Boyd, D. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W. W. Norton & Company.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Clark, L. S. (2011). *The parent app: Understanding families in the digital age*. Oxford University Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Greenhaus, J. H., & Allen, T. D. (2011). Work-family balance: A review and extension of the literature. *Journal of Vocational Behavior*, 80(2), 1–14.
- Harding, J. (2019). Parents' lived experiences in the UK. In *Young Consumers Insight and Ideas for Responsible Marketers*, 20(2), 123–135. Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/yc-12-2018-0897>
- Kellner, D. (2002). The media and the transformation of education. *Cultural Studies of Education*, 23(4), 35–45.
- Koller, D. (2015). The ethics of online engagement: A framework for child digital rights. *International Journal of Children's Rights*, 23(2), 237–254.
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311–321. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030311>
- LeBlanc AG, Spence JC, Carson V, Connor Gorber S, Dillman C, Janssen I, Kho ME, Stearns JA, Timmons BW, Tremblay MS. Systematic review of sedentary behaviour and health indicators in the early years (aged 0–4 years). *Appl Physiol Nutr Metab*. 2012 Aug;37(4):753–72. doi: 10.1139/h2012-063. PMID: 22765839.
- Léopold, L., & Raab, C. (2010). The role of families in children's digital inclusion. *Family & Community Studies*, 45(1), 12–25.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190874698.001.0001>
- Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). *Kids online: Opportunities and risks for children*. Policy Press.
- Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society*, 9(4), 671–696.

- Mascheroni, G., & Vincent, J. (2016). Perceptions of digital risks and opportunities. *European Journal of Communication*, 31(2), 107–119.
- Negroponte, N. (1995). *Being digital*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
- Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2017). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 34(2), 165–181.
- Radesky, J. S., Schumacher, J., & Zuckerman, B. (2015). Mobile media and child development. *Pediatrics*, 135(1), 1–4.
- Sachs, J. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.
- Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates*. Continuum.
- Subrahmanyam, K., & Šmahel, D. (2011). *Digital youth: The role of media in development*. Springer Science & Business Media.
- Taylor, C. (1991). *The ethics of authenticity*. Harvard University Press.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*.
- Van Dijk, J. (2005). *The deepening divide: Inequality in the information society*. SAGE Publications.
- Van Dijk, J. (2012). *The digital divide: The internet and social inequality in international perspective*. Sage.
- Vaska, S., Massaro, M., Bagarotto, E., & Mas, F. D. (2021). The digital transformation of business model innovation: A structured literature review. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 539363. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.539363>
- Wellman, B., & Haythornthwaite, C. (2002). *The internet in everyday life*. Wiley-Blackwell.

5651 SAYILI İNTERNET KANUNU'NA YÖNELİK DÜZENLEMELERİN MECLİS TUTANAKLARINDA ANALİZİ: MUHALEFET GÖRÜŞLERİ¹

Esra SERDAR TEKELİ^{2*}

1. GİRİŞ

2007 yılında yürürlüğe giren 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun”, internet kullanımıyla birlikte ortaya çıkan suçlarla mücadele Türkiye için önemli bir yasal düzenlemedir. Ancak bu yasa yalnızca teknik düzenlemeler içermekle kalmamış aynı zamanda toplumun bireysel hak ve özgürlüklerine ilişkin farklı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. 5651 sayılı Kanun, gerek içerik kaldırma ve erişim engelleme gibi uygulamaları gerekse kişisel verilerin işlenmesine ilişkin düzenlemeleriyle farklı kesimlerden eleştiri ve destek almıştır. Kanunun yasalaşma sürecinde meclis genel kurulunda yapılan tartışmalar, sadece yasanın teknik yönlerini değil, aynı zamanda politik ve ideolojik tartışmaları da gün yüzüne çıkarmıştır. Gözetleme teorisinin dört kolundan (ulus-devlet, bürokrasi, teknolojik mantık ve politika) ikisinin bürokrasi ve politika olduğunu belirten Lyon (2006: 221), gözetlemenin işlevselliğini her birey hakkında bilgi depolayan siciller ve dosyalar olarak belirtir. Bu bağlamda gözetimin “yönetenler” nazarında nasıl ele alındığı ve hangi noktalarda gözetim içerdiğini muhalefet kanadından değerlendirmek önem kazanmaktadır.

Bu çalışma söz konusu Kanun’un bir gözetim içerdiği düşüncesinden hareketle ilişkin özellikle muhalefet vekillerinin eleştirilerini merkeze almış ve muhalefet partilerinin görüşlerine odaklanmıştır. Amaç, muhalefetin olumsuz ve eleştirel tavrının çok yönlü ve ilk ağızdan ele alınarak ilgili soruların cevaplarının aranmasıdır. Ellul’un tespitiyle tekniğin tüm sosyal alanları ele geçirmesinin bir sonucu olarak geliştirilen kontrol mekanizmalarına bir örnek teşkil eden İnternet Kanunu’na yönelik düzenlemelere ilişkin belli hukuki ve toplumsal kavramlar metin içi kullanımlarıyla tartışılmaktadır. Çalışma bu eleştirileri nitel analiz yöntemiyle ele alarak yasaya dair muhalefet perspektifini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1 Çalışma Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Nurettin GÜZ danışmanlığında yürütülen “Yeni İletişim Araçlarında Gözetim: İnternet Yasası ve Twitter Yasağı” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 * Dr. Öğr. Üyesi, Ankara HBV Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, esra.serdar@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2909-4832>

Konu ile ilgili olarak yasa düzenlemelerinin gündeme geldiği ilk tarih aralığı 28 Ocak 2014- 5 Nisan 2014 seçilmiş ve bu tarihler arasında yapılan 15 birleşimin tutanaklarına Meclis kütüphanesinden erişilerek elde edilen veriler bilgisayar destekli nitel veri analizi yazılımı MAXQDA ile çözümlenmiştir. Torba kanun içerisinde görüşmeleri yapılan İnternet Kanunu’na ilişkin yoğun bir görüşme süreci ve tutanaklar söz konusudur. Tek olgulu durum çalışması olarak planlanan çalışma, veri toplama yöntemi olarak meclis tutanaklarını baz alarak döküman analizini, verilerin analizinde ise betimsel analiz ve içerik analizini birlikte kullanılmıştır. Örneklem ise tipik durum örneklemesi olarak belirlenmiştir. İnternet içerik düzenlemelerine ilişkin tartışmalarda geliştirilen argümanlar, muhalefet tarafında nasıl ele alınmaktadır? araştırma sorusu olarak belirlenen çalışmada muhalefet partileri, bu yasa tasarısına yönelik temel eleştirilerinde baskın olarak ifade özgürlüğüne zarar verme, sansür, bireysel hakların ihlali, keyfi uygulamalar gibi kavramlara vurgu yapmışlardır.

2. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE YÖNTEMİ

Nitel araştırma yöntemleri içinde konumlanan yorumsamacı yaklaşımın daha iletişimsel ve betimleyici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitel yöntemlerde nicel yaklaşımların tersine tahmin ve keşfetmenin yerini analiz ve yorumlama almıştır. Creswell’in tanımıyla nitel araştırma; “varsayımlarla ve bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçeveleri kullanmasıdır” (Creswell, 2018:44). Nitel araştırmaların belki de en önemli farkı, neden-sonuç ilişkisine odaklanmak yerine; anlam, bağlam ve içeriğe ilişkin saptamalara yönelmesidir. Ayrıca nitel araştırmalar dünyayı daha görünür hale getirmek için tasarlanır. Giderek artan şekilde sosyal bilim araştırmaları içinde kullanılan “positivist ötesi” ya da “yorumsamacı yaklaşım”, nesnellikten çok bakış açısını ön plana çıkarmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:31). Maxwell (2018) nitel araştırmaların önemini şu şekilde ifade eder:

“Nitel araştırmanın güçlü yönleri önemli ölçüde, söz konusu süreci dünyaya uyumlandırması, tümevarım yaklaşımının var olması ve belirli durumlara veya insanlara odaklanmadan ve ilgili durumun gerektirdiği sayılardan ziyade açıklamalara vurgu yapmasından ileri gelmektedir” (Maxwell, 2018:30).

Bu araştırmanın araştırma deseni, bir *durum çalışması* şeklinde tasarlanmıştır. Örnek olay çalışması olarak da bilinen durum çalışması, gerçek yaşamın güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını içermektedir. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (durum) ya da belirli bir zaman içerisindeki

çoklu sınırlandırılmış sistemler hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla (gözlem, mülakat, dökümanlar) detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu bir nitel yaklaşımdır (Creswell, 2018). Durum çalışması araştırmasının bir metodoloji olmadığını, ne çalışılacağına ilişkin bir seçim olduğunu düşünen Stake'nin aksine Creswell, kendi çalışmasında durum çalışmasını metodolojik bir yöntem olarak kabul ettiğini diğer kabulcülerini de ortaya koyarak belirtir (Creswell, 2018:96-97). Bu noktada nicel araştırmalarda asıl olan yöntem iken, nitel araştırmaların esası, çalışılan durumdur. Durumların tek başına ve/veya karşılaştırmalı olarak tanımlanması ve yorumlanması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2010:75).

Durum çalışması türlerinden “*tek olgulu*” (bir tek araçsal durum olarak da ifade edilmektedir) durum çalışmasını benimseyen bu çalışmada, incelenen durum 5651 sayılı İnternet Kanun'u düzenlemelerine ilişkin görüşlerdir. Bu görüşleri içeren Meclis Birleşim Tutanakları ise yazılı verileri oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden *döküman analizi* kullanılmıştır. Döküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren, yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek). Üç farklı nitel veri toplama türünden biri olan döküman analizi, örgütsel, klinik veya program kayıtlarının tam metinlerinin ya da bunlardan yapılan alıntılarının, resmi yayınlar veya raporların, kişisel günlüklerin, açık uçlu ankete verilen yazılı cevapların incelenmesini kapsamaktadır (Patton, 2014:4). Bunların içerisinde kamu kayıtlarının önemli bir döküman kategorisinde olduğunu belirten Merriam (2018:132), kamusal kayıtlarını bulmanın ise araştırmacının gayret ve yaratıcılığına bağlı olduğunu belirtmektedir.

2.1 Araştırma Soruları

Creswell'in tanımıyla (2018) bir araştırmacının “işaret levhaları” olan araştırma soruları ve varsayımlar, çalışmada neyin aranacağına ilişkin temel yönlendirmelerdir. Bu bağlamda çalışmanın nitel desen ile tasarlanan bu aşamasında bir temel araştırma sorusu ve dört alt soru yer almaktadır.

- İnternet içerik düzenlemelerine ilişkin tartışmalarda geliştirilen argümanlar, muhalefet taraflarında nasıl ele alınmaktadır?
- Muhalefet grupları karşı duruşu hangi söylem ve gerekçeler üzerine kurmaktadır?

2.2 Veri Analizi ve Bulgular

Ortaya konan araştırma sorularına aranan cevapları bulmak amacıyla araştırma nesnesi olan meclis tutanakları analiz edilmiştir. Bu bağlam-

da “tipik durum örnekleme” yöntemi ile seçilen tüm belgelere meclis kütüphanesinden ulaşılmıştır. Ulaşılan tutanaklar sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan bilgisayar destekli nitel veri analizi programı MAXQDA ile kodlanarak çözümlenmiştir. Bu yazılım, araştırmacıya sistematik bir çalışma vadederek tüm metnin kodlanması ve ulaşılan verilerin görselleştirilmesi imkânı sunmaktadır.

Meclis tutanaklarına ilişkin verilerin analizi için *nitel içerik analizi* ve *betimsel analiz* yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Buradaki temel amaç, toplanan verileri en iyi açıklayan kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Dolayısıyla içerik analizi ile verileri tanımlamak ve birbirine benzer olanları kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır bir biçimde düzenleyerek yorumlamak esastır. Sonrasında ise içeriğe ilişkin çarpıcı görüşlerin yansıtılması için sıklıkla betimleyici alıntılar kullanılmıştır.

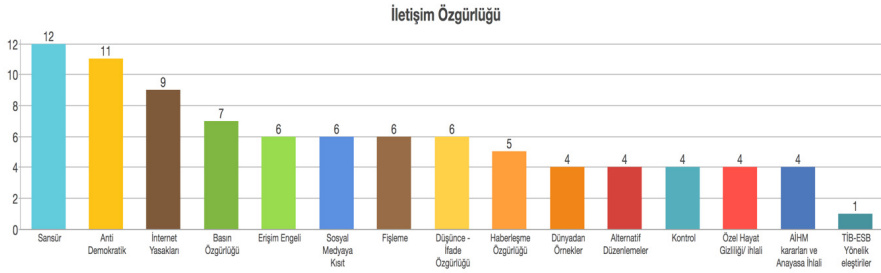
Kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymak için “Tümevarımcı analiz” ile kuram oluşturma süreci kullanılmıştır. Tümevarımcı analizde verilerin kodlanarak altında yatan anlamlara ulaşma çabası ve kodların ilgili kuramı açıklamada temel taşlar olarak kullanılması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2016:242). Dolayısıyla bu çalışmada da içerik analizi ve betimsel analizin esaslarına uygun olarak verilerin kodlanması ve ana temalara ulaşılması söz konusudur. Bu doğrultuda muhalefet görüşleri iletişim özgürlüğü teması altında 9 alt kod ile analiz edilmiştir.

Meclis oturumlarına ilişkin ilgili tutanaklar incelendiğinde öncelikle göze çarpan, muhalefet tarafından sıklıkla dile getirilen “Torba Yasa” eleştirileridir. Muhalefet temsilcileri, yasaya ilişkin düzenlemelere yönelik eleştirilerini dile getirmeden önce genel ve şiddetli bir serzenişle İnternet Kanunu’nun, birçok konunun içinde bulunduğu torba kanun kapsamında meclise taşınmasını eleştirmektedirler. Böylesi önemli bir yasa tasarısının, içinde MİT Kanun’u, HSYK’ya ilişkin değişiklikler gibi doğrudan alakalı olmayan tasarılarla birlikte görüşülmesinin başlı başına sorunlu olduğu ifade edilmektedir. Hatta Torba Kanun yerine “Çuval Kanun” benzetmeleri yapılmıştır. Bu durum aynı zamanda iktidarın “hızlıca” geçirmek istediği bir düzenleme yorumlarına neden olmuştur.

2.2.1 Muhalefet Teması Kodlarının Belgelere Göre Dağılımı

Kodlama listesinin ardından betimsel analizin ilk aşaması belge ve kod temelli istatistiklerin çıkarılması ve yorumlanması aşamasıdır. Tüm belgeler kodlandıktan sonra temalara ilişkin dağılım grafikleri oluşturulmuştur. Bu bağlamda muhalefet temalarının belge ve kod temelli grafikleri, kodların belgelere göre dağılımı ve alt kod istatistikleri ile ortaya konmuştur.

Çalışmada öncelikle belge temelli alt kodların istatistiği alınmıştır. Burada amaç, oluşturulan kodların tüm belgeler içinde dağılımını kategoriler bazında ortaya koymak ve bu bağlamda kodların belge temelli kullanım oranlarının verilmesidir. Zira, kodların sayılmasının gerekliliği hususunda Huberman ve Miles'in (1994)³ önerileri de, veri kodlarının başlangıç sayılarının elde edilmesi ve kodların veri tabanında hangi sıklıkla görüneceğinin belirlenmesidir. Muhalefet ana temanın alt kategorilerinde yer alan kodların belge temelli ve kod temelli istatistikleri yapılmıştır. Aşağıda, Muhalefet ana temasının ilk kategorisi olan “İletişim Özgürlüğü” kodlarının incelenen belgeler içerisindeki dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 1. İletişim Özgürlüğü Belge Temelli Dağılım

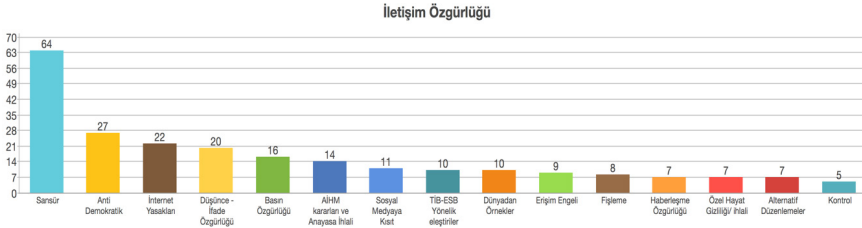
Muhalefet teması altında kodlanan İletişim Özgürlüğü kategorisine belge temelli alt kod istatistiği yapıldığında tüm belgeler içinde (15) 12 belgede “sansür” kodunun geçtiği görülmektedir. Yasanın “anti demokratik” olarak tanımlandığı 11 belge bulunmakta iken, “internet yasağı” olarak değerlendirildiği 8 belge, konunun “basın özgürlüğü” kapsamında ele alındığı 7 belge söz konusudur. İnternet yasasının muahalefet tarafından bir başka ele alınış şekli “erişim engeli” olarak değerlendirilmesidir ve 6 belgede konu bu çerçeveden tartışılmıştır. İnternet Yasasının tartışıldığı ilk anların ardından Twitter’a yönelik getirilen erişim engeli sebebiyle oluşturulan ve “sosyal medyaya yönelik kısıt” olarak kodlanan bir diğer kod ise toplam 6 belgede geçmektedir. Yasaya ilişkin düzenlemelerin bireylerin ifade ve düşünce özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar içerdiğine yönelik görüşleri içine alan “Düşünce-İfade Özgürlüğü” kodu toplam 6 belgede yer almış, yine bireylerin özel hayatlarının izlenmesi yoluyla devlet tarafından fişleme yapıldığına ilişkin görüşleri içeren “Fişleme” kodu 6 belgede geçmiştir. Muhalefet tarafından benzer düzenlemelere ilişkin dünyadan verilen örneklerin yer aldığı “Fişleme” kodu, Alternatif önerileri sunan “Alternatif Düzenlemeler” kodu ve “Özel Hayat Gizliliği” değerlendirmeleri ile “Kontrol” içeriklerinin kodlandığı belge sayıları birbirine eşitken, Yasa düzenlemelerinin en önemli konularından olan TİB (Telekomünikasyon

3 Creswell (2013); Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, s. 184.

İletişim Başkanlığı) ve ESB (Erişim Sağlayıcılar Birliği) ye yönelik eleştiriler 1 belgede yer almıştır. yasanın keyfi olarak değerlendirilmesi yine bir belgede kodlanmıştır.

2.2.2 Muhalefet Alt Kod İstatistikleri

Burada, Muhalefet ana teması altında yer alan kategorilerin alt kodlarının metin içinde kaç kere kodlandığı gösterilmektedir.

Şekil 2. İletişim Özgürlüğü Alt Kod Dağılımı

Görüldüğü gibi muhalefet ana temasının ilk kategorisi olan “İletişim özgürlüğü” kapsamında “sansür” kodu baskın biçimde diğer kodlardan fazladır. Bunu yasanın anti demokratik ve internet yasakları kodu izlerken düşünce ve ifade özgürlüğü bu temada ki baskın kodlardan bir diğeridir. İnternet yasakları, basın özgürlüğü AİHM kararları ve anayasa ihlali kodlarının sayıları birbirine yakinken, TİB-ESB yönelik eleştiriler ve dünyadan verilen örnekler kodu eşit sayıyı paylaşmaktadır. Diğer kodların da nicelik olarak birbirine yakın oldukları söylenebilir.

2.2.2.1 İletişim özgürlüğü kategorisinin alt kodları

Sansür

Çalışma içerisinde incelenen 15 meclis tutanağında 64 adet sansür kelimesi kullanılmıştır. Bu bağlamda daha önce verilen görsellerde de görüldüğü üzere sansür kodu metin içinde kullanım oranı en yüksek olan koddur. “Sansür”, muhalefet temsilcilerinin ilgili Kanun düzenlemelerine yönelik tartışmalarda sıklıkla dile getirdiği bir argüman olarak Kanun’un en önemli eleştiri unsurudur. Zira Kanun’a ilişkin düzenlemeler, medyanın da gündeminde yer almış ve ayrıca uluslararası arenada da eleştirilmiştir. Sansür kodunun oluşturulmasında iki yöntem izlenmiştir. Birincisi metin içinde direk sansür ifadesinin bulunduğu bölümlerin kodlanmasıdır.

...Yine, bu tasarıda çok önemli bir düzenleme var. İnternet’e erişimin sınırlandırılması, onun sansürlenmesi yönünde yürütme organına yetki veren veya birtakım

düzenlemeler yoluyla, görünüşte sektörün otosansürü diyebileceğimiz, gerçekte Hükûmetin kontrolünde yürüyecek olan birtakım sansür müesseseleri getirilmektedir. (53. Birleşim)

İnternet düzenlemeleriyle ilgili, İnternet erişimiyle ilgili burada geçen maddeler çok tehlikeli maddeler. Bakın, bir ajanstaki bir haber daha gazeteye, televizyona ulaşmadan sansürlenebilecektir. Dört saat içerisinde, bir ajansa düşmüş bir haber kişilik haklarının ihlali olarak yorumlanıp siteden kaldırılıp sansürlenebilecektir. URL bazlı İnternet sansürü bu. (53. Birleşim)

Bu getirilen düzenleme işte, Anayasa'nın 22'nci maddesini dolanarak sansür ve yasağı sürdürme olayıdır arkadaşlar (66. Birleşim).

Görüldüğü gibi bu ifadeler ile muhalefet partisi temsilcileri, bu Kanun'un alenen sansür içerdiğini belirtmektedir. Bu düşüncelerini ise yasa da yer alan yeni düzenlemeler üzerinden şekillendirdikleri görülmektedir. "URL bazlı internet sansürü" ya da "internet'te sansür diyebileceğimiz düzenlemeleri içeren çok sayıda madde vardır" ibareleri bu görüşlere örnek olarak verilebilir.

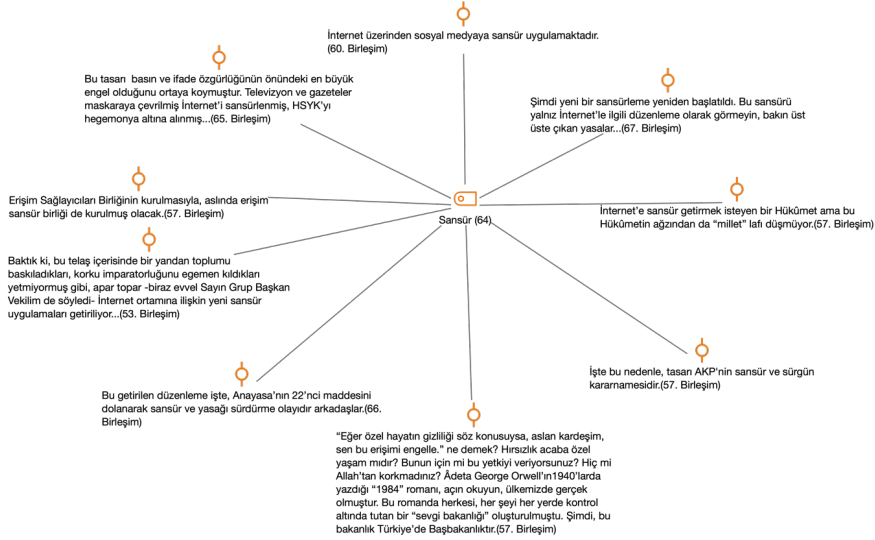
Sansür kodunun seçilmesindeki ikinci yöntem ise birebir sanasür kelimesini içermeyen ancak anlamsal olarak sansürü çağrıştıran ifadelerin sansür koduyla kodlanmasıdır. *İnternetin karartılması*" ifadesi buna örnektir.

Birincisi, bir sayın milletvekilinin rüşvet ve yolsuzlukla ilgili verdiği soru önergesinin yer aldığı web sayfası karartılmıştır. Gerçekten, bu çok vahimdir, milletin bilgi edinme hakları ve kanalları kapatılmaktadır, karartılmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekillerinin kullandığı, millet adına kullandığı²⁷⁰egemenlik yetkisi maalesef karartılmaktadır. Bu, çok vahimdir. Bunun sehven yapıldığını ifade ediyorum. Muhtemelen "sehven" nice kimsenin web sayfası kapatılmıştır....

Özellikle, torba yasada İnternet'in karartılmasıyla ilgili vahim maddelerin bu ekseninde geri çekilmesi gereklidir (56. Birleşim).

.....ekranları karartmak üzerinden alt etmeye... (67. Birleşim)

Birleşimler içeriğinde en fazla kodlanan "sansür" e ilişkin metin içi ağırlıklı atıflarla gelen bir gösterim daha anlaşılır olması adına Şekil.3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Sansür Kodunun Metin İçi Ağırlıklı Atıf Gösterimi

Buna göre, kodlama sürecinde kodların yer aldığı çarpıcı metinlere ağırlık puanı verilmiş ve bu sayede ilgili kodu en iyi açıklayan metin bölümünün tespiti kolaylaştırılmıştır.

Anti demokratik

5651 sayılı İnternet Kanunu düzenlemelerine ilişkin, muhalefet teması içinde oluşturulan ve iletişim özgürlüğü kategorisi altında yer alan bir alt kod olarak “Anti-demokratik”, muhalafet tarafından Kanun’a ilişkin getirilen eleştirilerden bir diğeridir. Anti-demokratik kodu, sansür kodunun ardından en fazla zikredilmiş (27) bir diğer kod olması açısından önemlidir. Bununla muhalefet temsilcileri, Kanun’da yapılmak istenen düzenlemelerin demokrasi sınırlarının dışına çıkarak belli ilkeleri ihlâl ettiğini belirterek “demokrasi ruhuna aykırılık” “demokrasinin gölgelenmesi” “demokrasi tahribi” “demokrasiye darbe” gibi ifadelerle durumu eleştirmişlerdir. Tüm bu ifadeler ise tek bir ifadeyle “anti-demokratik” şeklinde kodlanmıştır.

Bu noktada Kanun’da yapılması istenen değişikliklerin birçoğunun demokrasi ruhuna aykırı olduğu belirtilmektedir. Özellikle yargı eliyle yapılmayan tüm uygulamalar demokrasiyi sekteye uğratmaları açısından dile getirilmiştir.

“Dinlemek, izlemek, fişlemek ve muhalif tüm unsurları tehdit etmek ve baskı altına almak demokrasinin ruhuna aykırıdır. Demokrasiyi yok

ederek onun yoldaşı olan ekonomiyi de bundan sonraki süreçte katlanılmaz bir seviyeye çekeceksiniz. Bırakın yargı işlesin...” (62. Birleşim).

“Demokrasi dışı” nitelemesi, sadece Kanun’a getirilmesi planlanan değişiklikleri değil aynı zamanda bunu hayata geçirmeye çalışan zihniyeti de kapsamaktadır. Bu bağlamda muhalif görüşler, çuval kanun olarak eleştirdikleri ve “ivedilikle” birçok konunun yasalaşmasının sağlanması amacıyla başlı başına sorunlu olarak gördükleri Torba Kanun’da yer alan birçok yasa tasarısının da, belli konuları örtbas etme amacı taşıyarak demokrasi dışı olduğunu öne sürmektedirler.

“...belki de bu antidemokratik baskı tutumunuzu gizlemeye çalışıyorsunuz; bundan ibaret. Demokrasi dışında pek çok şeyi bu pakete sığdırmışsınız...” (65. Birleşim).

Özgürlüklerin kısıtlanmasına ilişkin kodlar (düşünce-ifade özgürlüğü/basın özgürlüğü/haberleşme özgürlüğü)

Meclis birleşimlerinde 5651 sayılı İnternet Kanunu’na ilişkin düzenlemelere yönelik muhalefet tarafından getirilen eleştirilerin ana noktası özgürlüklerin kısıtlanması konusudur. Muhalefet, düzenleme olarak adlandırılan maddeleri, genel olarak düşünce özgürlüğüne yönelik oluşturulan bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Bu noktada kodlamalar üç özgürlük alanı çerçevesinde oluşturulmuştur. Bunlar; düşünce-ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve haberleşme özgürlüğü olarak belirlenmiş ve toplamda 43 adet kodlama yapılmıştır. Kuramsal çerçevede de tüm bu özgürlükler “İletişim Özgürlüğü” çerçevesinde ele alınmıştır. Zira haber, düşünce ve kanıları serbestçe öğrenebilmek ve toplayabilmek hakkı yalnız basın özgürlüğünün değil, fakat tüm kitle iletişim araçlarını kapsayan iletişim özgürlüğünün bir gereğidir (İçel, 2018:97). Bu bağlamda Anayasa, AİHS, İHEB gibi birçok hukukî metinde güvence altına alındığı gibi bu hakların sınırlandırılmasının da esasları belirtilmektedir. Muhalefet, düzenlemeleri bir demokratik hak ihlâli noktasında değerlendirirken, özellikle özgürlüklerin sınırlandırılmasında aşılacak bir sınırın varlığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Muhalefet tarafından ortaya konulan Kanun’un demokrasi unsurlarıyla bağdaşmaması düşünceleri, internetin demokratik ve özgürleştirici bir unsur olarak görülmesi hususundan kaynaklanmaktadır.

Sosyal medyaya kısıt / Erişim engeli /TİB’e yönelik eleştiriler

2005 yılında kurulan ve 2016 yılında tüm yetkileri BTK’ya devredilerek kapatılan TİB, en genel tanımıyla telekomünikasyon yoluyla gerçekleştirilen iletişimi izlemek ve kayıt altına almak amacıyla kurulmuştur. Bu araştırmanın gerçekleştiği dönem içerisinde hala faaliyetler-

ine devam etmekte olan TİB, 5651 sayılı yasanın ilgili maddeleri (m.8, m.8/A, m.9, m. 9/A) gereğince, uygun şartlar oluştuğunda internet sitelerine doğrudan erişim engeli kararı verebilmektedir. Bu bağlamda, birleşimlerde de sıklıkla ifade edilen bir konu olarak yasaya ilişkin düzenlemelerde sosyal medya platformlarının kısıtlanması ve genel olarak internet ortamlarına getirilecek erişim engellerine yönelik oluşturulan kodlama, TİB'e yönelik eleştirileri içeren kod ile birlikte analiz edilmektedir. Zira sosyal medya platformlarına ve internet içeriklerine yönelik kısıtlamalarda yetkili bir mecra olarak Kanun'da referans gösterilen TİB, kendisine verilen yetkiler üzerinden eleştirilmektedir ve bu bağlamda kodların betimlenmesini içeren bu aşamada birlikte ele alınması uygun görülmüştür. İnternet ortamları ve sosyal medyaya yönelik kısıtlamaların Kanun tasarısında yer alması hususu eleştirilmekle birlikte erişim engelleri yetkisinin yargıdan önce TİB başkanına verilmesi TİB'e yönelik olumsuz bakış açısını gerektirmektedir.

“Telekomünikasyon İletişim Başkanlığının bir İnternet sitesindeki haberin veya görsel malzemenin doğrudan yayından kaldırılmasına gerekçe yapılmak isteniyor. Yani, hükûmetin atadığı bir bürokrat, başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak gibi hiçbir sınırı bulunmayan, uçsuz bucaksız bir alanda, istediği haberi ve görsel malzemeyi, üstelik yayını yapan İnternet sitesinden de habersiz olarak doğrudan yayından kaldırabilecektir. (60. Birleşim)

Muhalefet temsilcileri, internet ve sosyal medya içerikleri üzerinde kontrol sağlama amacıyla site ve platformlara getirilmesi planlanan erişim engelleri ve kısıtlamalara yönelik, ciddi kaygılar taşıdıklarını, düzenlemelerin farklı yeni olumsuz etkileri beraberinde getirmesinden endişe duyduklarını belirtmektedirler. Özellikle bu kısıtlamaların herhangi bir yargı kararı olmaksızın, doğrudan idari bir mekanizma tarafından verilmesinin büyük tehlikeler barındırdığı düşüncesi, belki de yasaya getirilen eleştirilerin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu kaygılarla dile getirilen eleştiriler, TİB yöneticilerine verilen yetkiler doğrultusunda iktidar partisi de baz alınarak yürütülmektedir.

“Dokunulmazlık bahşedilen TİB personel ve başkanına engelleme yetkisinin verilmesi ve bunun doğrudan yargı denetiminden muaf olması yeni bir AKP istihbarat teşkilatı yaratmaktan başka bir şey değildir” (57. Birleşim).

Yanı sıra bu kısıtlamaların uygulanacağı iddiasında bulunan bazı temsilciler, düşüncelerinde kaygıdan çok bir başkaldırı duygusu taşımakta ve bu düzenlemeler ile ne yapılırsa yapılsın gerçek bir kısıtlama getirilemeyeceği düşüncesini savunmaktadır.

Neydi bu sosyal medya? Facebook, Twitter ve değişik

iletişim kanallarıydı İnternet üzerinden ama bunu engellemeye gücünüz yetmiyordu. Bu gücünüzün yetmediğini Gezi’de gördük. Bir de nerede gördük? 17 Aralıkta gördük arkadaşlar. 17 Aralıktan bugüne kadar yaptığınız tüm çabalara rağmen, çıkartmış olduğunuz 5651’e karşı bunları karartmadınız ve bugün devam ediyor. Zannetmeyin ki bu kanunu çıkartırsak biz bunu karartırız, biz bunun yayınlanmasının önüne geçeriz. İnternet’te 5 saniye yayınlanan bir şeyin bilin ki artık onun yayınlanmasının veya öğrenilmesinin önüne geçemezsiniz. Geçmeniz de mümkün değil ne çıkartırsanız çıkartın. (62. Birleşim).

Muhalefet, olumlu değişiklikler yapılması beklenen tasarıda bir başka tam tersi hamleyi TİB başkanının yetkilerinin artması ve bu “bürokratik yetki artırıcı” unsur ile yaratılan Anayasal aykırılığı şöyle betimler:

...Türkiye aleyhine verilen karara uygun olarak 5651 sayılı Kanun’un 8’inci maddesinde değişiklik yapılması gerekirken, tam tersi bir anlayışla 8’inci maddenin kapsamı genişletilmiş ve İnternet’e erişim konusunda mahkeme kararı değil, mahkeme kararıyla yasaklama, erişimin engellenmesi değil, yürütme organının kararıyla erişimin engellenmesi yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Bu, kesinlikle Anayasa’ya aykırı bir düzenlemedir...(58. Birleşim).

Bu bağlamda muhalefet, herşeyden önce Kanun’da yer alması istenen yeni düzenlemelerin düşünce özgürlüğüne yönelik engelleme içerdiğini belirtmektedir.

“...5651 sayılı Kanun’un 8’inci maddesiyle ilgili önergede söz aldım; erişimin engellenmesi. Bu, düşünce özgürlüğüne getirilen bir sınırlama” (57. Birleşim).

Bu noktada en dikkat çeken unsur özellikle düşünce/ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlanma kaygısının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları temel alınarak öne sürülmesidir. Yargı kararı olmaksızın TİB başkanının kararıyla platform ve içeriklerin engellenmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin⁴ 10. Maddesinin ihlâli olmasının belirtilmesi, önerilen düzenleme maddelerinin içerisinde muğlak ifadelerin varlığı, düşünce özgürlüğü ihlâli olarak tanımlanmıştır.

...TİB Başkanlığı onu birliğe bildirecek ve dört saat içinde erişim engellenecektir hâkim kararı olmadan, hâkim kararı bulunmadan erişim

4 İlgili madde içeriği; “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, djevetlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini izin rejimine tabii tutmalarına engel değildir.

engellenecektir. Yirmi dört saat sonra, bu, sulh ceza mahkemesine götürülecektir. Yani, önce, efendim, erişim engellenecek, ondan sonra mahkeme kararı çıkacaktır. Bu, bizatihi; bu, başlı başına bir ifade özgürlüğünün ihlalidir... (67. Birleşim).

Tasarıda kullanılan belirsiz ifadeler, “Efendim, işte, erişimin engellenmesi, benzeri yöntemler kullanılarak da yapılabilir.” Nedir bu benzeri yöntemler, belli değildir. “Yok efendim, aynı mahiyette yayınlar TİB tarafından yasaklanır.” Hangi mahiyetteki yayınlar, belli değildir. “Alternatif erişim yolları” Bu alternatif erişim yolları nedir, belli değildir. Bu gibi belirsiz ifadelerin kullanılması, kanunu, hukuk devletinde sahip olması gereken özelliklerden yoksun kılmaktadır. Bu da düşünce özgürlüğünün bir başka ihlalidir (57. Birleşim).

Bu noktada özellikle yasa içerisinde internet aktörlerine verilen erişim engeli yetkileri, muhalefetin özgürlükler temelinde sınırların aşıldığına dikkat çekmesine ve hukuki bir dayanak teşkil etmeyen kararların ileride erişim engeli alanlarının yaygınlaşmasına neden olacağı kaygısına zemin hazırlamaktadır.

Bu konuda AİHM’nin Türk hükümetine yönelik düşünce özgürlüğü ihlali ve mahkumiyet kararının örneği verilerek, hükümetin bu ihlale konu olan maddeye⁵ yönelik gerekli düzeltmenin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Ancak hükümet bu konuda,- muhalefetin bakış açısından- “iyileştirici” düzenlemeler yapmak yerine ifade özgürlüğü engelleyici unsurları artırmakla eleştirilmektedir.

“Evet, kanunda değişiklik yaptı ama sizin söylediğiniz gibi değil, tam tersi yönünde değişiklik yaptı. Yani düşünce özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü büsbütün sınırlayan değişiklikler yaptı.” (57. Birleşim).

AİHM kararlarına ek olarak muhalefet, yabancı devletlerin görüşlerini de referans alarak ifade-düşünce özgürlüğü konusunda benzer görüşleri paylaştıklarını iddia etmektedir.

“...Hükümet, ifade özgürlüğüne karşı saldırıları tırmandırıyor.” Dış dünyadan görünüş budur.” (57. Birleşim).

5 İlgili madde 5651 sayılı yasanın 8. Maddesinin “Erişimin engellenmesi kararı, soruşturma evresinde hâkim, kovuşturma evresinde ise mahkeme tarafından verilir. Soruşturma evresinde, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından da erişimin engellenmesine karar verilebilir” ibaresine “içerik birinci fıkrada belirtilen suçları oluşturan yayınlarn içerik veya yer saylayıcısının yurt dışında bulunması halinde veya a yer sağlayıcısı yurt içinde bulunsu bile, içeriği birinci fıkranın (a) bendinin (2) ve (5) ve (6) numaralı alt bentlerinde yazılı suçları oluşturan yayınlara ilişkin olarak erişim engellenmesi kararı re’sen Başkanlık tarafından verilir” ibaresinin eklenmesi iyileştirici değil yasakçı bir zihniyet olarak görülmektedir.

Muhalefet, ifade özgürlüğü hususunda AİHM kararlarını gerekçe gösterirken, bu konuda da Freedom House⁶ raporundan Türkiye'ye ilişkin örnekler vererek eleştirisini sağlam bir zemine oturtma eğilimindedir. Ayrıca muhalefet, basın özgürlüğüne yönelik tehditleri, işten çıkarılan gazetecilerin varlığı üzerinden temellendirerek iktidarı suçlamaktadır. Bu haliyle hükümetin basına direk müdahalesi olduğunu savunulmaktadır.

“Gelişmeler, Türkiye’de demokrasi ve ifade özgürlüğünün geldiği yeri de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Birkaç gün önce yayınlanan Freedom House raporunda bu durum açık biçimde ortaya konulmaktadır.” (57. Birleşim).

”Türkiye’de medyanın Hükûmet tarafından uygulanan çok büyük bir baskıyla karşı karşıya olduğunu ve geçtiğimiz yılda da onlarca gazetecinin Hükûmet baskısı nedeniyle işini kaybettiğini yazıyor.” (62. Birleşim).

Bu noktada İçel’in (2018), özellikle internet yayınları söz konusu ise (bir haberleşme özgürlüğü olarak), İnternetin Anayasa 26/1. Maddesiyle izin sistemine tabii tutulan kitle iletişim araçlarından sayılmadığı için İnternet yayınlarında bu anlamda tam bir denetimin mümkün olamayacağını belirttiği tespiti önemlidir. İçel, aslında klasik medya sansürünün tersine internette geniş bir özgürlük ortamı olduğunu belirterek geleneksel medya ile karşılaştırıldığında internet yayınlarının teknik mekanizmadan dolayı tam bir sansür içermeyeceğini belirterek farklı bir bakış açısı sunmaktadır. (2018:100).

İnternet yasakları

Metin içeriklerine bakıldığında birçok muhalefet temsilcisinin ilgili yasaya ilişkin düzenlemeleri “yasak” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Aslında genel olarak “sansür” anlamı içermekle birlikte, bir söylem farkı olması ve daha baskın bir vurguyu içermesi bakımından farklı isimle kodlanması uygun görülmüştür. Bu noktada dikkat çeken ilk ifade İktidarın “Batı” olarak nitelendirdiği Avrupa ülkelerinde de benzer yasakların olduğuna ilişkin tezinin çürütülmesine ilişkindir ve bu anlamda Batı ile bir “yasak” karşılaştırması yapılmaktadır.

İktidar ne zaman özgürlükleri kısıtlayıcı bir yasa teklifi getirirse ve biz buna itiraz etsek cevap hazır: “Efendim, bu Batı demokrasilerinde de var.” Doğru, var. Nitekim, bu yasaklara baktığınızda, Batı demokrasilerinde de İn-

6 İlgili rapor, her yıl yayınlanan Dünya’da Özgürlükler Raporu olarak bilinmektedir. Buna göre, 2013 yılında haber bültenlerinin devlet baskısı ile karşı karşıya geldiği belirtilmiştir. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/turkey> , erişim tarihi:14.09.2019.

ternet kullanıcılarına birtakım kısıtlamalar getirilmiş. Yalnız arada şöyle bir fark var: Bizde kullanıcıların özgürlüğünü kısıtlamak üzere yasaklar var, oysa Batı’da kullanıcıların haklarını korumak üzere yasaklar var. Mesele telif hakkı ihlali İnternet kanalıyla, yasaklardan bir tanesi Batı’da. (57. Birleşim).

“...televizyon ve gazetelere yayın yasağı getirmekte, İnternet üzerinden sosyal medyaya sansür uygulamaktadır.” (60. Birleşim).

Batı Demokrasilerinde uygulanan yasakların ülkemizden farklı olarak kullanıcıların eylemlerini kısıtlamak amaçlı değil, kullanıcıların haklarını korumak amaçlı uygulandığı tespitini öne süren muhalefet, Türkiye’nin özgürlükleri vatandaşlarına belli sözleşmelerle taahhüt ettiği ancak bunu hayata geçirmedeği şeklinde yargılamaktadır. Bu sonuçla Türkiye’nin, Çin ve İran gibi katı yaptırımlar içeren uygulamaları bulunan ülkelerden bir farkı kalmayacağı uyarısında bulunmaktadır.

TİB’e yönelik eleştiri ve görüşlerin yanı sıra Erişim Sağlayıcıları Birliği ile ilgili de olumsuz ifadeler ve düşünceler ortaya konmuş, sansürün bir uygulama alanı olarak değerlendirilen bu yeni yapılanma, yine dünya ülkelerinden benzer uygulama örnekler verilerek baskıcı zihniyetle eş görülmüştür.

Fişleme/Özel Hayat Gizliliği/Anayasa İhlali

Günümüz dijital gözetiminin görmekten çok “kontrol altında tutmak” amacıyla bireysel verileri toplama ve saklama işlevi, “bilinmek istenen” bireylerin aynı zamanda kategorileştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum özel hayat gizliliğine müdahale olarak tanımlanmakla birlikte aynı zamanda bir Anayasa İhlali olarak değerlendirilmektedir. 5651 sayılı İnternet Kanunu’na ilişkin yeni düzenlemelerde muhalefet tarafından öne sürülen en önemli konulardan biri de bireylerin fişleneceği unsurudur. Ulaşma şekli ne olursa olsun bir kez hakim sınıfın eline geçen bilginin daha sonra hangi amaçlarla kullanılacağına kestirilememesi bu tartışmaların ana nedenidir.

“...Facebook’ta ne yazsanız veya herhangi bir sitede ne yazsanız bürokrasi onu görebilecek, anında görebilecek, izleyebilecek, kaydedecek, fişleyecek...” (57. Birleşim)

“...Bu yasaklarla bütün trafiğimizi, bütün kullanıcıları fişleyecekler mi?”” kaygısı da yaşanıyor”.

Bu beyanlarda da görüldüğü gibi bilgi, bilginin kaydedilmesi ve fişleme, gözetimin ana bileşenleridir. Her gözetim bir fişleme içermese de

bu hiç bir zaman tam anlamıyla bilinmemektedir. Dile getirilen düşüncelerde bu kaygılar yer almaktadır. Zira gözetimin en büyük tehlikesi elde tutulan verilerin bir gün bireyler aleyhinde kullanılıp kullanılmayacağından emin olunamamasıdır.

Diğer taraftan Muhalefet, çevrimiçi tüm bilgilerin devlet tarafından denetlenmesini eleştirirken, konu politik faaliyetlerin giderek daha çok kişisel bilgi ile ilgilenmesidir. Ancak kişisel bilgiler tıpkı kişisel mülk gibi görülmelidir.

...İnternet yasaklarıyla ilgili olarak “...”(xx)⁷ aslında haberleşmede, iletişimde kişilerin kimliklerine ait bilgilerin gizliliği demek. Yani, devlet, ben kime mektup yazıyorum, kime telefon ediyorum, bu mektuplarda neler yazıyorum, telefonda neler konuşuyorum, kime telgraf çekiyorum veya Facebook’umdan, Twitter’ımdan -bugünün dünyasında çünkü telgraf falan olmadığı için- kiminle haberleşiyorum buna karışamaz, bunun gizliliği vardır ve bu gerçekten de önemli bir mesele. (57. Birleşim)

Özellikle yasa geçmeden uygulamaların başladığını iddia ederek konunun önemi ve önlemlerin alınmasının aciliyetine dikkat çeken temsilciler söz konusudur.

Bakın, daha yasa geçmeden birçok İnternet sitesi kapatıldı, daha yasa geçmeden. Hatta bana bile bu konuda bir uyarı geldi sayfamı kapatmamla ilgili. Esasında yürütme, yargı anayasal bir suç işledi burada; sonra “resen” dediler ama bir anayasal suç işlendi. Yani bir şekilde yasamaya müdahale edildi burada...(56. Birleşim)

Son olarak 5651 Sayılı yasaya ilişkin muhalefet tarafından ortaya konulan tüm eleştirilerin yanı sıra yasa koyucuya alternatif olanakların sunulduğu görülmektedir. Bu noktada öneri şeklinde sunulan olası düzenleme ve içeriklerin değiştirilmesi görüşlerinin dört partinin bir araya gelerek tüm yasayı tekrar tartışmaları şeklinde genel önerilerle, daha özelde yasa maddelerine yönelik değişiklik teklifleri şeklinde öne çıktığı görülmektedir.

“Bundan bir kurtuluş yolu var. Buradan Hükûmete, bu maddelere girmeden önce dört parti grubunu bir araya getirip bu dört saatlik yasak zihniyetinin ve düzenlemesinin kaldırılmasını öneriyoruz” (56. Birleşim).

7 Metin meclis tutanağındaki orijinal haliyle verilmiştir. “(xx) Bu bölümde Hatip tarafından Türkçe olmayan kelimeler ifade edildi” ibaresi mevcuttur.

3. SONUÇ

5651 sayılı İnternet Kanunu, internet ortamında kullanıcıların hak ve özgürlüklerini düzenlemeyi amaçlayan yasal bir çerçeve olarak 2007 yılında kabul edilmiştir. Ancak, bu yasa uygulamaya konulduğundan bu yana özellikle muhalefet tarafından birçok eleştiriye tabi tutulmuştur. Kanunun ifade özgürlüğü, erişim özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi temel hakları ihlal ettiğine ve devletin internete yönelik keyfi müdahalelerinin arttığına dair ciddi endişeler öne sürülmüştür. Bu bağlamda, muhalefet milletvekilleri özellikle sansür ve antidemokratik uygulamaları vurgulayarak kanunun yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu çalışma, 5651 sayılı Kanun'un muhalefet tarafından nasıl ele alındığını ve bu eleştirilerin içerdiği temaları incelemiştir.

Yapılan analizde sansür uygulamaları, erişim engelleri, özel hayatın gizliliği gibi alt başlıklar ön plana çıkmıştır. Milletvekilleri, kanunun sansür ve antidemokratik uygulamaları teşvik ettiği, internet erişimini kısıtladığı ve TİB gibi yapılarla keyfi müdahalelere yol açabileceği endişelerini dile getirmişlerdir. Bu eleştiriler, düzenlemenin anayasaya aykırılık taşıdığı ve vatandaşların temel haklarını tehdit ettiği görüşü ile güçlenmektedir.

Öte yandan muhalefet partileri, kanuna alternatif düzenlemeler geliştirilmesi gerektiğini savunmuş ve daha özgürlükçü bir anlayışla yeniden ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Milletvekilleri dünyadaki örneklerden yola çıkarak Türkiye'nin bu alanda demokratik standartları yakalamasını önermiştir.

Bu çerçevede 5651 sayılı Kanunu'nun toplumsal uzlaşma zemininde hem bireysel hak ve özgürlükleri hem de kamusal düzeni koruyacak bir anlayışla tekrar düzenlenmesi gerektiği açıktır. Muhalefet eleştirisi yasaya yönelik toplumsal ve siyasal itirazların temel dinamiklerini ortaya koymakla kalmayıp, gelecekte daha demokratik düzenlemelere zemin hazırlayabilecek bir potansiyel taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Creswell, J. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (4. Baskı). Şehir: Siyasal Kitabevi.
- Lyon, D. (2006). *Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum*. İstanbul: KalkedonYayıncılık.
- Maxwell, J. (2018). *Nitel Araştırma Tasarımı Etkileşimli Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S.B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (3. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İçel, K. (2018). *Kitle İletişim Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Patton, M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DİJİTAL YUMUŞAK GÜÇ: TÜRKİYE’NİN ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM PLATFORMLARININ KÜRESEL DİPLOMASİYE KATKISI

Meryem OKUMUŞ¹

1. GİRİŞ

Küreselleşme ve dijitalleşme, uluslararası ilişkilerin dinamiklerini yeniden şekillendiren iki önemli olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ülkeler sadece siyasi ve ekonomik gücüyle değil, kültürel, sosyal ve teknolojik araçlarla da uluslararası arenada etki yaratmaya çalışmaktadır. “Yumuşak güç” kavramı, bu yeni dönemde ülkelerin kültürel değerlerini, eğitim sistemlerini ve teknolojik kapasitelerini birer diplomasi aracı olarak kullanmalarına olanak tanımaktadır. Dijital teknolojilerin sunduğu fırsatlar da özellikle çevrimiçi eğitim platformlarını, yumuşak gücün bir uzantısı olarak stratejik bir araç haline getirmiştir.

Türkiye, son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası eğitim politikalarında dijitalleşmeye yönelik önemli adımlar atmış ve bu doğrultuda Eğitim Bilişim Ağı (EBA), BTK Akademi ve Uzaktan Eğitim Kapısı gibi platformları hayata geçirmiştir. Bu platformlar, yalnızca iç pazarda eğitim eşitliğini artırmayı hedeflemekle kalmamış aynı zamanda Türkiye’nin eğitim diplomasisi ve yumuşak güç stratejilerinin bir parçası olarak da uluslararası alanda etkisini genişletmiştir. Türkiye’nin dijital eğitim araçları, Türkiye’nin kültürel ve teknolojik kapasitesini tanıtmaya potansiyeli taşımaktadır. Bu bölümde dijital yumuşak güç kavramı, Türkiye’nin yumuşak güç stratejisi, eğitim diplomasisinin kavramsal çerçevesi, çevrimiçi eğitim platformları ele alınarak küresel diplomasiye katkısı tartışılacaktır.

2. DİJİTAL YUMUŞAK GÜÇ

Yumuşak güç, bir ülkenin maddi zorlamalar veya askeri tehditler yerine, kültürel değerleri, politik idealleri ve uluslararası imajı aracılığıyla başka ülkeleri etkileyebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Yumuşak güç kavramı, Joseph Nye tarafından ortaya atılmış ve özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası ilişkilerde önemli bir analiz çerçevesi haline gelmiştir (Nye, 1990). Yumuşak gücün araçları arasında kültürel ürünler, medya, eğitim ve diplomasi yer alırken, dijitalleşme çağında bu

¹ Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım, meryem.okumus@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2096-802X

araçlara yeni bir boyut daha eklenmiştir. Söz konusu boyut ise dijital yumuşak güçtür. Dijitalleşme, iletişim ve bilgiye erişim alanındaki büyük dönüşümlerle birlikte, yumuşak gücün doğasını ve işleyişini önemli ölçüde değiştirmiştir. Dijital medya, sosyal medya platformları, çevrimiçi içerik üretimi ve veri analitiği gibi dijital araçlar, uluslararası ilişkilerdeki yumuşak gücün etkisini artıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Dijital yumuşak güç, ülkelerin diğer ülkelerdekilerle birlikte zorlayıcı veya maddi ödüller olmadan başarılı olma yeteneği olarak tanımlanmış “yumuşak güç” varlığının dijitalleştirilmiş dönüşümünü ifade etmektedir (Anguelov, 2012). Dijital yumuşak güç, teknolojik gelişmelerin ve dijital platformların sağladığı olanaklar üzerinden bir ülkenin uluslararası düzeyde etkisini artırma çabalarını kapsamaktadır. Özellikle internet ve sosyal medyanın geniş kullanım alanı, ülkelerin yumuşak güç politikalarını küresel ölçekte daha hızlı ve etkin bir şekilde uygulamalarına olanak tanımaktadır (Cull, 2008). Bu bağlamda çevrimiçi eğitim platformları da kültürel mirasın dijital yollarla paylaşımı, dijital içerik üretimi ve sosyal medya kampanyaları dijital yumuşak gücün temel araçları arasında yer almaktadır.

Dijital yumuşak güç, ülkeler açısından birçok olumlu özellik sunmaktadır. Dijital araçlar, hız ve yaygınlık açısından büyük bir avantaj sağlar; bir ülkenin mesajı anında geniş bir kitleye ulaşarak eğitim videoları, kültürel etkinlikler veya tanıtım kampanyaları sayesinde milyonlarca kişiye erişebilir (Bjola & Holmes, 2015). Bununla birlikte dijital platformlar coğrafi sınırları ortadan kaldırarak bir ülkenin kültürel ve eğitsel ürünlerini dünya genelinde erişilebilir hale getirmektedir (Knight, 2012). Dijital yumuşak güç yalnızca hükümetler tarafından değil, bireyler, şirketler ve sivil toplum kuruluşları tarafından da kullanılabilir, bu da kapsayıcılığı artırmaktadır. Bununla birlikte dijital platformlar çift yönlü iletişimi mümkün kılmaktadır. Çift yönlü iletişim de hedef kitlelerle daha yakın ilişkiler kurulmasını ve etkili etkileşim sağlanmasını olanaklı hale getirmektedir (Melissen, 2005). Bu özellikler, dijital yumuşak gücün, ülkelerin küresel etkisini artırmada önemli bir rol oynamasını sağlamaktadır.

Dijitalleşme, kültürel diplomasi ve halkla ilişkiler alanlarında önemli bir araç haline gelmiştir. Dijital medya ve sosyal medya platformları, bir ülkenin kültürel öğelerini dünya çapında hızlı bir şekilde yaymasına olanak tanımaktadır. Nye (2004), yumuşak gücün, özellikle kültürel cazibe yoluyla işlediğini belirtmiştir. Dijitalleşme, kültürel içeriklerin (film, müzik, sanat, vs.) uluslararası düzeyde daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlarken, aynı zamanda bir ülkenin kültürünü tanıtmaya ve dünya çapında olumlu bir imaj oluşturma fırsatı sunmaktadır. Cunningham ve Craig (2019), sosyal medya ve dijital içerik üretiminin, kültürel diplomasi ve ulusal marka inşasında nasıl etkili bir araç haline geldiğini tartışmaktadır. Özellikle YouTube, Instagram ve TikTok gibi platformlar, genç nesiller

arasında kültürel etkileşimi hızlandırmakta ve daha önce imkânsız olan düzeyde küresel etkileşimi mümkün kılmaktadır. Dijitalleşme aynı zamanda kültürel içeriklerin daha geniş ve çeşitli bir izleyici kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır. Thussu (2018), küreselleşmenin medya aracılığıyla kültürel etkileşimi artırdığını ve dijital platformların kültürel iletişimde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Kültürel çekim, dijitalleşme sayesinde daha hızlı ve daha yaygın bir şekilde gerçekleşmektedir. Sosyal medya da devletlerin kamu diplomasisi araçlarını şekillendiren bir başka önemli dijital faktördür. Devletler, sosyal medya platformlarını, kendilerini tanıtmak, politikalarını yaymak ve küresel görüşleri etkilemek amacıyla kullanmaktadır. Seib (2012), dijital platformların kamu diplomasisinde kullanılmasının, geleneksel diplomasi yöntemlerine göre daha hızlı ve doğrudan bir etki yarattığını belirtmektedir. Sosyal medya, devletlerin dış politikalarını tanıtmak ve küresel ölçekte itibar yönetimi yapmak için etkili bir araçtır.

Dijitalleşme, aynı zamanda küresel aktivizm ve kamu katılımını teşvik eden bir faktördür. Castells (2012), sosyal medyanın toplumsal hareketlerin yayılmasında ve demokratik süreçlerde etkili bir araç olduğunu savunmaktadır. Dijitalleşme sayesinde halklar ve topluluklar, devletlerin politikalarını etkileme ve toplumsal değişim için seslerini duyurma konusunda daha fazla fırsat elde etmektedir. Söz konusu durum devletlerin yumuşak güçlerini küresel ölçekte nasıl etkilediğini değiştiren önemli bir faktördür. Bununla birlikte dijitalleşme, devletlerin ve hükümetlerin imaj yönetimini yeniden şekillendiren bir araçtır. Kelleher (2009), dijital diplomasi kavramını, devletlerin kendi halklarıyla ve diğer devletlerle olan ilişkilerini dijital araçlar aracılığıyla nasıl yönettiklerini inceleyerek ele almaktadır. Dijital diplomasi, sadece bilgilendirme değil, aynı zamanda devletlerin dış ilişkilerinde güven oluşturma, şeffaflık sağlama ve kriz yönetimi gibi alanlarda da önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, devletlerin sosyal medya platformları üzerinden kriz anlarında hızlı tepki verme ve halkla doğru bir iletişim kurma yetenekleri, yumuşak güçlerinin bir parçası haline gelmektedir. Dijitalleşme sayesinde devletler, dış politika stratejilerini sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla küresel izleyicilere etkili bir şekilde aktarabilmektedir. Manor (2018), dijitalleşmenin devletlerin küresel imajlarını şekillendirme konusundaki etkinliğini incelemekte ve dijital platformların imaj yönetimindeki rolünü vurgulamaktadır. Dijitalleşme, devletlerin uluslararası ilişkilerde daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlayarak yumuşak güçlerini artırmalarına olanak tanımaktadır.

Dijitalleşme aynı zamanda bilgi akışının hızlanmasını ve kontrolünü de içermektedir. Zhao ve Zhu (2015), dijital medyanın bilgiyi hızla yayıp, toplumsal bilinci şekillendirmedeki rolünü ele alarak, dijitalleşmenin devletlerin yumuşak güç stratejilerine nasıl entegre olduğunu açıklamaktadır. Veri ve bilgi akışının hızlanması, devletlerin uluslararası düzeyde ideolojik

etkilerini artırmasını sağlamaktadır. Dijitalleşme ayrıca devletlerin küresel sorunlara çözüm önerileri sunma ve bu çözümleri küresel ölçekte yayma becerilerini de geliştirmiştir. Dijitalleşme, devletlerin veri toplama ve analiz etme yeteneklerini geliştirmiştir. Bu durum devletlerin halklarının ve diğer devletlerin davranışlarını daha etkili bir şekilde incelemelerine ve stratejik kararlar almalarına olanak tanımaktadır. Gartzke (2014), dijitalleşmenin devletlerin küresel ölçekte etkileme kapasitelerini artıran önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir.

2.1. Türkiye'nin Dijital Yumuşak Güç Stratejisi

Türkiye, dijital yumuşak gücünü artırmak amacıyla dijital diplomasi stratejilerine yoğunlaşmıştır. Türkiye, özellikle sosyal medya platformlarında etkili bir şekilde varlık göstererek, ülkesinin kültürünü ve değerlerini dünya çapında tanıtmaktadır. Göksel (2020), Türkiye'nin dijital diplomasi stratejilerinin, özellikle Arap Baharı ve sonrasında Orta Doğu'daki etkinliğini artırmada önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Türkiye'nin sosyal medya stratejileri, kültürel değerlerin öne çıkarılmasında ve Türkçe'nin küresel alanda yayılmasında önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, devletin desteklediği projeler ve dijital kültürel içerikler, Türk sineması, müziği ve edebiyatı gibi unsurlarla kültürel etkileşimi güçlendirmektedir (Berkowitz, 2021).

Dijital yumuşak gücün önemli bir boyutu da teknoloji ve inovasyonla ilgili stratejilerdir. Türkiye, dijital altyapısını geliştirerek dünya çapında teknoloji girişimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Aydın (2020), Türkiye'nin dijital ekonomi stratejisinin, yerli teknoloji şirketlerini uluslararası arenada daha rekabetçi hale getirmeye yönelik önemli bir adım olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin dijitalleşmeye yönelik stratejilerinden biri, yerli yazılım ve teknoloji firmalarının küresel pazarda daha fazla yer edinmesi için dijital platformları etkin bir şekilde kullanmasıdır. Türkiye'nin önemli dijital projelerinden biri olan "TÜRK SAT 5A" uydu projesi, ülkenin uzay ve teknoloji alanındaki dijital gücünü artırma amacını taşımaktadır. Bu tür projeler, Türkiye'nin dijital altyapı alanındaki küresel etkisini pekiştirmek ve dijital yumuşak gücünü artırmaktadır. Türkiye'nin dijital yumuşak gücünü artırma stratejilerinin bir başka önemli boyutu da medya alanındaki etkileşimlerdir. Çevik (2020), Türkiye'nin TRT World ve Anadolu Ajansı gibi medya organlarını kullanarak küresel çapta dijital platformlar üzerinden etkili bir iletişim stratejisi yürüttüğünü belirtmektedir. Türkiye, dijital medya organları aracılığıyla küresel kamuoyunu şekillendirme ve dış politikadaki argümanlarını destekleme yönünde önemli adımlar atmaktadır. Bu medya organları, Türk kültürünü, politikalarını ve değerlerini dünya genelinde tanıtmak için dijital mecraları kullanmaktadır.

Türkiye, sosyal medya kullanımı konusunda oldukça aktif bir ülkedir ve bu platformlar üzerinden dijital yumuşak güç stratejilerini pekiştirmektedir. Köse (2021), Türkiye'nin dijital yumuşak gücünü sosyal medya üzerinden yürüttüğü diplomatik stratejilerle güçlendirdiğini ifade etmektedir. Özellikle devletin medya araçları, sosyal medya platformlarında Türk dış politikasını ve kültürünü aktif bir şekilde tanıtmaktadır. Türkiye, dijitalleşen dünyada yumuşak gücünü artırmak için eğitim, kültür ve teknoloji alanında dijital araçları aktif bir şekilde kullanmaktadır. EBA, BTK Akademi ve Uzaktan Eğitim Kapısı gibi platformlar, bu stratejinin somut örneklerindendir (TÜBİTAK, 2022). Özellikle Türkiye Bursları gibi projelerle entegre edilen dijital platformlar, uluslararası öğrencilere Türkiye'nin kültürel ve akademik zenginliklerini tanıtmaya fırsatı yaratmaktadır (YTB, 2023).

Dijitalleşme aynı zamanda Türkiye'nin eğitim alanında dijital yumuşak gücünü artırma stratejilerine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda eğitim, kültür ve teknoloji alanında dijital araçları aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Özdemir ve Yılmaz (2019), Türkiye'nin dijital eğitim platformları aracılığıyla yurtdışındaki öğrencilere ulaşmaya çalıştığını ve bu platformların Türk kültürünü tanıtmada önemli bir işlev gördüğünü ifade etmektedir. Türkiye'nin dijital eğitim alanındaki projeleri, özellikle Türkçe öğrenim programları ve Türk kültürüyle ilgili dijital içerikler, Türkiye'nin dijital yumuşak gücünün artırılmasında etkili bir araç olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Erasmus ve diğer uluslararası eğitim projelerinde yer alarak, dijital teknolojilerle Türk kültürünü küresel düzeyde tanıtan projeler düzenlemesi, eğitim diplomasisi açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Duman, 2020).

3. EĞİTİM DİPLOMASİSİ: TANIM VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Eğitim diplomasisi, bir ülkenin eğitim sistemini, politikalarını ve kaynaklarını uluslararası ilişkilerdeki etki alanını genişletmek, kültürel bağları güçlendirmek ve küresel diplomatik stratejilerini desteklemek amacıyla kullandığı bir diplomasi türüdür. Bu kavram, özellikle küreselleşme ve dijitalleşme ile birlikte daha da önem kazanmış ve ülkeler için kültürel, eğitimsel ve teknolojik alanlarda bir "yumuşak güç" stratejisi olarak kabul edilmiştir (Nye, 2004). Eğitim, bir ülkenin uluslararası imajını şekillendiren ve küresel ölçekte ilişkiler kurmasına yardımcı olan temel araçlardan biri haline gelmiştir. Eğitim diplomasisi, genellikle resmi ve gayri resmi kanallar aracılığıyla yürütülen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, devletler, üniversiteler, akademik kuruluşlar ve diğer eğitimle ilgili aktörler arasında yapılan iş birliğini kapsamaktadır. Eğitim diplomasisinin temel amaçları arasında kültürel etkileşim, akademik iş birliği, bilgi paylaşımı ve karşılıklı anlayış geliştirilmesi yer almaktadır (Börzel & Ris-

se, 2009). Eğitim diplomasisi aynı zamanda bir ülkenin eğitim altyapısının, dilinin ve kültürünün yumuşak güç aracılığıyla dünyaya tanıtılmasını sağlamaktadır.

Eğitim diplomasisi, bir ülkenin kültürel ve eğitimsel yumuşak gücünü artırmak amacıyla çeşitli araçlar kullanmaktadır. Uluslararası öğrenci değişim programları, örneğin Fulbright ve Erasmus, öğrencilere farklı kültürleri tanıma ve kültürel diplomasi yoluyla bir ülkenin değerlerini öğrenme fırsatı sunmaktadır (Altbach & Knight, 2007). Yurtdışı eğitim fırsatları ve burs programları, akademik iş birliğini artırmak ve gelecekteki liderler arasında kültürel bağlar kurmak için önemli bir araçtır. Türkiye Bursları, Türkiye'nin kültürel ve eğitimsel yumuşak gücünü pekiştiren bir örnektir. Üniversiteler arası iş birliği ve akademik projeler de eğitim diplomasisinin önemli bileşenlerindendir (Green, 2011). Dijital eğitim, çevrimiçi kurslar ve sanal öğrenme ortamları ile eğitim diplomasisini küresel ölçekte yaygınlaştırmakta böylece fiziksel sınırların ötesine geçerek daha geniş kitlelere ulaşmaktadır (Friedman, 2016).

Eğitim diplomasisi, Joseph Nye'nin yumuşak güç teorisiyle doğrudan ilişkilidir. Nye (2004), yumuşak gücü, bir ülkenin cazibesi ve ikna gücüyle diğerlerini etkileme kapasitesi olarak tanımlamaktadır. Eğitim, bir ülkenin kültürünü, dilini ve değerlerini yaymada önemli bir yumuşak güç aracıdır. Eğitim diplomasisi, ülkelerin eğitim programlarını ve araçlarını, uluslararası ilişkilerdeki etkilerini artırmak için kullandıkları bir stratejidir. Dijitalleşme, eğitim diplomasisini dönüştürerek, çevrimiçi platformlar ve sanal eğitimle kültürel etkileşimi artırmış ve küresel düzeyde fırsat eşitliği sağlamıştır (Zhu & Liu, 2020).

3.1. Türkiye'nin Eğitim Diplomasisi ve Dijital Yumuşak Güç Stratejisi

Türkiye, son yıllarda eğitim diplomasisi konusunda önemli adımlar atmıştır. Türkiye Bursları gibi uluslararası burs programları, yabancı öğrencileri Türkiye'ye çekerek, kültürel etkileşimi artırmakta ve Türkiye'nin yumuşak güç stratejilerini desteklemektedir. Eğitimde dijitalleşme, Türkiye'nin eğitim diplomasisinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye, çevrimiçi eğitim platformları aracılığıyla sadece yurtiçindeki öğrencilere değil aynı zamanda yurtdışındaki öğrencilere de ulaşmayı hedeflemektedir. EBA, BTK Akademi gibi platformlar, Türkiye'nin dijital yumuşak güç stratejisine katkı sağlamaktadır (Yavuz, 2020). Türkiye'nin çevrimiçi eğitim platformları, özellikle kültürel diplomasi bağlamında da önemli bir rol oynamaktadır. EBA gibi platformlar, öğrencilerin Türkçe öğrenmelerini ve Türk kültürünü tanımalarını sağlayarak, Türkiye'nin kültürel değerlerini dünyaya tanıtmaktadır (Köse, 2018). Ayrıca bu tür dijital

platformlar, Türkiye'nin eğitim alanındaki uluslararası iş birliği ve etkisini artıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye'nin çevrimiçi eğitim platformları, uluslararası öğrencilere yönelik eğitim fırsatları sunarken, aynı zamanda Türkiye'nin eğitimdeki dijitalleşme kapasitesini küresel alanda sergileyen önemli bir güç kaynağı olmuştur.

4. ÇEVİRİMİÇİ EĞİTİM PLATFORMLARI

Çevrimiçi eğitim platformları, internetin yaygınlaşmasıyla hızla gelişmiş ve eğitimde büyük dönüşümlere yol açmıştır. Dijital teknolojilerin benimsenmesi, bilgiye erişimi demokratikleştirerek öğrenme süreçlerini dönüştürmüştür. Anderson ve Dron (2011), çevrimiçi eğitim ortamlarının esneklik ve erişilebilirlik sunduğunu belirtirken Bates (2015), öğrencilere zaman ve mekân sınırlarını aşan öğrenme fırsatları sunduğunu vurgulamaktadır. Coursera, edX ve Khan Academy gibi platformlar, küresel ölçekte eğitim içerikleri sunarak öğrencilere kolay erişim sağlamaktadır. Bu platformlar, öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak eğitimde fırsat eşitliği yaratmaktadır. Ancak kültürel ve dilsel zorluklar, küresel ölçekte etkili kullanımı engelleyebilir. Laurillard (2012), çevrimiçi eğitimin Batı merkezli içeriklere dayandığını ve kültürel bağlamda anlaşılmasını zorlaştırabileceğini belirtirken, Mason ve Rennie (2008), içeriklerin farklı dillere çevrilmesinin küresel erişimi artırdığını savunmaktadır. Çevrimiçi eğitim, öğrencilerin kendi hızlarında öğrenmelerine ve etkileşimli sosyal öğrenme fırsatları sağlamalarına olanak tanımaktadır (Siemens, 2005; Brown & Duguid, 2000). Ayrıca çevrimiçi platformlar, küresel ekonomiye katkı sağlayarak iş gücü yetiştirme ve beceri geliştirme alanında büyük potansiyel taşımaktadır (Friedman, 2005). Eğitim sertifikaları, bireylerin kariyer gelişimlerine katkı sağlarken, esnek öğrenme imkânları da profesyonel gelişimlerini desteklemektedir (Bali, 2014).

Sonuç olarak, çevrimiçi eğitim platformları küresel eğitimde dönüşüm yaratmış, fırsat eşitliği sağlamış ve bireylerin küresel ekonomiye katkı yapma kapasitelerini artırmıştır. Ancak başarılı bir küresel eğitim için dilsel, kültürel ve teknolojik engellerin aşılması gerekmektedir. Gelecekte daha yerelleştirilmiş, etkileşimli ve erişilebilir öğrenme ortamları, çevrimiçi eğitimin küresel etkisini artıracaktır.

4.1. Türkiye'deki Çevrimiçi Eğitim Platformları

Türkiye, dijitalleşen dünyaya uyum sağlamak ve eğitimde fırsat eşitliğini artırmak amacıyla çevrimiçi eğitim platformlarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu platformlar, sadece yurtiçindeki bireylere eğitim sunmakla kalmayıp, Türkiye'nin uluslararası düzeyde bilgi ve teknoloji birikimi-

ni paylaşmasını da sağlamaktadır. Türkiye’de öne çıkan çevrimiçi eğitim platformları şunlardır:

1. Eğitim Bilişim Ağı (EBA): Eğitim Bilişim Ağı (EBA), Türkiye’nin dijital eğitimdeki en önemli projelerinden biridir. 2010 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan EBA, öğrencilere ve öğretmenlere dijital eğitim materyalleri sunarak eğitimde teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmayı amaçlamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2020). EBA, ders içerikleri, video dersler, testler ve etkileşimli kitaplar gibi çeşitli dijital kaynaklar sağlar ve özellikle pandemi döneminde uzaktan eğitim sürecinde büyük bir destek sunmuştur. Öğrencilerin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerini hedefleyen EBA, eğitim süreçlerine aktif katılımı teşvik etmektedir.

EBA, yalnızca Türkiye’deki eğitim sistemine katkı sağlamakla kalmayıp, Türkiye’nin küresel eğitim diplomasisinin bir aracı olarak da önemli bir rol oynamaktadır. Dijital eğitim içeriklerinin bölgesel ve küresel iş birliklerine katkı sağladığı EBA, pandemi sürecinde dünya çapında erişime açılmış ve Türkiye’nin eğitim sistemini küresel ölçekte tanıtmıştır (Doğanay ve Yılmaz, 2021). Bu platform, eğitimde dijitalleşme ve eğitim diplomasisi alanında Türkiye’nin yumuşak gücünü pekiştiren bir araç olarak önemli bir yer tutmaktadır. Gelecekte, EBA gibi platformların uluslararası iş birliği ve eğitimde dijitalleşmenin hızlanmasıyla daha büyük bir rol oynaması beklenmektedir.

2. BTK Akademi: BTK Akademi, Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’na bağlı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından geliştirilen bir çevrimiçi eğitim platformudur. Bilişim teknolojileri, dijital güvenlik, yazılım geliştirme ve internet teknolojileri gibi alanlarda eğitim fırsatları sunarak bireylerin dijital becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2021). Hem kişisel kullanıcılar hem de profesyonellere yönelik kapsamlı eğitimler sağlayan platform, dijital güvenlik ve siber güvenlik gibi kritik konularda farkındalık yaratmaktadır. Ayrıca kamu ve özel sektöre dijital dönüşüm süreçlerinde destek vererek kullanıcılarına ücretsiz eğitim materyalleri sunmaktadır.

BTK Akademi, uluslararası öğrencilere de eğitim fırsatları sunarak Türkiye’nin dijital eğitimdeki gücünü küresel ölçekte tanıtmaktadır. Dijital dönüşüm sürecine katkı sağlayan bu platform, Türkiye’nin eğitim ve teknoloji alanındaki itibarını artırırken, dijitalleşme stratejileriyle uyumlu olarak uluslararası iş birliklerine zemin hazırlamaktadır (Karagöz & Demir, 2022). Siber güvenlikten yazılım geliştirmeye kadar geniş bir eğitim yelpazesi sunan BTK Akademi, Türkiye’nin dijital gücünü küresel çapta pekiştiren önemli bir platformdur.

3. Uzaktan Eğitim Kapısı: Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından hayata geçirilen Uzaktan Eğitim Kapısı, kamu ve özel sektöre yönelik eğitimlerin yanı sıra bireysel kullanıcılar için de tasarlanmıştır. Geniş bir eğitim içeriği sunar ve özellikle kamu çalışanlarının mesleki gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir (Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2021). Türkçe içeriklerin yanı sıra çok dilli destekle uluslararası kullanıcılara da hitap etmektedir.

Uzaktan Eğitim Kapısı, Türkiye'nin dijital eğitim kapasitesini ve eğitimdeki yumuşak gücünü küresel ölçekte pekiştirebilecek bir platform olarak da değerlendirilebilir. Eğitimde dijitalleşmenin artan önemi, Türkiye'nin eğitim stratejilerinin dünya genelinde daha fazla tanınmasını ve iş birliği fırsatlarının artmasını sağlayabilir. Türkiye'nin uzaktan eğitim alanındaki tecrübeleri, başka ülkelerle yapılan eğitim iş birlikleri ve eğitim alanındaki projelerde önemli bir rol oynayabilir (Doğan ve Çelik, 2023). Uzaktan Eğitim Kapısı, Türkiye'nin eğitim sisteminde dijitalleşmeyi hızlandıran ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden bir platformdur. Öğrenciler ve öğretmenler için çevrimiçi eğitim içerikleri sunarak eğitim süreçlerinin verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda pandemi gibi olağanüstü durumlarda eğitimin sürekliliğini sağlamak ve dijital eğitim fırsatları sunmak adına kritik bir rol oynamaktadır. Uzaktan Eğitim Kapısı, eğitimdeki dijital dönüşümün en önemli araçlarından biri olarak Türkiye'nin küresel eğitim diplomasisinde de etkin bir rol oynayabilir.

4. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi (AÖF): 1982 yılında kurulmuş olup, Türkiye'nin açık öğretim alanındaki en köklü ve geniş kapsamlı eğitim sistemlerinden biridir. AÖF, uzaktan eğitim modeli ile öğrencilere, fiziksel olarak kampüse gitmeden yükseköğretim imkânı sunmaktadır. Esnek eğitim yapısı, öğrencilere kendi hızlarında ve zamanlarını diledikleri gibi ayarlayarak eğitim alma fırsatı vermektedir. Bu model, çalışan bireyler, ev hanımları, engelli kişiler ve farklı coğrafi bölgelerdeki öğrencilere ulaşarak, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaktadır.

AÖF, lisans ve ön lisans seviyesinde geniş bir program yelpazesi sunmakta ve özellikle Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşları ile uluslararası öğrencilere de eğitim imkânı tanımaktadır. Bu şekilde Türkiye'nin eğitim kapasitesini uluslararası alanda tanıtarak, eğitim diplomasisinin dijitalleşmiş bir versiyonunu oluşturur. AÖF, Türk üniversitelerinin küresel tanınırlığını artıran ve Türkiye'nin eğitim alanındaki yumuşak gücünü pekiştiren önemli bir platformdur (Karaca & Özkan, 2022).

AÖF'nin sunduğu bu eğitim fırsatları, Türkiye'nin dijital eğitimdeki gücünü küresel çapta tanıtarak, eğitimde fırsat eşitliği sağlayan bir model oluşturur. Eğitim alanında dijitalleşmenin gücünü yansıtan AÖF, her

yaştan ve her kesimden bireye yükseköğretime erişim imkânı sunarak Türkiye'nin eğitim diplomasisine katkı sağlamaktadır.

5. Türkiye Bursları Eğitim Platformu: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından sunulan bir platformdur ve yurtdışından gelen öğrencilere Türkiye'de burslu eğitim fırsatları sunmaktadır (YTB, 2021). Platform, öğrencilere Türkçe dil kursları, kültürel uyum programları ve akademik destek gibi kaynaklar sağlamaktadır. Bu burslar, Türkiye'nin uluslararası tanınırlığını artırarak ülkenin yumuşak güç stratejisini güçlendirmektedir. Öğrenciler Türkiye'de eğitim alırken Türk kültürünü, tarihini ve değerlerini deneyimlemekte ve Türkiye'nin yurtdışındaki etkisini artırmaktadır. Aynı zamanda platform sosyal ve kültürel etkinliklerle öğrencilerin Türkiye'ye entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Aksoy & Demirtaş, 2022). Türkiye Bursları, Türkiye'nin küresel eğitim diplomasisini güçlendirerek uluslararası ilişkilerde önemli bir etki alanı yaratmakta ve eğitimde fırsat eşitliği sağlamaktadır.

6. Khan Academy Türkçe: dünya çapında tanınan ve ücretsiz eğitim içerikleri sunan Khan Academy platformunun Türkçe versiyonudur. 2008 yılında Salman Khan tarafından kurulan bu platform, başlangıçta yalnızca İngilizce içerik sunarken zamanla farklı dillere uyarlanarak geniş bir öğrenci kitlesine ulaşmıştır (Khan Academy Türkçe, 2021). Türkiye'de Vehbi Koç Vakfı iş birliğiyle Türkçe içerikler sunan Khan Academy Türkçe, Türk öğrencilere kaliteli eğitim materyalleri ve video dersler sağlayarak eğitimde fırsat eşitliğini amaçlamaktadır. Matematik, fen bilimleri, ekonomi ve daha birçok alanda dersler sunan platform, Türkiye'nin eğitim sistemine katkı sağlarken, Türkiye'nin kültürel ve akademik değerlerini uluslararası arenada tanıtmaktadır (Koç & Yılmaz, 2022). Bu platformlar, dijitalleşmenin sunduğu fırsatlar sayesinde Türkiye'nin eğitimdeki yumuşak gücünü artırmayı hedeflemektedir.

4.2. Çevrimiçi Eğitim Platformlarının Dijital Yumuşak Güçteki Rolü

Çevrimiçi eğitim platformları, bir ülkenin bilgi birikimini, teknolojik altyapısını ve eğitim sisteminin kalitesini küresel ölçekte sergileyen önemli araçlardır. Örneğin, Türkiye'nin Eğitim Bilişim Ağı (EBA) gibi platformları, hem yurtiçindeki öğrencilerin eğitimine katkı sağlamakta hem de uluslararası arenada Türkiye'nin eğitim ve teknoloji alanındaki yetkinliğini göstermektedir (Kaya, 2021).

Bu platformlar, sadece bilgi aktarımı değil aynı zamanda kültürel değerlerin ve dilin küresel ölçekte tanıtılması için de bir fırsat sunmaktadır. Bir çevrimiçi platform üzerinden sunulan eğitim materyalleri, bir ülkenin değerlerini ve vizyonunu yansıtarak o ülkenin imajını olumlu yönde şekil-

lendirebilir (Hunter, 2019). Ayrıca bu platformlar uluslararası öğrencilere kolay erişim sağlayarak bir ülkenin akademik ve bilimsel iş birliği olanaklarını genişletmektedir.

4.3. Uluslararası Eğitimde Dijitalleşmenin Küresel Diplomasiye Katkısı

Dijital eğitim, sadece Türkiye için değil diğer ülkeler için de kültürel etkileşimi artıran ve diplomatik ilişkileri güçlendiren önemli bir araç olmuştur. Özellikle çevrimiçi kurslar, dijital sertifikalar ve sanal eğitim programları, ülkeler arasında etkileşimi ve kültürel anlayışı geliştiren önemli unsurlar haline gelmiştir. Bu alandaki en önemli örneklerden biri *Coursera* ve *edX* gibi küresel çevrimiçi platformların sunduğu sertifikalı programlar ve kurslar aracılığıyla sağlanan kültürel ve akademik iş birliğidir. Bu tür platformlar, farklı coğrafyalarda eğitim fırsatlarını erişilebilir hale getirirken bir ülkenin uluslararası prestijini artıran bir faktör olarak da işlev görmektedir (Zhu & Liu, 2020).

Türkiye'nin çevrimiçi eğitim platformları da benzer şekilde dijitalleşmenin sunduğu olanakları kullanarak küresel diplomasiye katkı sağlamaktadır. Türkiye, dijital eğitim platformları aracılığıyla diğer ülkelerle kültürel ve akademik iş birliği fırsatlarını artırmakta kültürler arası etkileşimi güçlendirmekte ve Türkiye'nin yumuşak gücünü küresel düzeyde tanıtmaktadır (Çalışkan & Yavuz, 2019). Eğitim diplomasisi ve dijital yumuşak güç stratejisi, Türkiye'nin küresel diplomasiye katkı sağlama potansiyelini artırmaktadır. Eğitimde dijitalleşme, Türkiye'nin kültürel ve akademik değerlerini küresel ölçekte tanıtarak, yumuşak güç stratejisinin önemli bir aracı haline gelmiştir.

5. SONUÇ

Dijitalleşme çağında yumuşak güç, uluslararası ilişkilerde ülkelerin etkisini artırmak için geleneksel araçların ötesine geçerek dijital platformlar aracılığıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Eğitim, bu dijital dönüşümün en güçlü araçlarından biri haline gelmiş, çevrimiçi eğitim platformları ise bilgi paylaşımını kolaylaştıran ve kültürel değerleri tanıtan etkili diplomasi araçları olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye, geliştirdiği çevrimiçi eğitim platformlarıyla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli bir yumuşak güç stratejisi yürütmektedir.

Eğitim Bilişim Ağı (EBA), BTK Akademi ve Uzaktan Eğitim Kapısı gibi platformlar, yalnızca Türkiye'nin eğitimdeki dijitalleşme çabalarını temsil etmekle kalmayıp aynı zamanda küresel düzeyde bir eğitim markası oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu platformlar, Türkiye'nin teknolojik ve

akademik yetkinliklerini sergileyerek, kültürel ve dilsel değerlerini yaygınlaştırmakta ayrıca uluslararası iş birliği fırsatlarını artırmaktadır. Özellikle pandemi döneminde EBA gibi platformların uluslararası öğrencilere açılması, Türkiye'nin dijital eğitim alanındaki kapasitesini gözler önüne sermiştir. Bununla birlikte çevrimiçi eğitim platformlarının diplomatik etkisini daha da artırabilmek için stratejik adımlar atılması gerekmektedir. Bu adımlar arasında platformların çok dilli içeriklerle desteklenmesi, uluslararası sertifika programlarının artırılması ve Türkiye'nin kültürel unsurlarını öne çıkaran özel eğitim modüllerinin tasarlanması yer almaktadır. Aynı zamanda platformların daha fazla uluslararası erişim sağlaması için küresel ortaklıklar geliştirilmesi kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak Türkiye'nin çevrimiçi eğitim platformları, dijital yumuşak güç stratejisinin etkili bir parçası olma potansiyeline sahiptir. Bu platformlar, Türkiye'nin kültürel diplomasisinin araçları olarak kullanılmakta, uluslararası alanda eğitimde yenilikçi çözümler sunarak Türkiye'nin küresel diplomasi hedeflerine katkı sağlamaktadır. Eğitim alanındaki bu dijital dönüşüm, sadece mevcut başarıların sürdürülmesini değil, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası prestijini ve etki alanını genişletmesini sağlayacak önemli bir fırsattır.

Türkiye'nin çevrimiçi eğitim platformları, eğitimde dijitalleşmenin ve yumuşak güç stratejilerinin birer örneği olarak, ülkenin küresel diplomasiye katkı sağlama potansiyelini artırmaktadır. Bu platformlar, hem Türkiye'nin kültürel ve akademik değerlerini tanıtmada hem de uluslararası öğrencilerle etkileşim kurarak ülkenin imajını güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Gelecekte çevrimiçi eğitim, daha fazla yerelleştirme, etkileşimli öğrenme ortamları ve daha geniş erişim fırsatları sunarak küresel eğitimdeki etkisini daha da artıracaktır. Türkiye'nin dijitalleşme sürecindeki bu adımları, uluslararası ilişkilerde ve eğitim diplomasisinde önemli bir dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. & Demirtaş, T. (2022). Türkiye'nin eğitim diplomasisi ve Türkiye bursları eğitim platformunun rolü. *Uluslararası Eğitim Politikaları Dergisi*, 4(2), 40-55.
- Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3-4), 290-305.
- Anderson, T., & Dron, J. (2011). *Teaching crowds: Learning and teaching in a connected world*. AU Press.
- Anguelov, C. (2012). *The internationalization of higher education: A critical perspective*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Aydın, H. (2020). *Dijitalleşme ve eğitimde fırsat eşitliği*. Eğitim Bilimleri Dergisi, 25(1), 45-60.
- Bali, M. (2014). The role of open and distance learning in globalization. *Journal of Distance Education*, 35(1), 67-76.
- Bates, T. (2015). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning*. Tony Bates Associates Ltd.
- Berkowitz, E. (2021). Digital education: Trends and opportunities. *Education Technology Research*, 29(3), 42-56. <https://doi.org/10.1080/2576341X.2021.1894175>
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2021). *BTK Akademi Eğitim Platformu*. 14.12.2024
- Bjola, C., & Holmes, P. (2015). *Digital diplomacy: Theory and practice*. Routledge.
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2009). The transformation of the state? Beyond the dichotomy of international and domestic. *Journal of European Public Policy*, 16(7), 1061-1078.
- Brown, J. S., & Duguid, P. (2000). *The social life of information*. Harvard Business Press.
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*. Polity.
- Cevik, B. (2020). *Eğitimde dijital dönüşüm: Türkiye örneği*. Eğitim Yayınevi.
- Cull, N. J. (2008). *The Cold War and the United States Information Agency: American propaganda and public diplomacy, 1945-1989*. Cambridge University Press.
- Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi (2021). *Uzaktan Eğitim Kapısı Tanıtım Raporu*. Cumhurbaşkanlığı Yayınları. 15.12.2024
- Cunningham, B., & Craig, D. (2019). *Digital diplomacy: A new era of international relations*. Routledge.

- Çalışkan, N., & Yavuz, M. (2019). *Yeni medya ve dijital diplomasi*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, A. & Çelik, B. (2023). Türkiye'nin eğitim diplomasisi ve uzaktan eğitim kapısı. *Uluslararası Eğitim Politikaları ve Stratejiler Dergisi*, 5(2), 45-60.
- Doğanay, A. ve Yılmaz, B. (2021). Dijital Eğitim Platformları ve Eğitim Diplomasisi: EBA Örneği. *Uluslararası Eğitim ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 45-60..
- Duman, N. (2020). *Dijitalleşme ve eğitim politikaları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Friedman, T. L. (2005). *The world is flat: A brief history of the twenty-first century*. Farrar, Straus and Giroux.
- Friedman, T. L. (2016). *Thank you for being late: An optimist's guide to thriving in the age of acceleration*. Farrar, Straus and Giroux.
- Gartzke, E. (2014). *The politics of cyber security*. Cambridge University Press.
- Göksel, A. (2020). *Dijital iletişimde yeni stratejiler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Green, T. (2011). *E-learning: Theories and applications*. Routledge.
- Hunter, M. (2019). *Digital education and its global impact*. Educational Policy Studies, 32(4), 214-230.
- Karagöz, H. & Demir, S. (2022). Türkiye'nin dijitalleşme sürecinde BTK Akademi'nin rolü. *Dijital Dönüşüm ve Eğitim Dergisi*, 6(1), 33-49.
- Kaya, E. (2021). *Sosyal medya ve eğitimde dijital stratejiler*. Eğitim Yayıncılık.
- Kelleher, A. (2009). *Cyber diplomacy: The United States and the global internet*. Palgrave Macmillan.
- Khan Academy Türkçe. (2021). *Eğitimde Fırsat Eşitliği Raporu*. Vehbi Koç Vakfı Yayınları.
- Koç, A. & Yılmaz, E. (2022). Dijital eğitim ve uluslararası iş birlikleri: khan academy Türkçe örneği. *Eğitim ve Teknoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 15-30.
- Knight, J. (2012). *Internationalization: A decade of change*. Journal of International Education in Business, 4(2), 9-25.
- Köse, H. (2021). *Dijital dönüşüm ve eğitim politikaları*. Akademik Eğitim Dergisi, 29(1), 110-123.
- Köse, F. (2018). *Dijitalleşme ve eğitimdeki yeri*. Eğitim Teknolojileri Dergisi, 14(2), 99-110.
- Laurillard, D. (2012). *Teaching as a design science: Building pedagogical patterns for learning and technology*. Routledge.
- Manor, I. (2018). *Global education in the digital era*. Springer.
- Mason, R., & Rennie, F. (2008). *E-learning: The key concepts*. Routledge.

- Melissen, J. (2005). *The new public diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.
- Nye, J. S. (1990). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. Public Affairs.
- Seib, P. (2012). *The future of diplomacy*. PoliPointPress.
- Siemens, G. (2005). *Connectivism: A learning theory for the digital age*. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3-10.
- Thussu, D. K. (2018). *International communication: A media studies approach*. Sage Publications.
- TÜBİTAK. (2022). *Dijital dönüşüm ve Türkiye'nin eğitim stratejileri*. TÜBİTAK Yayınları.
- Yavuz, M. (2020). *Yeni medya, dijital stratejiler ve eğitimde dönüşüm*. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- YTB. (2023). *Dijital diplomasi ve eğitim politikaları*. Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Zhao, Y., & Zhu, X. (2015). *The impact of digital media on education: A global perspective*. Educational Technology Research and Development, 63(2), 149-162.
- Zhu, Z., & Liu, Y. (2020). *Digital education and the future of learning*. Springer.

SOCIAL AND POLITICAL PATTERN RECOGNITION FROM BIG DATA: AN APRIORI ALGORITHM STUDY

Vahit ÇALIŞIR

1. INTRODUCTION

Which political institution or actor would not want to know the likelihood of receiving votes from a specific voter group? Or who would not want to see the probability of a particular voter group leaning toward them or already supporting them? Until today, politicians have consulted political communication experts to obtain this information. In traditional political communication studies, the primary method used by scientists has been to measure public opinion through surveys and try to summarize the public opinion for politicians using descriptive statistics. This study highlights the ease of obtaining patterns from big data by bringing together the disciplines of political communication and computer sciences. The research question is, “How should the Apriori Algorithm applications improve the future of the Political Communication discipline?”

Why this question: The most fundamental feature that makes machines significant for political sciences is that people, and indeed the whole world, live in the age of big data (Sarker et al, 2020).

While it remains unclear whether technology shapes society or society shapes technology (Gieryn, 1994) political communication scientists have long realized that surveys alone are no longer sufficient as they strive to study both political culture and the changes within this society due to technology.

To measure the political behaviors of humans who share their political views and increasingly engage in political socialization in digital environments, the efforts to scrape, find, and extract desired data from vast data piles scattered across the digital ocean and to understand the trajectory of that data, have now become the daily routine of the political communication discipline (Nettleton et al, 2013; Injadat et al, 2016).

1.1. APRIORI ALGORITHM

Various effective models and algorithms, each with advantages and disadvantages, are used in pattern recognition. In this study, the “Apriori Algorithm” has been utilized. Researchers in political science aim to understand the direction, strength, and probability of relationships between events. The primary goal is to uncover the relationships embedded within big data, where each piece of data represents an event.

The Apriori algorithm, introduced by R. Agrawal and R. Srikant in 1994, is designed to identify frequent item sets within a dataset for Boolean association rule mining (Wang et al, 2009) It is named “Apriori” because it leverages prior knowledge about the properties of frequent item sets.

2. METHOD

This section explains the data used in the analysis and the algorithm applied.

2.1. DATA

2.1.1. Overview

This study utilizes data from the World Values Survey (WVS) and macroeconomic indicators from the World Bank to apply the Apriori Algorithm to extract the political patterns of Turkish Society. The dataset combines responses from various WVS waves¹, focusing on variables that reflect political attributes. Additionally, economic indicators relevant to the studied periods are included.

2.1.2. Dataset Description

Sources of Data:

World Values Survey (WVS): A series of national surveys conducted in various countries to gather data on people’s values and beliefs, including political orientation, personal satisfaction, and social values.

World Bank: Provides macroeconomic indicators such as unemployment and inflation rates.

1 <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

Sample Size:

The dataset includes responses from 2.415 participants (Wave7 for Türkiye). The Codebook of the survey is also available in the appendices.

3. APPLICATION of THE ALGORITHM

The Apriori Algorithm was applied to the dataset using Python, incorporating two different groups of variables.

A. TEST 1

This test implemented the Apriori algorithm using the following variables from the dataset. These variables were selected based on their relevance to political behavior and their ability to provide meaningful insights into voting patterns and political preferences.

1) Variables

Q240: Left-right political scale

Description: This variable captures the respondents' self-placement on a left-right political spectrum. The scale ranges from 1 to 10, where 1 represents the far left and 10 represents the far right. This variable helps in understanding the political orientation of individuals.

Q252: Satisfaction with the political system performance

Description: These variables measure respondents' satisfaction with the political system's performance. The responses are categorized on a scale ranging from "Very dissatisfied" to "Very satisfied." This variable provides insights into the public's perception of the political system's effectiveness.

Q251: How democratically is this country being governed today?

Description: This variable assesses the respondents' views on how democratically their country is governed. The responses are measured on a scale from 1 to 10, with 1 indicating "Not at all democratic" and 10 indicating "Completely democratic". This variable is crucial for understanding public opinion on the state of democracy in the country.

Q223_ABREV: Party preference Abbreviation

Description: These variables record the party preference of the respondent's using abbreviations. Each abbreviation corresponds to a specific political party. This variable is essential for analyzing the population's voting preferences and party support.

4. RESULTS

According to the test results, twenty patterns were recognized from the dataset from applied variables for AK Party (Governing Party in Türkiye).

Apriori Test Results for AK Party

	antecedents	consequents	support	confidence	lift
0	(AK_Parti)	(Almost_Good)	0.150311	0.327027	1.282.095
1	(Almost_Good)	(AK_Parti)	0.150311	0.589286	1.282.095
2	(AK_Parti)	(Almost_Very_Good)	0.079917	0.173874	1.590.551
3	(Almost_Very_Good)	(AK_Parti)	0.079917	0.731061	1.590.551
4	(AK_Parti)	(Center)	0.080331	0.174775	0.732780
5	(Center)	(AK_Parti)	0.080331	0.336806	0.732780
6	(AK_Parti)	(Center_to_Right)	0.062526	0.136036	1.308.873
7	(Center_to_Right)	(AK_Parti)	0.062526	0.601594	1.308.873
8	(AK_Parti)	(Ext_Right)	0.106418	0.231532	1.664.133
9	(Ext_Right)	(AK_Parti)	0.106418	0.764881	1.664.133
10	(AK_Parti)	(Good)	0.185093	0.402703	1.484.774
11	(Good)	(AK_Parti)	0.185093	0.682443	1.484.774
12	(AK_Parti)	(Good_but)	0.104762	0.227928	0.982939
13	(Good_but)	(AK_Parti)	0.104762	0.451786	0.982939
14	(AK_Parti)	(No_Idea)	0.071636	0.155856	0.695734
15	(No_Idea)	(AK_Parti)	0.071636	0.319778	0.695734
16	(AK_Parti)	(Right)	0.084472	0.183784	1.484.407
17	(Right)	(AK_Parti)	0.084472	0.682274	1.484.407
18	(AK_Parti)	(Very_Good)	0.077433	0.168468	1.716.672
19	(Very_Good)	(AK_Parti)	0.077433	0.789030	1.716.672

The Apriori Algorithm analysis revealed significant patterns in the voting tendencies of individuals with particular political views toward the AK Party. Out of 20 identified patterns, only those with a likelihood of occurrence more significant than 50% were considered for evaluation.

15.03% of those considering the country's democratic performance "Almost Good" voted for the AK Party (Support: 0.150311). The likelihood of these individuals voting for the AK Party is 58.93% (Confidence: 0.589286). The lift value 1.282 indicates that this relationship is 28.2% stronger than if the two events were independent. This suggests that considering the democratic performance as "Almost Good" increases the likelihood of voting for the AK Party.

understand the patterns of political behavior and how certain viewpoints are more strongly associated with voting for the AK Party.

The patterns identified for the main opposition party, CHP, in the study, are as follows. However, as can be seen, the relationships are not as significantly strong as those observed for the AK Party.

TABLE 2
Apriori Test Results for CHP

	antecedents	consequents	support	confidence	lift
0	(CHP)	(Center)	0.050104	0.233141	0.977491
1	(Center)	(CHP)	0.050104	0.210069	0.977491
2	(Good_but)	(CHP)	0.051346	0.221429	1.030.347
3	(No_Idea)	(CHP)	0.064182	0.286506	1.333.166
4	(CHP)	(Some_Bad)	0.065424	0.304432	1.842.612
5	(Some_Bad)	(CHP)	0.065424	0.395990	1.842.612

The patterns identified for the main opposition party, CHP, reveal some interesting associations, though they are not as significantly strong as those observed for the AK Party. For example, 5.01% of CHP voters identify as “Center (5 in the scale)” (Support: 0.050104). A CHP voter’s probability of identifying as “Center” is 23.31% (Confidence: 0.233141). The lift value of 0.977 indicates that this relationship is 2.25% less likely than it would be if the two events were independent, suggesting a slightly negative association between voting for CHP and identifying as “Center.”

Similarly, 5.01% of those who identify as “Center” vote for CHP (Support: 0.050104), with a probability of 21.01% (Confidence: 0.210069) and a lift value of 0.977, again indicating a slightly negative association. For those who rate the political system performance as “Good but,” 5.13% vote for CHP (Support: 0.051346). The probability of these individuals voting for CHP is 22.14% (Confidence: 0.221429).

The lift value 1.030 suggests a 3.0% higher likelihood than expected if the two events were independent, indicating a slightly positive association.

Additionally, 6.42% of those with “No Idea” about the political system’s performance voted for CHP (Support: 0.064182). The probability of these individuals voting for CHP is 28.65% (Confidence: 0.286506). The lift value of 1.333 indicates a 33.3% higher likelihood than expected if the two events were independent, suggesting a positive association between having no idea about the political system and voting for CHP.

For those who rate the political system performance as “Some Bad,” 6.54% vote for CHP (Support: 0.065424). The probability of these individuals voting for CHP is 39.60% (Confidence: 0.395990).

The lift value of 1.843 indicates an 84.3% higher likelihood than expected if the two events were independent, suggesting a strong positive association between rating the system as “Some Bad” and voting for CHP. Conversely, 6.54% of CHP voters rate the political system performance as “Some Bad” (Support: 0.065424), with a probability of 30.44% (Confidence: 0.304432) and a lift value of 1.843, again indicating a strong positive association.

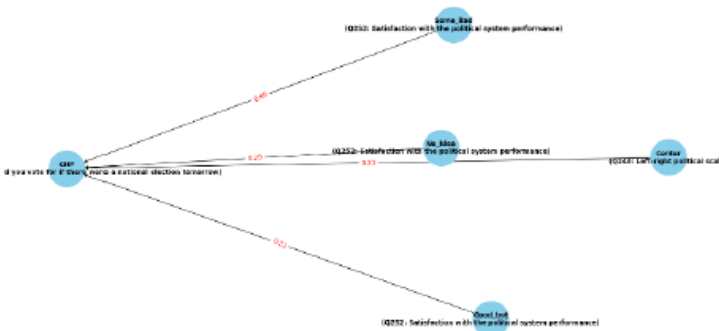

FIGURE 2. Network Graph of the Associations Related to the CHP

3) Comparison of the Parties

The Apriori Algorithm has revealed distinct patterns in the voting tendencies towards the AK Party and the CHP. For the AK Party, the associations are notably strong, particularly among those who view the country’s democratic performance positively or identify with right-leaning political ideologies. The lift values for the AK Party consistently show a higher-than-expected likelihood, emphasizing the significant relationship between these political views and the possibility of voting for the AK Party.

On the other hand, the patterns for the CHP are comparatively weaker. While there are positive associations, they are not as pronounced. For instance, the association between identifying as “Center” and voting for CHP is slightly negative, and other positive associations do not exhibit as strong a lift as those for the AK Party. This suggests that the CHP’s voter base might be more diverse or less strongly aligned with specific political views than the AK Party’s.

B. TEST 2

This test implemented the Apriori algorithm using the following variables from the dataset. These variables were selected based on their relevance to political behavior and general life and financial satisfaction.

1) Variables

Q50: Satisfaction with the financial situation of the household

Description: These variables measure respondents' satisfaction with their own financial situation. The responses are categorized on a scale ranging from "Very dissatisfied" to "Very satisfied."

Q49: Satisfaction with your life

Description: These variables measure respondents' satisfaction with their own general life. The responses are categorized on a scale ranging from "Very dissatisfied" to "Very satisfied".

Q223_ABREV: Party preference Abbreviation

Description:

These variables record the party preference of the respondents using abbreviations. Each abbreviation corresponds to a specific political party. This variable is essential for analyzing the population's voting preferences and party support.

2) Results

According to the test results, ten patterns were recognized from the dataset from applied variables for AK Party

TABLE 3
Test 2 Results for the AK Party

	antecedents	consequents	support	confidence	lift
0	(Fairly_Satisfied)	(AK_Parti)	0.175155	0.480136	1.044.621
1	(AK_Parti)	(Fairly_Satisfied)	0.175155	0.381081	1.044.621
2	(No_Idea)	(AK_Parti)	0.128364	0.464072	1.009.670
3	(AK_Parti)	(No_Idea)	0.128364	0.279279	1.009.670
4	(Satisfied)	(AK_Parti)	0.126294	0.464939	1.011.557
5	(AK_Parti)	(Satisfied)	0.126294	0.274775	1.011.557
6	(Some_Dissatisfied)	(AK_Parti)	0.065424	0.419098	0.911822
7	(AK_Parti)	(Some_Dissatisfied)	0.065424	0.142342	0.911822
8	(Some_Satisfied)	(AK_Parti)	0.126294	0.435093	0.946621
9	(AK_Parti)	(Some_Satisfied)	0.126294	0.274775	0.946621

One significant pattern shows that 17.52% of “Fairly Satisfied” individuals with their financial situation or life voted for the AK Party (Support: 0.175155). The likelihood of these individuals voting for the AK Party is 48.01% (Confidence: 0.480136). The lift value 1.045 indicates that this relationship is 4.5% stronger than if the two events were independent, suggesting a modest positive association between being “Fairly Satisfied” and voting for the AK Party.

Another pattern indicates that 12.83% of individuals with “No Idea” about their satisfaction voted for the AK Party (Support: 0.128364). The likelihood of these individuals voting for the AK Party is 46.41% (Confidence: 0.464072). The lift value 1.010 shows that this relationship is 1.0% stronger than if the two events were independent, suggesting a very slight positive association between having “No Idea” about their satisfaction and voting for the AK Party.

Similarly, 12.63% of those who are “Satisfied” with their financial situation or life voted for the AK Party (Support: 0.126294). The likelihood of these individuals voting for the AK Party is 46.49% (Confidence: 0.464939). The lift value 1.012 indicates that this relationship is 1.2% stronger than if the two events were independent, suggesting a slight positive association between being “Satisfied” and voting for the AK Party.

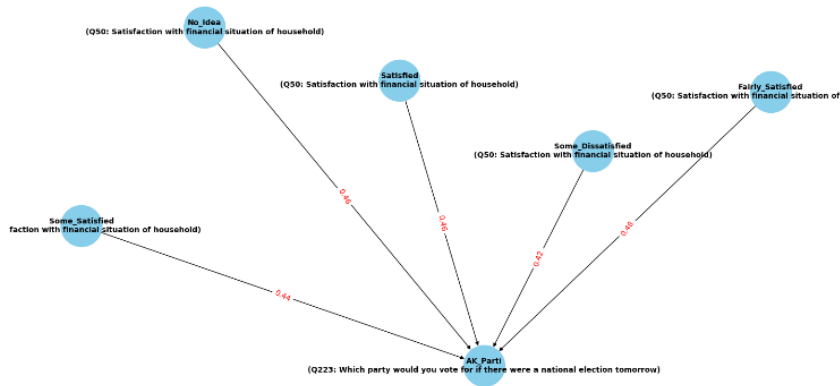

FIGURE 3. Network Graph of the Associations Related to the AK Party for Test 2

For CHP, eight patterns were extracted.

TABLE 4
Test 2 Results of CHP

	antecedents	consequents	support	confidence	lift
0	(Fairly_Satisfied)	(CHP)	0.080331	0.220204	1.024.650
1	(CHP)	(Fairly_Satisfied)	0.080331	0.373796	1.024.650
2	(No_Idea)	(CHP)	0.061698	0.223054	1.037.910
3	(CHP)	(No_Idea)	0.061698	0.287091	1.037.910
4	(Satisfied)	(CHP)	0.066253	0.243902	1.134.922
5	(CHP)	(Satisfied)	0.066253	0.308285	1.134.922
6	(Some_Satisfied)	(CHP)	0.065010	0.223966	1.042.153
7	(CHP)	(Some_Satisfied)	0.065010	0.302505	1.042.153

The Apriori Algorithm analysis has revealed patterns in the voting tendencies of individuals with varying levels of satisfaction toward the CHP.

One significant pattern shows that 8.03% of “Fairly Satisfied” individuals with their financial situation or life voted for the CHP (Support: 0.080331). The likelihood of these individuals voting for the CHP is 22.02% (Confidence: 0.220204). The lift value 1.025 indicates that this relationship is 2.5% stronger than if the two events were independent, suggesting a slight positive association between being “Fairly Satisfied” and voting for the CHP.

Another pattern indicates that 6.17% of individuals with “No Idea” about their satisfaction voted for the CHP (Support: 0.061698). The likelihood of these individuals voting for the CHP is 22.31% (Confidence: 0.223054). The lift value of 1.038 shows that this relationship is 3.8% stronger than if the two events were independent, indicating a slight positive association between having “No Idea” about their satisfaction and voting for the CHP.

Additionally, 6.63% of those who are “Satisfied” with their financial situation or life voted for the CHP (Support: 0.066253). The likelihood of these individuals voting for the CHP is 24.39% (Confidence: 0.243902). The lift value of 1.135 indicates that this relationship is 13.5% stronger than if the two events were independent, suggesting a moderate positive association between being “Satisfied” and voting for the CHP.

Lastly, 6.50% of individuals who are “Somewhat Satisfied” with their financial situation or life voted for the CHP (Support: 0.065010). The likelihood of these individuals voting for the CHP is 22.40% (Confidence: 0.223966). The lift value 1.042 suggests that this relationship is 4.2% stronger than if the two events were independent, indicating a slight positive association between being “Somewhat Satisfied” and voting for the CHP.

In summary, there are positive associations between different levels of satisfaction and voting for the CHP. The lift values indicate that the likelihood of voting for the CHP is slightly higher than expected if the events were independent. This suggests that satisfaction levels impact voting behavior for the CHP, even though the associations are not overwhelmingly strong.

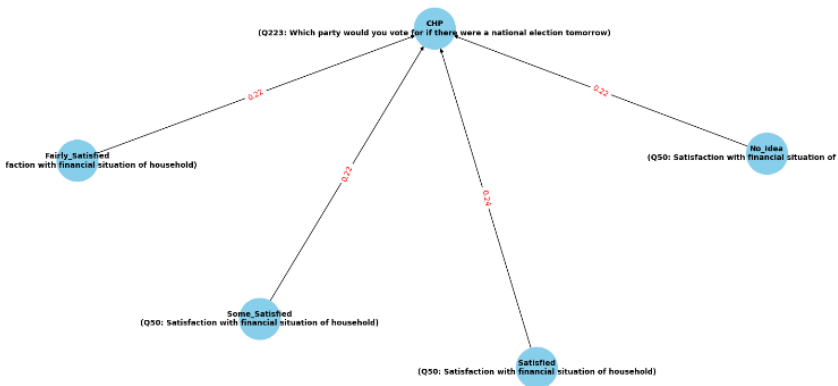

FIGURE 4. Network Graph of the Associations Related to the CHP for Test 2

3) Comparison of the Parties

For the AK Party, 17.52% of individuals who are “Fairly Satisfied” with their financial situation voted for the AK Party (Support: 0.175155), with a likelihood of 48.01% (Confidence: 0.480136) and a lift value of 1.045, indicating a 4.5% stronger relationship than if the two events were independent. In comparison, for the CHP, 8.03% of individuals who are “Fairly Satisfied” voted for the party (Support: 0.080331), with a likelihood of 22.02% (Confidence: 0.220204) and a lift value of 1.025, showing a 2.5% stronger relationship than independence.

Similarly, 12.83% of individuals who have “No Idea” about their satisfaction voted for the AK Party (Support: 0.128364), with a likelihood of 46.41% (Confidence: 0.464072) and a lift value of 1.010. For the CHP, 6.17% of individuals who have “No Idea” about their satisfaction voted for the party (Support: 0.061698), with a likelihood of 22.31% (Confidence: 0.223054) and a lift value of 1.038.

Additionally, 12.63% of those who are “Satisfied” with their financial situation or life voted for the AK Party (Support: 0.126294), with a likelihood of 46.49% (Confidence: 0.464939) and a lift value of 1.012. For the CHP, 6.63% of those who are “Satisfied” voted for the party (Support: 0.066253), with a likelihood of 24.39% (Confidence: 0.243902) and a lift value of 1.135.

Lastly, 6.54% of individuals who are “Somewhat Dissatisfied” with their financial situation or life voted for the AK Party (Support: 0.065424), with a likelihood of 41.91% (Confidence: 0.419098) and a lift value of 0.912. For the CHP, 6.50% of individuals who are “Somewhat Satisfied” voted for the party (Support: 0.065010), with a likelihood of 22.40% (Confidence: 0.223966) and a lift value of 1.042.

5. DISCUSSION

The analysis’s findings provide significant insights into this question, revealing distinct patterns in voting tendencies towards the AK Party and the CHP. Thus, they underscore the potential of computational social science in political communication.

For the AK Party, the results show that satisfaction levels strongly influence voting behavior. The likelihood of individuals being “Fairly Satisfied” with their financial situation or life voting for the AK Party is 48.01%, with a lift value of 1.045, indicating a 4.5% stronger relationship than if the two events were independent. This suggests a meaningful association between moderate satisfaction and a preference for the AK Party. Similarly, individuals with “No Idea” about their satisfaction and those

who are “Satisfied” also exhibit significant associations, with confidence levels of 46.41% and 46.49%, respectively. These findings suggest that the AK Party appeals broadly to individuals who perceive their financial and life situations positively or are uncertain about their satisfaction.

In contrast, the patterns identified for the CHP are comparatively weaker. Individuals “Fairly Satisfied” with their financial situation or life have a confidence level of 22.02% and a lift value of 1.025, indicating only a slight increase in the likelihood of voting for the CHP. Those with “No Idea” about their satisfaction and those who are “Satisfied” also show lower confidence levels of 22.31% and 24.39%, respectively. The moderate positive association for the CHP is seen with individuals who are “Satisfied,” with a lift value of 1.135, indicating a 13.5% stronger relationship than expected by chance.

These findings highlight that while satisfaction levels significantly influence voting behavior towards the AK Party, the same is not as evident for the CHP. The AK Party’s stronger associations suggest that their political messaging and policies resonate more effectively with voters who have a positive or uncertain view of their financial and life situations. On the other hand, the CHP’s weaker associations imply that their voter base might be more diverse or influenced by different factors beyond satisfaction levels.

The implications of these results are profound for political strategy and communication. The AK Party can leverage these insights to tailor their messaging and strategies to appeal to moderately satisfied and moderately satisfied voters. Conversely, the CHP may need to broaden its approach and explore other factors influencing voter behavior to strengthen its electoral appeal.

6. CONCLUSION and FUTURE DIRECTIONS

The findings of this study underscore the significant potential of computational methods, particularly the Apriori Algorithm, in uncovering meaningful patterns in voter behavior. This approach offers a promising future direction for the discipline of political communication. By leveraging computational techniques, researchers and political strategists can gain deeper insights into voter behavior’s complex and multifaceted nature, moving beyond traditional survey methods.

The ability of the Apriori Algorithm to identify associations between various factors and voting tendencies highlights the importance of integrating advanced data analysis tools into political communication research.

Future studies should further explore the application of other machine learning algorithms and computational techniques to enhance our understanding of political behaviors and preferences. These methods can provide a more nuanced and comprehensive analysis of the factors influencing voter decisions, facilitating more effective and targeted political strategies.

Moreover, the increasing availability of large datasets and open-source statistical computing tools like Python enables researchers to conduct more sophisticated analyses. This democratization of data and computational resources can lead to more collaborative and interdisciplinary research efforts, bridging the gap between computer science and social sciences. Such collaboration is essential for developing innovative approaches to studying political communication in the digital age.

REFERENCES

- Sarker, I. H., Hoque, M. M., Uddin, Md. K., & Alsanoosy, T. (2020). Mobile Data Science and Intelligent Apps: Concepts, AI-Based Modeling and Research Directions. Springer Science and Business Media LLC. <https://doi.org/10.1007/s11036-020-01650-z>
- Gieryn, T. F., Bijker, W. E., & Law, J. (1994). Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change. JSTOR. <https://doi.org/10.2307/3106331>.
- Nettleton, D. F. (2013). Data mining of social networks represented as graphs. Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/j.cosrev.2012.12.001>.
- Injadat, M., Salo, F., & Nassif, A. B. (2016). Data mining techniques in social media: A survey. Elsevier BV. <https://doi.org/10.1016/j.neucom.2016.06.045>
- Wang, P., Shi, L., Bai, J., & Zhao, Y. (2009). Mining Association Rules Based on Apriori Algorithm and Application. IEEE. <https://doi.org/10.1109/ifcsta.2009.41>.
- R. Agrawal and R. Srikant, "Fast Algorithms for Mining Association Rules," in *int. conf. very large data bases, VLDB. Volume 1215*, 1994, pp. 487–499.

SOSYAL MEDYA İSTİHBARATININ İLETİŞİMSEL SÜREÇLER ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Nazif Kutay ERDEN¹

1. GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan beri iletişim halindedir. Farklı şekillerde, farklı dillerde, farklı biçimlerde de olsa iletişimsiz kalmamıştır. Bireysel yaşayamayacağını anlayan insanoğlu birbirleri ile iletişim geçmiş ve topluluklar, gruplar derken toplumları oluşturur hale gelmiştir. “İnsanın var olmaya başladığı andan itibaren yaşamın en temel gereksinimlerinden biri olan iletişimsel süreçler ortaya çıkmış ve en ilkel dönemlerde dahi insanlar çeşitli metotlarla iletişime geçebilmişlerdir. Yazının ortaya çıktığı dönemlere kadar sözlü iletişim yaygın olarak kullanılmaktayken yazının bulunmasıyla birlikte yazılı iletişime geçilmiştir. Nüfus kayıtları, asker sayımları gibi toplumsal gelişmeler neticesinde iletişim farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. Ardından haberleşme teknolojilerinin ortaya çıkması ve yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, iletişim de dönüşmüştür. İletişim teknolojilerinin her geçen gün artmasıyla ve tüm dünyada kullanılabilir olmasıyla birlikte, iletişim yapısal bir dönüşüm geçirmiş ve günümüzdeki halini almıştır” (Erden, 2023: 244). İnsan geliştikçe iletişimsel süreçleri, iletim biçimleri de gelişmiştir. Günümüzde internet üzerinden yapılan dijital iletişim, iletişime yeni ve katmanlı bir boyut katmıştır. Dünya.com.tr’ ye göre dünya nüfusun yüzde 66.2’si yani 5.35 milyar kişi internet kullanıcısıyken sosyal ağlardaki toplam kullanıcı kimliği sayısı da 5.04 milyara ulaştı. Nüfusunun neredeyse üçte ikisi sosyal medya platformlarını aktif kullanıyor (www.dunya.com.tr). Bu oranlar internetin ne kadar yaygın olarak insanoğlunun hayatına girdiğinin ve iletişimin dijital süreçler içerisinde güncellendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sosyal medya kullanıcılarının genel manada ve yoğunlukla kullandığı mecralar; Youtube, Instagram, Facebook, Twitter, TikTok olarak karşımıza çıkmaktadır. Erden’e göre, sosyal paylaşım ağlarında kullanıcılar, gönüllük esasıyla kendi hayatlarıyla ilgili ve çevrelerinde bulunan kişilerle ilgili paylaşımlar yapmaktadır (Erden, 2022). Önemsiz ve basit gibi görünse de bu paylaşımlar istihbarat anlamında çok fazla bilgi içermektedir. Bu

¹ Öğr. Gör. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Rektörlük, n.kutayerden@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2677-6953.

bilgiler çerçevesinde de kişisel bilgilere ulaşılabilir olduğu gibi güvenlik boyutuyla ilgili bilgilere de ulaşılabilir. “Günümüzde sosyal medya platformları, kullanıcıların kişisel bilgilerini ve internet davranışlarını toplayabilir, analizini yapabilir ve bu topladığı verileri reklamcılık, pazarlama veya birçok amaçla kullanabilirler. Bu durum, kullanıcıların kendilerini gözetim altında hissetmelerine veya gizlilik ihlallerine yol açabilmektedir” (Erden, 2023: 252). Örneğin; Secret CV’ nin 550 işverenle yaptığı çalışmanın sonucuna göre firmaların %80’i işe alacağı adayların sosyal medya hesaplarını kontrol ediyor (www.techinside.com).

İstihbarat kelimesi “akıl, zekâ yerine haber alma” yani istihbar kelimesiyle özdeşleştirilmiştir (Özdağ, İstihbarat Teorisi, 2014:19). Haber almanın çok farklı metotları varken gelişen teknoloji ve iletişim kanalları istihbarat tekniklerinde de gelişmelerin olmasına olanak sağlamıştır. Geçmişte açık kaynak bilgisi toplamak için uzun ve zahmetli bir süreçte radyo-televizyon yayınları, gazeteler, dergiler, bildiriler, broşürler, kitaplar incelenmekteyken bugün bilgi teknolojilerinin getirdiği kolaylıkla yukarıda ismen sayılan birçok açık kaynağa internet ve sosyal medya üzerinden ucuz ve hızlıca ulaşılmasını sağlamıştır (Tiryaki ve Özdal, 2020).

Çok sayıda sosyal medya kullanıcısının paylaştığı iletinin arasından değerli ve işe yarar bilgilerin toplanıp, istihbaratı bilgi olarak kullanılması önem arz etmektedir. Sosyal medya kullanıcıları kendi inanış ve tutumlarına göre hayatın olağan akışı içerisinde olan konuları farklı değerlendirebilmektedir. Bu değerlendirmeler neticesinde de konunun özünden uzak veya konudan bilerek uzaklaştırılmış iletler paylaşabilmektedir. McIntyre’a (2018) göre, hakikat-ötesi olarak adlandırılan çağda araştırmaya ve olgulara dayanan gazetecilik yerini kişisel inanış ve kanaatlerin ağır bastığı bir medya ortamına bırakmıştır.

“Teknolojinin sunduğu bir olanak olarak sanal ortamı şekillendiren, insanların çeşitli alanlarda paylaşım yapmalarını sağlayan ve veri paylaşım fotoğraf gönderip almalarını sağlayan çok sayıda sosyal paylaşım ağı mevcuttur” (Erden, 2023: 9). Bu sosyal paylaşım ağlarında yer alan kullanıcılarının özellikle kendileri ve çevreleriyle ilgili bilgiler bütününi isteyerek geniş kitlelere paylaşmasının, iletişimsel bir sebebinin olduğu düşünülmektedir. Maslow’un İhtiyaçlar Piramit’inin 3. Basamağında yer alan sevgi/ait olma durumu ve 4. Basamağında yer alan saygınlık durumlarında var olabilmek için bu tür paylaşımların yapıldığı en bariz savunma tezi olabilir. Bu durumdaki sosyal medya kullanıcılarının bazen gerçek durumlarını gösterir bilgiler paylaştığı bazen de kısmi dezenformasyon amaçlı bilgiler paylaştığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak sosyal medya mecralarında çok sayıda ileti paylaşılmaktadır. Bu iletilerin birçoğu açık istihbarat için elverişlidir. Kullanıcıların

açık istihbarata olanak sağlamaların temel nedenlerinin başında sosyal statülerini daha iyi göstermek ve sosyal itibar elde etmek gelmektedir.

2. İletişim

Klasik perspektife göre iletişim; mektup alıp verme, telefon görüşmeleri gibi haberleşme, posta hizmetleri, ulaşım ya da elektronik bağlantı anlamına gelirken, günümüzde ise iletişimin teknoloji, sanat veya gazetecilik; bir akademik disiplinin adı ya da gündelik bir etkinlik; bilinçli ya da kendiliğinden gelişen bir süreç; toplu iletişim ya da bireyler arası etkileşim olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Tarif edilen bu iletişimsel süreç gelişen teknolojiler ve değişen dünya düzeni ile birlikte farklılaşmakta ve daha multidisipliner bir yapıya bürünmektedir. İletişim yaşamın neredeyse her anında gerçekleşmekte ve ömür boyu devam etmektedir. İnsanoğlu anlamak ve anlaşılmak istemektedir. Bu iki süreci yürütmek içinde iletişim kurmak hatta etkili iletişim kurmak zorundadır.

İletişimin birçok türü bulunmaktadır. Sözel iletişim, sözsüz iletişim, bireyler arası iletişim, grup iletişimi ve örgüt içi iletişim, kitle iletişimi, çevrimiçi iletişim, uluslararası ve kültürel iletişim ilk akla gelen iletişim türleri olarak sayılabilir.

3. Sosyal Medya ve İletişim

Sosyal medya ve sosyal medya mecraları günümüzde önemli verilmesi gereken konular olmuştur. Sosyal medya mecraları kişisel kullanımların yanı sıra, reklam vermek, para kazanmak, tanınır olmak, dijital diploması yürütmek gibi çok sayıda ve çok farklı alanda kullanılmaktadır. Sosyal medya, kullanıcıların kısmen ya da tamamen erişime açık profiller oluşturdıkları, bağlantıda oldukları bireylerin listelerini düzenleyip sergiledikleri ve diğer kullanıcıların profilleri ile bağlantılarını takip edebildikleri sanal platformlardır. İnternetteki evrensel iletişimde yazı-ses ve görüntü aynı ortamda kullanılmakta; bu da iletişimi diğer geleneksel medyaya göre daha etkin kılmaktadır. Böylece İnternet, gazete, radyo ve televizyonun üstünlüklerini aynı ortamda bir araya getirerek güçlü bir enformasyon sunumu gerçekleştirmektedir (Çakır,2005). Bu oluşum çok sayıda insan için gündelik yaşamın içinde önem teşkil etmektedir. Sosyal medya mecralarında paylaşımlar yapıldığını gören kullanıcılar zamanla kendileri de çeşitli paylaşımlar yapmaya başlamaktadır. Bu paylaşımlar da kişinin kendisini, ailesini, çevresini, hayata bakış açısını, siyasi görüşünü, tuttuğu takımı kısaca özel birçok bilgiyi tanıdığı veya tanımadığı insanlarla paylaştığı anlamına gelmektedir. İnsanların en temel gereksinimlerinden biri olan sosyal çevrenin genişletilmesi, sergilenmesi ve başkalarına duyulan ilginin karşılan-

masına olanak tanıyan sosyal medya platformları, günümüzde milyarlarca kişi tarafından kullanılan küresel bir olgu haline dönüşmüştür.

4. Sosyal Medya Mecralarında Paylaşım Yapmanın Nedenleri

İnsanoğlu yerleşik hayata geçiş yaptıktan sonra çevresindeki kalabalıklardan çok sayıda veri almaya ve veri göndermeye başlar hale gelmektedir. Bu süreçte kendisini anlatmaya çalışmakla kalmamakta değer de görmek istemektedir. Mevcut değerine de ek olarak kendisini anlatabileceği, tanıtılabileceği ve değer görmeyi umduğu ortamlarda var olmayı seçmektedir. Renkli, cazip ve kolay kullanımıyla da sosyal medya mecraları insanoğluna kendisini kolayca anlatabilme imkânı sağlamaktadır.

Maslow tarafından literatüre kazandırılan ve Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi olarak adlandırılan hiyerarşiye göre insanların yaşamlarında belirli hedefler belirledikleri ve hedefleri doğrultusunda yaşamlarını biçimlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu hiyerarşide yer alan kendini gerçekleştirme basamağında bireyin yaşamında belirlediği hedefler ve belirlenen hedeflere ulaşmak için ortaya çıkacak ihtiyaçların karşılanması yer almaktadır (Kula ve Çakar, 2015, s. 194). Maslow tarafından 5 ayrı basamağa ayrılan bu hedefler, en alt seviyeden en üst seviyeye doğru; fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik, sevgi ve ait olma, saygınlık, kendini gerçekleştirme olarak belirlenmiştir. Hiyerarşinin en temel özelliklerinden biri ise bir basamağı tamamlamadan üst basamağa geçme şansının olmamasıdır. En üst basamağa ulaşmadan önce gelen 5. basamakta yer alan saygınlık basamağının iç sürecinde; özsaygı, öz güven, başkalarına saygı duymak, başkaları tarafından saygı duyulmak boyutları yer almaktadır. Başkaları tarafından saygı duyulmak genel manada istenen bir özellik olarak düşünülmektedir. Günümüzde neredeyse sosyal medya hesabı olmayan yetişkin sayısı yok denecek kadar azdır. Sosyal medya mecralarının bu denli talep görmesi ve ön plana çıkması da insanları bu mecraları kullanmaya teşvik etmektedir. Sosyal medya kullanıcıları bu mecraları kullanarak hem çevrelerinden haber alabilmekte hem de kendilerini görünür bir hale getirebilmektedir.

Kişilerin kendilerini olduğundan daha iyi gösterme çabası da sosyal medyanın kullanılmasına neden olarak gösterilebilir. Bu durum yine Maslow'un İhtiyaçlar Piramit'inde 3. seviyede yer alan, sevgi ve ait olma, kabul görme basamağına karşılık gelmektedir. Bu durum yine sosyal medya mecralarında paylaşım yapılmasının nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

4. İstihbarat

Çok sayıda tanımı olan istihbarat kelimesi temel anlamda gizlilik prensibiyle bilgi toplamak, toplanılan bilgiler neticesinde hedefi tanımak ve zararlı faaliyetleri önlemek anlamına gelmektedir. Etkili bir istihbaratın sağlanması için de farklı yöntemlerle bilgi akışının sağlanması gerekmektedir. Bu bilgi akışını sağlamak için açık kaynak istihbaratı, insan istihbaratı, siber istihbarat, görüntüleme istihbaratı, sinyal istihbaratı, iletişim istihbaratı, elektronik istihbarat, tıbbi istihbarat, mali istihbarat gibi istihbarat çeşitlerinden faydalanmak mümkündür.

5. Açık Kaynak İstihbaratı

Açık Kaynak İstihbaratı (AKİS); belirli istihbarat ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla genel kamu kullanımına açık veri veya bilginin toplama, analiz, işlem ve yayım süreçlerinden geçirilmesiyle elde edilen istihbarat ürünüdür (Böhm ve Lolagar, 2021, s. 1). Belki de bir istihbarat personeli için en kolay bilgi toplama yoludur. Açık kaynak istihbaratında dikkat edilmesi gereken nokta bilginin doğruluğu olmalıdır. Çünkü herhangi bir takip veya büyük teknolojik sistemlerden yardım alınmadan bilgiye ulaşılan istihbarat türüdür. Özellikle sosyal medya mecralarının çoğalmasıyla kamuya açık şekilde servis edilen bilgilerde büyük bir artış gözlenmiştir. Kamuya açık alanlarda bulunabilen bilginin değeri tasnif edilmesi ve doğruluğunun teyit edilmesiyle doğru orantılıdır.

Açık kaynak istihbaratının temel kırılma noktası yasal veya yasa dışı olarak tanımlanan şirket ve grupların kamuya açık bilgilere ulaşabilmesi ve bu bilgileri kullanabilmesidir. Günümüzde belli bir iş için bile personel alımına giden şirketlerin, açık kaynak istihbaratını yaptıkları bilinmektedir.

Bu bilgiler eşliğinde tekrar düşünüldüğünde sosyal medya mecralarını kullanan kullanıcıların paylaştığı bilgiler, kullanıcılar için zafiyet içerebilmektedir. Aslına bakıldığında “internet ve sosyal medyanın her an her yerde olma durumuna zemin hazırlayan platformları aracılığıyla, insanlar dünyanın her yerinde zaman ve mekân unsurlarından bağımsız şekilde gözetim altındadır” (Türk & Erden, 2021: 66) . Özel ve başkaları tarafından kullanılacak bilgiler bütünü kamuya bir anlamda servis edilmektedir.

6. Sonuç ve Öneriler

Sosyal medya mecraları günümüzde etki alanını korumakla kalmayıp büyük bir hızla da genişletmektedir. Sanal alemin bu kadar cezbedici olması katılım sayısını artırmakta ve adeta bu mecraların zorunlu şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Sosyal medya kullanımında kişiler bilgi-

lerin ne denli paylaşılması gerektiği konusu bu aladaki temel kriter olarak değerlendirilmelidir.

Bu değerlendirmenin ilk aşamasında sosyal medya hesaplarının kişisel ve kurumsal hesap olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğer kurumsal bir hesap yönetimi sergilenecekse şirket veya kurum ile ilgili adres ve ürünler gibi temel bilgilerin sosyal medya mecralarında sorun teşkil etmeyecektir. Ancak tercih edilen sosyal medya mecraları kişisel olarak kullanılacaksa paylaşımlara kurumsal hesaplara olandan daha fazla dikkat etmek gerekmektedir.

Kullanılan bireysel hesaplarda yapılan adres, çalışılan iş yeri bilgileri, kişilerin yorum yaptığı konu başlıkları gibi çok sayıdaki anahtar kelime sosyal medya kullanıcısı hakkında bilgiler vermektedir. Bu gibi bilgilerin toplanması ise her ne kadar ayrı bir alan teşkil ediyor olsa da sosyal medya hesabının sahibi hakkında yorum yapılabilecek ve işlenecek bilgiler elde edilebilecektir. Bu durum kişinin çeşitli bilgilerinin, özel yorumlarının kamu ile paylaşımı anlamına gelmektedir.

Kullanıcıların paylaştığı fotoğraflar da beraber fotoğrafta yer alan kişilerin meslek, siyasi kanaatleri, sosyal durumları gibi faktörler de yine kullanıcının siyasi kanaatleri ve sosyal çevresi ile ilgili bilgiler içermektedir.

Sosyal medya hesaplarında paylaşılan her ileti aslında görüldüğünden daha da fazla bilgi ve mesaj içermektedir. Bu nedenle yapılan paylaşımlar da çok yönlü düşünülmeden paylaşım yapılmaması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Böhm I. ve Lolagar S. (2021). Open source intelligence: Introduction, legal an et-hical considerations. Springer <https://doi.org/10.1365/s43439-021-00042-7>
- Çakır, H. (2005). Bir İletişim Dili Olarak İnternet. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19), 71-96.
- Erden, K., (2023). Dijital Medyanın Sosyalleşme Bağlantısı Üzerine Bir İnceleme. İletişim ve Güzel Sanatlar Alanında Güncel Araştırmalar (pp.9-38), İstanbul: Artikel Yayınevi.
- Erden, K. (2023). Gözetim Toplumunun Günümüz Sosyal Medya İle Mahremiyet İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi. ICSHSR 5th International Conference On Humanity And Social Sciences, Conference Book (p. 251-259). Antalya, Türkiye.
- Erden, K. (2023). Sosyal Paylaşım Ağları Aracılığıyla İletişimin Dönüşmesi: Sözlü İletişimden Görsel İletişime. ICSHSR 5th International Conference On Humanity And Social Sciences, Conference Book (p. 251-259). Antalya, Türkiye.
- Erden, K., (2022). Sosyal Paylaşım Ağlarında Bireyin Kendini Sunuş Biçimi Olarak Sanal Kimlik Oluşturma Üzerine Bir İnceleme. Ege 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (p.1501-1506). İzmir, Türkiye.
- Kula, S. & Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 6(12), 191-210. MCINTYRE, Lee (2018). Post-truth, Cambridge: MIT Press.
- Özdağ, Ü. (2014). İstihbarat Teorisi (8 b.). Ankara: Kripto Yayınları.
- Tiryaki, E., & Özdağ, B. (2020). AÇIK KAYNAK İSTİHBARATINDA SOSYAL MEDYANIN ROLÜNÜN ANALİZİ. Academic Review of Humanities and Social Sciences, 3(2), 267-296.
- Türk, M. S., & Erden, K., (2021). Sosyal Medyadaki Gözetim Uygulamalarının Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği. Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi , vol.6, no.1, 63-77.

www.dunya.com.tr

<https://www.dunya.com/sectorler/teknoloji/sosyal-medya-kullanici-sayisi-5-milyar-sinirini-gecti-haberi-717300#:~:text=YouTube'un%20%C5%9Fu%20anda%20,kullan%C4%B1c%C4%B1dan%201.3%20milyar%20kullan%C4%B1c%C4%B1ya%20ula%C5%9Ft%C4%B1>

www.techinside.com

İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA İLERİ ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com